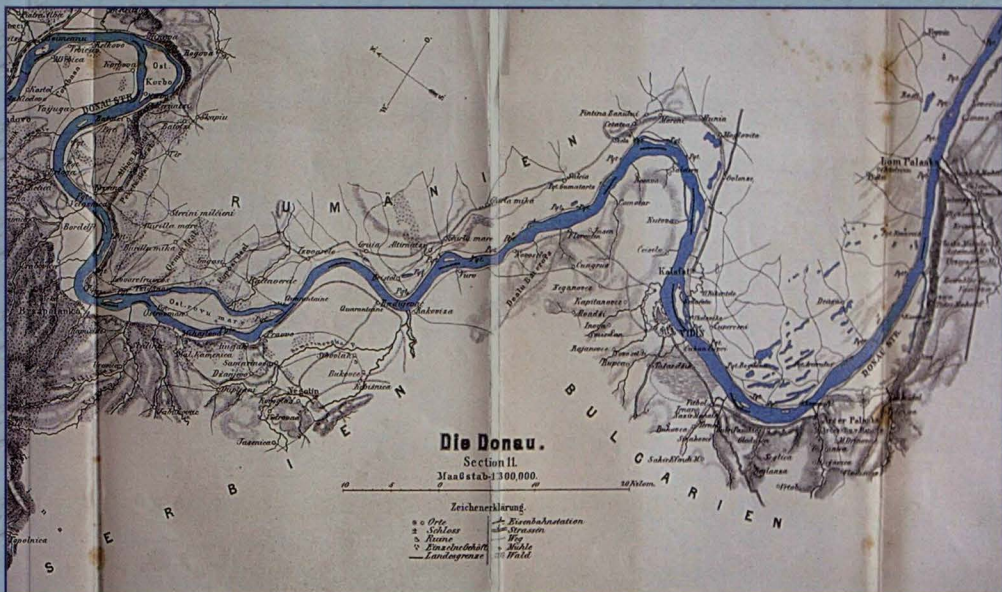

ARHIVELE NAȚIONALE ALE ROMÂNIEI

REVISTA ARHIVELOR

2/2007

Coperta I:

1880. Harta Dunării (expoziția *Dunărea – fluviu european. Orașe dunărene din Bulgaria și România, sec. XIX-XX*, Berlin, București, Sofia – 2007).

Coperta a IV-a:

Panou din expoziția *Dunărea – fluviu european. Orașe dunărene din Bulgaria și România, sec. XIX-XX*.

ARHIVELE NAȚIONALE ALE ROMÂNIEI

REVISTA ARHIVELOR

ANUL LXXXIV VOL. LXXIII

Nr. 2/2007

CENTENAR B. P. HASDEU

LIDIA BRÂNCEANU – Din istoricul elaborării <i>Istoriei critice a românilor</i> , de B. P. Hasdeu	135
---	-----

PREȚUITORI AI ARHIVELOR

ANEMARIA CZERNÁK – Tiberiu Moț. Portret de arhivist (1929-1993) ...	143
--	-----

CRONICI – RECENZII – INFORMAȚII

GABRIELA PREOTESI – Conferința Europeană privind Standardizarea și Arhivele Digitale, Adunarea Generală EURBICA și Reuniunea EBNA – Berlin, 24-27 aprilie 2007	151
BOGDAN-FLORIN POPOVICI – Aspecte tehnice ale digitalizării patrimoniului arhivistic	154
CARMEN-ELENA DOBROTĂ – Expoziția <i>Dunărea – fluviu european. Orașe dunărene din Bulgaria și România, sec. XIX-XX</i>	157
IULIA CHEȘCĂ, CLAUDIU TURCITU – Fructuoasă colaborare a istoricilor români și turci	161
LIDIA BRÂNCEANU – Alexandru Ligor, <i>Grigore Ureche, Miron Costin, Constantin Cantacuzino stolnicul, Ion Neculce, cronicari?</i> , Iași, Editura Junimea, 2004, 373 p.	162
LAURENȚIU CONSTANTINIU – Notițe bibliografice	164

SOMMAIRE

ÉVÉNEMENT

NICOLAE ISAR – À l'occasion d'une commémoration : la Grande Émeute Paysanne de 1907	11
ALEXANDRU A. MAREȘ – L'implication d'un nombre d'enseignants et de prêtres ruraux dans des événements durant l'Émeute de 1907	19

THEORIE ET PRATIQUE ARCHIVISTIQUE

BADEA GEAUCĂ – Documents depuis 1831-1839 à la Direction Départementale Olt des Archives Nationales	35
CRISTIAN FILIP – Étude comparative sur la législation archivistique actuelle en Roumanie et en France	42

DOCUMENTS PROVENANT DES ARCHIVES RUSSES

LAURENȚIU CONSTANTINIU – “Les sociaux-démocrates seulement fument, mangent des fruits et offrent des réponses confuses”	54
---	----

ETUDES D'HISTOIRE

MARIA PETRE – L'ermitage roumain Prodromos dans les documents des Archives Nationales Historiques Centrales	58
ION BĂLAN – La Préfecture du département Vlașca dans les documents d'archives (1864-1949)	84
ADRIAN ILIE – Aspects de la vie politique, économique et démographique de la ville de Medgidia (dès 1878 jusqu'au début du XX ^{ème} siècle)	112
MIREL PETRIȘOR – L'activité de Grigore Gafencu durant la Conférence de la Paix de Paris (1946)	121

CENTENAIRE B. P. HASDEU

- LIDIA BRÂNCEANU** – Quelques aspects sur l'élaboration de *Istoria critică a românilor* [*L'histoire critique des Roumains*] par B. P. Hasdeu .. 135

AMIS DES ARCHIVES

- ANEMARIA CZERNÁK** – Tiberiu Moț. Portrait d'un archiviste (1929 - 1993) 143

CHRONIQUES – RÉCENSIONS – INFORMATIONS

- GABRIELA PREOTESI** – La conférence européenne sur la standardisation et les archives numériques, l'Assemblée générale de l'EURBICA et la réunion EBNA à Berlin, 24-27 avril 2007..... 151
- BOGDAN-FLORIN POPOVICI** – Aspects techniques de la numérisation du patrimoine archivistique 154
- CARMEN-ELENA DOBROTĂ** – L'exposition *Le Danube – fleuve européen. Villes danubiennes de Roumanie et de Bulgarie aux XIX-XXème siècles* 157
- IULIA CHEȘCĂ, CLAUDIU TURCITU** – La fructueuse collaboration entre les historiens roumains et turques 161
- LIDIA BRÂNCEANU** – Alexandru Ligor, *Grigore Ureche, Miron Costin, Constantin Cantacuzino stolnicul, Ion Neculce, cronicari?* [*Grigore Ureche, Miron Costin, Constantin Cantacuzino stolnicul, Ion Neculce, chroniqueurs?*], Iași, Éditions Junimea, 2004, 373 p. 162
- LAURENȚIU CONSTANTINIU** – Repères bibliographiques 164

SUMMARY

EVENT

NICOLAE ISAR – On the Occasion of a Commemoration: the Great Peasant Uprising in 1907	11
ALEXANDRU A. MAREȘ – The Involvement of Several Rural Teachers and Priests in the Events during the Uprising in 1907	19

THEORY AND PRACTICE IN ARCHIVES

BADEA GEACUȚĂ – Documents from 1831 to 1839 Hold by Olt County Branch of the National Archives	35
CRISTIAN FILIP – Comparative Study on Current French and Romanian Archival Legislation	42

DOCUMENTS HOLD BY THE RUSSIAN ARCHIVES

LAURENȚIU CONSTANTINIU – “The Social-Democrats Do Nothing but Smoking, Eating Fruits and Offering Confusing Answers”	54
---	----

HISTORICAL STUDIES

MARIA PETRE – The Romanian Clooster of Prodromu Mentioned in the Documents Hold by the Central Historical National Archives	58
ION BĂLAN – The Institution of the Prefect’s Office in Documents of the Archives in Vlașca County (1864-1949)	84
ADRIAN ILIE – Aspects Regarding the Political, Economic and Demographic Life of the City of Medgidia (1878 - Beginning of the 20 th Century)	112
MIREL PETRIȘOR – Grigore Gafencu’s Activity during the Peace Conference in Paris (1946)	121

B. P. HASDEU CENTENARY

- LIDIA BRÂNCEANU** – About the History of the Elaboration of *Istoria critică a românilor* [*The Critical History of Romanians*] by B. P. Hasdeu 135

ADMIRERS OF THE ARCHIVES

- ANEMARIA CZERNÁK** – Tiberiu Moș. Portrait of an Archivist (1929-1993) 143

CHRONICLES – REVIEWS – INFORMATION

- GABRIELA PREOTESI** – The European Conference Regarding the Standardization and the Digital Archives, EURBICA General Assembly and EBNA Assembly – Berlin, April 24-27 2007 151
- BOGDAN-FLORIN POPOVICI** – Technical Aspects of Archival Heritage Digitisation 154
- CARMEN-ELENA DOBROTĂ** – The Exhibition *The Danube – European River. Danubian Towns of Bulgaria and Romania during the 19th-20th Centuries* 157
- IULIA CHEȘCĂ, CLAUDIU TURCITU** – Lucrative Cooperation Between the Romanian and Turkish Historians 161
- LIDIA BRÂNCEANU** – Alexandru Ligor, *Grigore Ureche, Miron Costin, Constantin Cantacuzino stolnicul, Ion Neculce, cronicari?* [*Grigore Ureche, Miron Costin, Constantin Cantacuzino the High Steward, Ion Neculce, Chroniclers?*], Jassy, Junimea Printing House, 2004, 373 pages ... 162
- LAURENȚIU CONSTANTINIU** – Bibliographical Notes 164

INHALT

HUNDERT JAHRE SEIT DEM BAUERNAUFSTAND VON 1907

NICOLAE ISAR – Gedanken anlässlich einer Feier: der Grosse Bauernaufstand von 1907	11
ALEXANDRU A. MAREȘ – Das Mitwirken einiger Dorflehrer und -pfarrer am Bauernaufstand von 1907	19

ARCHIVTHEORIE UND -PRAXIS

BADEA GEAUCĂ – Dokumente aus den Jahren 1831-1839 bei der Kreisdirektion Olt der Nationalarchive	35
CRISTIAN FILIP – Die gegenwärtige Archivgesetzgebung in Rumänien und Frankreich : eine vergleichende Studie	42

DOKUMENTE AUS DEN RUSSISCHEN ARCHIVEN

LAURENȚIU CONSTANTINIU – „Die Sozialdemokraten, diese rauchen nur, verzehren Früchte und antworten durcheinander”	54
---	----

HISTORISCHE STUDIEN

MARIA PETRE – Das rumänische Kleinkloster Prodromu im Lichte der Dokumente des Zentralen Historischen Nationalarchivs	58
ION BĂLAN – Die Präfektur des Keises Vlașca im Lichte der Dokumente (1864-1949)	84
ADRIAN ILIE – Aus der Vergangenheit des politischen und wirtschaftlichen Lebens und der demographischen Entwicklung der Stadt Medgidia (von 1878 bis zu Beginn des 20. Jhdts.)	112
MIREL PETRIȘOR – Die Tätigkeit von Grigore Gafencu während der Pariser Friedenskonferenz (1946)	121

EINE JAHRHUNDERTFEIER – B. P. HASDEU

LIDIA BRÂNCEANU – Wie arbeitete B. P. Hasdeu an seiner <i>Kritischen Geschichte der Rumänen?</i> – ein Rückblick	135
--	-----

SCHÄTZER DER ARCHIVE

ANEMARIA CZERNÁK – Tiberiu Moț. Bild eines Archivaren (1929-1993)	143
---	-----

CHRONIK – BUCHBESPRECHUNGEN – MITTEILUNGEN

GABRIELA PREOTESI – Europäische Konferenz über Standardisierung und Digitalarchive, Generalversammlung der EURBICA und Zusammenkunft der EBNA (Berlin, 24.-27. April 2007)	151
BOGDAN-FLORIN POPOVICI – Technische Aspekte der Digitalisierung der Archivgutes	154
CARMEN-ELENA DOBROTĂ – Die Ausstellung <i>Die Donau – ein europäischer Strom. Donaustädte aus Bulgarien und Rumänien im 19.-20. Jhdt.</i>	157
IULIA CHEȘCĂ, CLAUDIU TURCITU – Erspriessliche Zusammenarbeit rumänischer und türkischer Historiker.....	161
LIDIA BRÂNCEANU – Alexandru Ligor, Grigore Ureche, Miron Costin, Constantin Cantacuzino stolnicul, Ion Neculce, cronicari?, Iași, Editura Junimea, 2004, 373 S.	162
LAURENȚIU CONSTANTINIU – Bibliographische Aufzeichnungen	164

Cu prilejul unei comemorări: Marea Răscoală a țăranilor din 1907

NICOLAE ISAR

Se împlinesc 100 de ani de la tragicele evenimente din primăvara anului 1907 – Marea Răscoală a țăranilor și reprimarea ei sângeroasă de către autorități –, evenimente care au răvășit lumea satelor românești, zguduind totodată întreaga societate românească de la începutul secolului XX.

Au fost evenimente dramatice care au produs în epocă o acută criză de conștiință, iar astăzi – la un veac de la desfășurarea lor – în condiții de deplină libertate a exprimării opiniilor, putem să reflectăm fără prejudecăți asupra cauzelor care le-au determinat și a consecințelor lor pentru societatea românească.

O privire de ansamblu asupra evoluției socio-economice a României în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea, cuprinzând cea mai mare parte a domniei lui Carol I, ne pune în fața realității că în decurs de câteva decenii înfățișarea României în bună măsură s-a schimbat. Este o realitate care vizează cu precădere lumea orășenească, deoarece, din păcate, așa cum vom observa, procesul de modernizare a afectat prea puțin, dacă nu deloc, lumea satelor, care a rămas aproape neschimbată, iar această flagrantă contradicție a fost pusă în evidență de seria răscoalelor țăărănești de la sfârșit și început de secol, culminând cu Marea Răscoală din 1907.

Este cazul să ne oprim ceva mai mult asupra problemicii cauzelor acestor răscoale, cu atât mai mult cu cât observăm în vremea din urmă pe unii tineri istorici, sau unii deveniți peste noapte istorici, emițând opinii care mai de care mai ciudate, sfidând adevărul izvoarelor istorice: îi vedem lăsând la o parte demonstrațiile științifice indubitabile făcute în epocă de reputați exegeți, precum G. D. Creangă, Radu Rosetti ș.a., plasând acest adevăr în mod incorect – ca să nu zicem fraudulos – în lumea mistificărilor din trecutul comunist al României contemporane și înlocuindu-l cu trimeri la rolul „decisiv” pe care l-ar fi avut în ațâțarea țăranilor agenții unor puteri străine, agenți socialiști etc., denaturând și imaginea de ansamblu a acestor tragice evenimente.

De la bun început, considerăm că studiul cauzelor răscoalelor țăărănești trebuie să înceapă, așa cum s-a făcut și în istoriografia epocii de la 1907, cu analiza structurii de proprietate, în sânul căreia observăm inegala ei împărțire între diferite categorii sociale, între moșieri și țărani, de aici decurgând, înainte de toate, direct sau indirect, situația grea a țăranului român.

Astfel, în ajunul Primului Război Mondial, *marea proprietate* (moșii de

peste 100 ha) însumează aproape 50% din suprafața cultivabilă a țării (o suprafață de peste 3.800.000 ha revenind unui număr de aproape 5.400 moșieri). *Proprietatea mijlocie*, cuprinzând proprietăți între 50-100 ha, dă un procent de peste 2% (cu un număr de peste 36.000 proprietari), aceste două categorii de proprietari însumând împreună cca 11% din suprafața cultivabilă a țării. Rămâne *mica proprietate* țărănească, proprietăți de până la 10 ha, dând un procent de cca 40% (mai exact, 40,29%), cu o suprafață de 3.153.000 ha, revenind unui număr de aproape 921.000 de țărani-capi de familie (este vorba, statistic vorbind, de *familii*, titulare de proprietăți, ele însumând un efectiv de 5-6 milioane țărani).¹

Altfel spus, un număr de aproape 5.400 moșieri dețin aproape 50% din suprafața cultivabilă, în timp ce aproape 921.000 de țărani-capi de familie, cu proprietăți de până la 10 ha, dețin o suprafață inferioară (cu puțin peste 40%)². Rezultă de aici că marea majoritate a țărănimii, aparținând acestei categorii din urmă, deține pământ insuficient pentru asigurarea hranei familiei, fiind nevoită să accepte în cele din urmă condițiile de exploatare impuse de proprietari și arendași prin sistemul învoielilor „benevole”.

După cum arată G. D. Creangă, referindu-se la situația țărănimii române la 1907, din categoria de țărani cu pământ până la 10 ha, 81% dintre ei dețineau mai puțin de 5 ha; din această subcategorie, 35% dețineau între 3-5 ha, 46%, până la 3 ha. Se adăugau acestora 500.000 de țărani-capi de familie care nu aveau pământ deloc.

Împrejurarea că proprietatea țărănească se diminuase de-a lungul ultimelor decenii nu era greu de explicat: Reforma agrară din 1864, cu cele aproape două milioane de hectare de împrumut, satisfăcuse numai în parte nevoia de pământ a țărănimii, iar ulterior mica proprietate țărănească existentă s-a diminuat o dată cu sporul de populație, alte inițiative legislative, precum legile de vânzare a bunurilor statului, culminând cu cea din 1889, făcute cu dorința fermă de a nu compromite principiul „sfintei proprietăți”, nu reușiseră să stopeze acest fenomen.

G. D. Creangă, însumând ultimele două subcategorii de țărani amintite mai sus (cu pământ până la 3 ha și fără pământ) și pornind de la calculul consumului alimentară strict necesar, conchidea că aproape 63% din numărul total al țărănilor nu

¹ V. Axenciuc, *Evoluția economică a României. Cercetări statistico-istorice. 1859-1947*, vol. II, București, 1996, p. 112.

² Între altele, calculele făcute de V. Axenciuc trimit la cifrele indicate de binecunoscutele lucrări ale lui G. D. Creangă și R. Rosetti, pe care le completează (vezi G. D. Creangă, *Proprietatea rurală în România*, București, 1907, și *Considerațiuni generale asupra reformei și asupra exproprierei*, București, 1913, și R. Rosetti, *Pentru ce s-au răsculat țărani*, București, 1907). Bineînțeles, trimițând la acești autori, pentru compararea cifrelor urmează a se ține seamă în calcule de diferența între suprafața cultivabilă propriu-zisă și suprafața totală, încorporând pe lângă terenul cultivabil și suprafețele de izlaz, păduri etc.

aveau existența asigurată, trăind în mizerie și fiind obligați, în condiții oneroase, să apeleze la proprietari și arendași, iar numai 37% dintre ei (deci, cu pământ între 3-5 ha) aveau „un trai mai omenos”³. Lipsa de pământ obliga pe țărani să încheie învoieli oneroase cu proprietarii și arendașii, prețul arendeii, după calculele aceluiași exeget, în câteva decenii crescând de mai multe ori⁴.

Concluzii apropiate, bazate pe calcule riguroase, găsim și la Radu Rosetti – savantul istoric, descendent al unei mari familii de boieri –, care, referindu-se la disproporția dintre marea proprietate și mica proprietate țărănească, aprecia că „o asemenea monstruozitate nu există în altă țară europeană”⁵.

Din punct de vedere economic, dar și psihologic, tendința proprietarilor și arendașilor de intensificare a exploataării țăranilor, pe calea creșterii prețului de arendă a pământului de arătură, a prețului pământului de pășunat ș.a., a fost stimulată, în perioada la care ne referim, de creșterea exportului de cereale, care asigura acestora venituri apreciabile. Se constată că pe măsura creșterii suprafețelor de arătură, în vederea cultivării cerealelor, suprafețele pentru islazuri s-au diminuat, acest fenomen apăsând în plus pe țărani, obligați, în aceste condiții, la prețuri mai mari pentru pământul de pășunat și ierburit.

Așa cum am anticipat, în ajunul Primului Război Mondial, din cei aproape 5.400 proprietari cu moșii de peste 100 ha, 3.314 stăpâneau moșii cu suprafețe între 100-500 ha, constituind un procent de 10,43% din această categorie de proprietari, și 2.071 stăpâneau moșii de peste 500 ha, dând 38,26%⁶. De aici rezultă o anumită caracteristică a proprietății rurale din România, în ansamblul ei: aceasta era, înainte de toate, o „țară de latifundii”, cum a caracterizat-o, într-un cunoscut eseu publicistic, Constantin Stere⁷.

Or, de la „țara de latifundii” la „țara marilor arendași” distanța era prea

³ G. D. Creangă, *Considerațiuni generale*, p. 13-15.

⁴ După calculele lui G. D. Creangă, pe aproape 70% din moșii, între 1870 și 1906, prețul arendeii pe pământ crescuse între 150-500 %; la rândul ei, dijma de peste 50% din produsul obținut în 1906 era întâlnită la peste 70% din moșii; la fel, în acest interval de timp, prețul islazului pentru vite la peste 51% de proprietari crescuse cu 100% și cu 300% la 14% dintre ele. Cf. G. D. Creangă, *Creșterea arenzii pământului în bani și în dijmă, a pășunatului și a prețurilor muncilor agricole de la 1870 la 1906*, București, 1908. Asupra aceleiași chestiuni, cifrele sunt comparabile cu cele oferite de Radu Rosetti (Cf. *Pentru ce s-au răsculat țăranii*, ediție Z. Ornea, București, Editura Eminescu, 1987, p. 325-328 ș.a.).

⁵ R. Rosetti, *Pentru ce s-au răsculat țăranii*, ed. cit., p. 315. Vezi aici, Cap. IV, din partea a IV-a, „Despre distribuirea vișioasă a proprietății și a exploatarea pământului în România”, p. 313-322.

⁶ V. Axenciuc, *op.cit.*, vol. II, p. 112.

⁷ C. Stere, *Scrieri*, ediție Z. Ornea, București, Editura Minerva, 1979, p. 373-390; tot aici, eseu, *Pentru ce s-au răsculat țăranii*, p. 495-525.

mică, fiindcă cele mai multe dintre marile moșii erau date în grija arendașilor, aceștia din urmă, obsedați de câștiguri substanțiale, neavând nici un fel de considerente morale în raport cu țăranii. Observăm, în acest sens, că la începutul secolului al XX-lea, 60% din proprietățile de peste 100 ha erau arendate, dintre acestea, cele cu peste 1.000 ha erau arendate în proporție de peste 65%, cele de peste 3.000 ha, în proporție de cca 70%. Astfel, se poate aprecia că fenomenularendășitului a constituit o plagă în plus pentru țăranimea română, fie că era vorba de arendași români sau străini. Unele trusturiarendășești stăpâneau imense suprafețe, cum a fost cazul marelui arendaș evreu Fischer, care stăpânea în arendă în nordul Moldovei o suprafață de circa o jumătate de milion de pogoane (în zona unde avea să izbucnească Răscoala din 1907).

În legătură cu evoluția care dusesse la această situație a țăranimii, implicit la răscoalele țărănești, se pune *problema responsabilității statului român*, a elitei politice și a șefului statului, pentru protejarea cetățenilor săi. Or, în această privință, de-a lungul mai multor decenii, după Reforma agrară din 1864, constatăm multă vorbărie în Parlamentul român, în viața publică, în general, cu privire la starea de mizerie a țăranilor, fără a se ajunge la adoptarea de măsuri eficiente pentru ameliorarea acesteia. Poate ar trebui observat că încă de la inaugurarea noului regim politic la 1866 – altfel, regim cu importante trăsături democratice, în spirit european –, clasa politică din România, indignată de modalitatea înfăptuirii reformei de către Cuza (în urma unei lovituri de stat), în privința problemei agrare a manifestat o mare opacitate. Mulțumindu-se cu recunoașterea dată împrumutării țăranilor prin art. 20 din Constituție, de la început ea s-a manifestat pe linia unui comportament care părea a spune că o a doua împrumutarea a țăranilor nu se va mai face niciodată, iar sistemul învoielilor agricole inaugurat în acest context, în care administrația era pusă în mod vădit în slujba proprietarilor, părea a spune țăranilor că ei trebuie să plătească pentru gestul în forță al domnitorului Al. I. Cuza.

Nu numai că administrația de stat după 1866 în mod prioritar trebuia pusă în slujba protecției celor slabi, dar, mai mult, pentru a-și da cu adevărat roadele, reforma lui Cuza ar fi trebuit, la scurt timp, să fie urmată de o alta, precum și de alte măsuri, reale, de ordin economic și financiar, pentru consolidarea micii proprietăți țărănești⁸. În realitate, această a doua mare reformă

⁸ După opinia noastră, merită luată în considerare ipoteza pe care un cunoscut autor, M. Popescu-Spineni, o făcea în 1936, anume că domnitorul Al. I. Cuza, o dată cu lichidarea neînțelegerilor în plan european, decurgând din secularizarea averilor mănăstirești, ar fi avut în vedere înfăptuirea, în scurt timp, a unei a doua reforme agrare, caz în care, după acest autor, agravarea situației țăranimii ar fi fost din timp prevenită. Cf. M. Popescu-Spineni, *Procesul mănăstirilor închinute. Studiu de istorie socială*, București, 1936, p. 378.

va veni, în urma unor experiențe sociale dramatice, abia peste o jumătate de secol (adoptată de un partid de guvernământ, în 1913, și amânată mai mulți ani, o dată cu izbucnirea Primului Război Mondial). De-a lungul timpului, cum am văzut, situația gravă a țărănimii fusese cunoscută, scoasă în evidență, din când în când, de răscoalele țărănești, dar un egoism ancestral i-a făcut pe oamenii politici din fruntea statului – în marea lor majoritate, proprietari de moșii, mai mari sau mai mici – să nu cedeze în fața acestei necesități, și nu întâmplător principiul intangibilității marii proprietăți s-a împletit la ei, timp de aproape o jumătate de secol, cu incriminarea imaginii domnitorului Al. I. Cuza.

Pentru a sublinia, o dată cu meritele sale, păcatele clasei politice românești în privința problemei relațiilor agrare și a-i sublinia culpa în declanșarea răscoalelor țărănești, ar fi suficiente, credem, nu atât considerațiile noastre, cât aprecierile categorice ale marilor exegeți ai problemei agrare în epocă și ale unor reprezentanți de seamă ai spiritului epocii (de la R. Rosetti și G. D. Creangă la C. Stere, N. Iorga, I. L. Caragiale ș.a.). Între aceștia, R. Rosetti, descriind starea de mizerie a țăranilor români, mereu căinați de oamenii politici, se întreba retoric: „Ce a făcut însă statul, prin cărmuitorii săi, pentru țăranul nostru? Răspunsul general este *nimic*” (subl. R. R.)⁹.

După cum se cunoaște, Răscoala din 1907, după cele din anii 1888, 1894, 1899 ș.a., a fost cea mai amplă, focul ei afectând întreaga țară. A început în februarie 1907, în comuna Flămânzi, din județul Botoșani, extinzându-se în întregul județ, în satele din județele învecinate, Dorohoi și Iași, apoi în celelalte județe din Moldova. O dată cu violențele îndreptate împotriva arendașilor și proprietarilor, semnificative erau acțiunile de distrugere a învoielilor și a birourilor administrației locale. Asediarea de către țărani a unor mari orașe (Botoșani, Dorohoi, Iași ș.a.), precum și extinderea sa până la jumătatea lunii martie pe întregul teritoriu al Moldovei, dădeau măsura amplitudinii și intensității mișcării. S-a propagat apoi și în Muntenia și Oltenia, în unele locuri luând un caracter extrem de violent (Băilești, județul Dolj).

Răscoala a stârnit îngrijorarea clasei politice, o dată cu transferul benevol al puterii politice, de la guvernul conservator condus de Gh. Gr. Cantacuzino, la guvernul liberal, condus de D. A. Sturdza, și sub îndrumarea hotărâtă a regelui Carol I¹⁰, trecându-se la o represiune armată dură, justificată pe linia aplicării

⁹ R. Rosetti, *op. cit.*, p. 378.

¹⁰ Despre atitudinea regelui Carol I, în aceste tragice împrejurări, unele documente vorbesc de la sine; în urma represiunii armate, el se arăta încântat că „armata sa” și-a făcut datoria, nelăsând loc aici, precum ne-am fi așteptat, la nici un semn de compasiune; este drept, în corespondența sa intimă, publicată recent, lipsesc piesele vizând Răscoala din 1907, însă referințele la Răscoala din 1888, din aceeași corespondență, nu lasă îndoială asupra „seninătății” cu care monarhul a privit represiunea

principiului apărării ordinii publice și a statului de drept.

Fără îndoială, numai cauze profunde, social-economice, pe care am încercat să le relevăm, puteau duce la evenimente de o asemenea amploare și dramatism. Să menționăm aici că implicarea în răscoală a unor agenți străini, în slujba Rusiei sau Austro-Ungariei, zice-se, cu misiunea de a induce starea de anarhie în țară, își va fi avut rolul ei în desfășurarea acestor evenimente, dar efectul ei nu putea să fie decât insignifiant în raport cu adevăratele cauze social-economice, la care ne-am referit. Nici acțiunile unor agenți socialiști, nici ațăările interesate ale partidelor politice în lupta pentru putere nu puteau marca semnificativ desfășurarea evenimentelor. Cum am menționat, încercarea unor „analști” din zilele noastre de a considera tragicele evenimente din 1907 în primul rând ca rezultat al acțiunilor agenților străini ni se pare de-a dreptul ridicolă, dacă ne gândim la imensitatea materialului documentar care trimite la adevăratele cauze, social-economice, ale Marii Răscoale.

În urma intervenției energice a armatei române, reprimarea a fost exemplară, ea lăsând în urmă mii de victime; chiar dacă nu ar fi fost vorba de 11.000 de țărani, ci numai de 6.000 sau chiar numai de 2-3.000¹¹, faptul în sine rămâne o zguduitoare tragedie, unică în epocă, cel puțin la nivel european. Paradoxal, în raport cu marile festivități din anul precedent, 1906, prilejuite de împlinirea a 40 de ani de domnie a lui Carol I, răscoala puna în lumină contradicțiile evoluției societății românești pe calea modernizării; cum am mai subliniat, aceasta din urmă mersese în bună măsură la suprafață, ea vizând aproape în exclusivitate lumea orășenească, iar nu lumea cea mare a satelor românești, mai ales spiritul democratic, ca element de modernizare, a afectat prea puțin pe aceasta din urmă. Este, de fapt, contradicția care va face în epocă subiectul unor mari dezbateri ideologice, strâns corelate cu cele privind căile de evoluție economică, în care se vor implica cele mai de seamă spirite ale timpului.

Cum se știe, consecințele răscoalei au fost deosebit de importante, înainte de toate ea stârnind o adevărată criză de conștiință la nivelul elitelor. În paralel cu intensificarea dezbaterilor ideologice la care ne referim, se petrec importante schimbări pe scena politică, viața politică din România intrând, de fapt, după 1907, într-o nouă etapă a sa. Între altele, iau naștere sau încearcă să se înfiripeze partide politice noi.

țărănimii de către „armata sa”. Pentru corespondența amintită, vezi Sorin Cristescu, *Correspondența privată a regelui Carol I (1878-1912)*, București, Editura Tritonic, 2005.

¹¹ Cât privește numărul victimelor represunii, el a rămas incert, cum bine se știe, datorită împrejurării că imediat după încheierea ei cu succes, regele Carol I a solicitat Ministerului de Interne arhiva cu dosarele acestei sângeroase acțiuni, pentru a-i asigura secretul, fiind vorba de implicarea armatei naționale, în acest fel un asemenea important fond documentar rămânând până astăzi necunoscut istoricilor.

Pe de altă parte, o anumită responsabilitate se afirmă la nivelul Puterii, Partidul Național-Liberal, în răstimpul guvernării sale din anii 1907-1910, procedând la o serie de reforme menite să amelioreze cât de cât starea de miserie a țărănimii, să înlăture cele mai grave abuzuri în domeniul relațiilor agrare.

Astfel, în decembrie 1907, Parlamentul adoptă o nouă Lege a tocmelilor agricole, înlăturând unele abuzuri ale proprietarilor și arendașilor, impunând acestora obligativitatea de a acorda comunelor izlazuri în limite rigurose stabilite, în raport cu dimensiunile moșiilor. De asemenea, prin lege era stipulată limitarea prețurilor învoielilor agricole, precum și interzicerea muncii la tarla în contul dijmii. În martie 1908, lua ființă *Casa Rurală*, având drept scop facilitarea vânzării de pământ către țărani și înlăturarea cametei la sate. O altă lege, din 1908, era îndreptată *împotriva trusturilor arendașești*, limitându-se suprafețele arendate la maximum 4.000 ha. De asemenea, la începutul anului 1909, era adoptată *Legea pentru arendarea la asociațiile țărănești a moșiilor statului, Casei Școalelor și altor așezăminte publice*.

Toate aceste măsuri erau departe de a răspunde pe deplin exigențelor de schimbare a situației țărănimii, dar deja în cadrul dezbaterilor publice pentru adoptarea lor transpare ideea necesității unei noi reforme agrare (o enunța într-un discurs Constantin Stere, între alții). Curând, ideea ajunge la ordinea zilei, fiind adoptată mai întâi în programul P.N.L., devenind apoi obiect al unui proiect de lege care intra în dezbaterile publice după ce, la începutul anului 1914, acest partid, în frunte cu I. I. C. Brătianu, ajungea din nou la putere (dezbaterile întreruptă și amânată un timp, o dată cu declanșarea Primului Război Mondial).

Eveniment dramatic, unic de acest gen pe plan european la începutul secolului al XX-lea, care a pus în evidență contradicțiile procesului de modernizare în epoca domniei lui Carol I, Marea Răscoală a țăranilor din 1907 nu poate fi exclusă din istoria României, precum ar sugera unii „analști” din zilele noastre, în dorința de a înfrumuseța realitățile timpului; o datorie morală, indispensabilă oricărei cercetări obiective, ne obligă să prezentăm istoria națională – inclusiv a claselor sociale din România – așa cum a fost, cu luminile și umbrele sale.

Résumé

1906 était l'année où la Roumanie avait célébré le jubilé de la monarchie constitutionnelle des Hohenzollern-Sigmaringen, durant laquelle la Roumanie avait subi un vaste processus de modernisation politique, institutionnelle et économique. Le progrès était réel, pourtant il s'agissait d'une modernisation du milieu urbain, la vie des paysans

étant restée comblée de difficultés : les réformes agricoles avaient divisé les terres en propriétés trop petites, inefficaces du point de vue économique. Pour nourrir leurs familles, les paysans étaient obligés de travailler pour les grands propriétaires.

La grande émeute paysanne de 1907 est un épisode de l'histoire des Roumains qui a été soumis à de nombreuses interprétations selon l'idéologie politique. Sujet tabou pour la monarchie, qui a contribué à faire disparaître les rapports officiels qui contenaient les dimensions réelles de la repression, cet événement a été transformé en mythe par le régime communiste qui « démasquait » le mal traitement de la classe ouvrière par le régime dit bourgeois. Un courant nouveau dans l'historiographie récente tend à considérer parmi les causes principales de l'émeute non pas la situation interne, mais la « provocation » des agents étrangers.

Sans pouvoir rétablir exactement les chiffres, les historiens portent le débat autour des causes et des effets à long terme de la plus grande émeute de la Roumanie moderne et ils essaient de rappeler aux générations actuelles un moment historique qui est au point d'être chassé des manuels scolaires d'histoire.

Implicarea unor învățători și preoți rurali în evenimentele din timpul Răscoalei de la 1907

ALEXANDRU A. MAREȘ

Sub imperiul agravării situației generale a unei mari părți a țărănimii din Vechiul Regat, Răscoala de la 1907 a constituit cel mai acut moment de criză a chestiunii țărănești de la începutul secolului al XX-lea.

Provenind în mare parte din rândul micilor agricultori de care îi lega atât originea, cât și mediul în care trăiau, adeseori, învățătorii „s-au situat de partea țăranilor, identificându-se cu interesele lor”¹. Așa cum sesizează unii analiști ai problemei, „o mare parte dintre învățătorii rurali ... au îndeplinit cu curaj o nobilă datorie față de țărănime”².

Credem că tendința de a generaliza înregimentarea intelectualilor satului la „luptă” și „identificarea cu aspirațiile” revoltaților necesită anumite amendamente în încercarea de a pune într-o lumină mai nuanțată faptele petrecute în urmă cu un veac. Este greu, dacă nu imposibil, de cuantificat procentul celor implicați în evenimente, iar modalitatea realizării participării a depins de modul în care a fost conștientizată de fiecare persoană aspirația către binele public. Iată de ce considerăm utilă reabordarea problemei de pe poziții ce exclud interpretările stângiste.

Asupra multiplelor cauze³ interne, de natură economică, morală, fiscală, social-politică, ce au inclus și activitatea unor elemente socialiste, cât și externe,

¹ Titu Georgescu, Ion Ilincioiu, 1907. *Intelectualii și răscoala*, Craiova, 1974, p. 71.

² *Ibidem*, p. 73.

³ Vezi V. M. Kogălniceanu, *Chestiunea țărănească*, București, 1906, G. D. Creangă, *Proprietatea rurală în România*, București, 1907, C. A. Garoflid, *Păreri în chestia agrară*, București, 1907, G. D. Scraba, *Starea socială a săteanului*, București, 1907, R. Rosetti, *Pentru ce s-au răsculat țăranii*, București, 1908, M. Șerban, *Problemele noastre social-agrar. Studiu din domeniul politicii economice și sociale*, București, 1914. Dintre studiile ulterioare amintim D. Hurezeanu, *Problema agrară și lupta țăranimii din România (1904-1906)*, București, 1961, M. Badea, I. Ilincioiu, *Răscoala țăranilor din România. 1907*, București, 1967, A. Oțetea, I. Popescu-Puțuri (redactori responsabili), *Marea răscoală a țăranilor din 1907*, București, 1967, T. Georgescu, I. Ilincioiu, *op. cit.*, M. Iosa, *Relațiile agrare în România în deceniul premergător primului război mondial*, în „Revista de istorie”, t. 35, 1982, nr. 2, p. 205-227, A. Mareș, *Agricultura României în perioada 1901-1918. Analiza istorico-statistică* (teză de doctorat), București, 2006, Șerban Rădulescu-Zoner, *Răscoala de la 1907, atrocități și*

legate de agitațiile unor anarhiști activați de situația revoluționară din Rusia, s-au publicat numeroase studii.

În prezenta analiză vom încerca să deslușim, pe baza unor documente de arhivă, rolul jucat de unii învățători și preoți rurali, acuzați adesea de autorități ca fiind agitatori sau instigatori și chiar lideri locali ai tulburărilor. Trebuie avută permanent în vedere poziția acestor reprezentanți ai burgheziei sătești în comunitățile respective, situația delicată, fragilă, deosebit de expusă în momentele cele mai tensionate ale evenimentelor. Reprezentând o minoritate, dar cu o influență largă în rândul țăranilor, bazată pe încrederea câștigată de-a lungul vieții puse în slujba „luminării satului românesc”, învățătorii și preoții români au dovedit adesea că și-au înțeles menirea și s-au ridicat la înălțimea dificilelor zile ale înțeleștării.

În ciuda acestei realități, de multe ori ei s-au văzut puși în ipostaza nedorită de a fi nevoiți să își justifice acțiunile, să își dovedească nevinovăția și buna-credință, iar, uneori, chiar să suporte un regim umilitor de amenințare și detenție. Ca în rândul oricărei categorii sociale, gradul de conștiință civică a fost mai mult sau mai puțin prezent, iar excepțiile existente nu ne pot determina nici să blamăm, nici să omagiem *in corpore* personalul didactic și teologic rural.

În anul 1906, mișcările apărute în unele județe din nordul Moldovei au prefătat Marea Răscoală din 1907, care a reprezentat, așadar, o continuare în formă agravată a nemulțumirilor țărești.

Fără a exclude responsabilitatea directă a unor dascăli, merită a fi dezvăluite acțiunile neprincipiale, de-a dreptul ostile și defăimătoare ale unor grupuri de interese cărora le-au căzut victimă unii învățători nevinovați.

Încrângătura de relații bazate pe rudenie și interese economice locale dovedea că dreptatea era o noțiune relativă, iar deținătorul ei nu se afla, cel mai adesea, printre cei ce aveau câștig de cauză. Asumarea poziției de justițiar într-o comunitate supusă abuzurilor conducătorilor ei transforma acea persoană în ținta unor acuzații mai grave decât faptele de care se făceau vinovați cei ce le săvârșiseră. Apărarea în fața acuzațiilor de instigare la răscoală și socialism, venite chiar din partea unora din notabilitățile satului, era greu de realizat și lua adesea forma unor memorii adresate ministerului de resort.

Așa a fost, de exemplu, cazul învățătorului G. Iorga din satul Băleni. Acesta era la curent cu abuzurile înfăptuite de cămătar, primar și administratorul moșiei contra țăranilor datornici și a căutat să ceară reprezentanților Băncii Economice să aducă faptele la cunoștința autorităților administrative pentru

oprirea nelegiuirilor. Unora „li se ia toată îmbrăcămintea casei”⁴ și li se ridică recolta ce se găsea treierată în contul datoriei avute la cămătar. Altora li s-au sechestrat și vândut vitele ce le aveau depuse drept garanție, iar cei ce se opuneau erau bătuți până la sânge de același cămătar sau de primar. Pentru împrumuturi oricât de mici dar nereturnate la timp se percepeau dobânzi înrobitoare. Așa au fost cazurile unei văduve, căreia pentru 3 lei i s-au luat trei banițe de secară, și ale unui datornic, care, pentru suma de 40 lei, a fost depozitat de trei chile (sute de kg) de secară⁵.

Neîmpărtășind metodele înverșunate de recuperare a datoriilor și disociindu-se net de făptuitorii acestora, învățătorul G. Iorga a căzut în dizgrația potențailor locali. Manifestarea unei atitudini umanitare față de oropsiții soartei i-au atras denunțul către Ministerul de Interne sub acuzația de socialism. Scopul era de a-l îndepărta pe învățător din acel sat și pentru aceasta s-a urmat filiera sesizării ministrului de Interne Gh. Gr. Cantacuzino (conservator), care i-a scris socrului său, Th. Văcărescu, să îl interpeleze pe ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice asupra purtării incriminatului.

Între timp „se pregătea terenul”. Primarul și administratorul moșiei au adunat pe unii săteni la „hanul boieresc”, unde li s-a dat de băut și au fost îndrumați să spună că „eu [învățătorul – n.n.] i-am învățat să meargă cu plugurile pe moșia proprietarului, să are și, dacă vor fi împiedicați de cineva, să tragă cu pușca și toporul în ei”⁶. Oamenii au divulgat însă aranjamentul și atunci s-a preferat alt „moment favorabil” pentru a se acționa. În ziua de 24 ianuarie 1906 învățătorul a ținut un discurs despre importanța actului Unirii Principatelor pentru români. Probabil cuvântarea nu s-a rezumat strict la momentul istoric, făcându-se referiri și la situația prezentă.

Dându-se curs acțiunii de urmărire, în sat s-a trecut la desfășurarea unei anchete conduse de inspectorul școlar B. Spirescu. Oficial au fost audiate persoanele a căror depoziție ar fi trebuit să aibă un grad ridicat de credibilitate. Primarul și consiliul comunal au arătat că învățătorul prin cuvântarea ținută i-a îndemnat pe locuitori la răscoală. Preotul paroh Gr. Goga a completat afirmând că, în cuvântarea din 24 ianuarie, „parcă ieșea că trebuie să luptăm contra boierilor”, iar al doilea preot paroh, D. Mihăilescu, a confirmat că reclamatul „a îndemnat pe săteni să pună mâna pe topor și să are moșiile proprietarilor”⁷.

⁴ Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale (în continuare se va cita D.A.N.I.C.), fond *Spiru Haret*, dosar nr. 12/1906-1912, f. 1.

⁵ *Ibidem*, f. 5.

⁶ *Ibidem*, f. 2.

⁷ *Ibidem*, f. 4.

În schimb, episcopul I. Petrea și al doilea cântăreț au declarat că învățătorul „n-a vorbit nimic rău”⁸.

După ascultarea martorilor, sătenii ce se găseau strânși în număr de peste 300 au cerut inspectorului să-i asculte și pe ei. Au fost delegați doi dintre ei, A. Pintilie și Gh. Spiridon, care au mărturisit cum au fost chemați de primar, de cămătarul N. Ionescu și administratorul moșiei Enăchescu și îndrumați să spună că învățătorul i-a sfătuit „să meargă să sfarme coșerele proprietarului, să nu culeagă porumbul și ... să se ducă cu plugurile pe moșie arând”, iar „de va veni cineva, să dea cu pușca și toponul”⁹.

Fapt semnificativ pentru modul de desfășurare a anchetei, inspectorul școlar nu a scris această declarație și, atunci când acei țărani ce fuseseră despuiați de cămătar au dorit să reclame faptele, au fost îndrumați să se adreseze inspectorului comunal.

Rămânând în sală numai împrișinatul, revizorul școlar și inspectorul școlar, ultimul i-a transmis că dorința ministrului Cantacuzino era de a-l vedea mutat din sat. Formula „orice școală îmi va plăcea”¹⁰ putea fi trecută în cererea așteptată de la învățător. În urma refuzului său, inspectorul i-a declarat că îi recunoaște nevinovăția, neputând „lovi” în el, dar i-a cerut să se mai gândească.

La ieșirea din primărie toți locuitorii au făcut cerc în jurul inspectorului și mărturisindu-i că G. Iorga nu a acționat contra proprietarului, ci contra cămătarului N. Ionescu, de pe urma căruia au ajuns în stare de plâns. Acesta și primarul erau percepuți ca făptuitori ai unor jafuri ce-i aduseseră pe săteni la ruină și singurul ce lupta pentru scăparea lor era învățătorul. Mai mult, ei „cu nici un preț nu voiesc a-l lăsa să plece din mijlocul lor”¹¹.

Nici nu este de mirare solidarizarea mulțimii cu cel care de ani de zile contribuise la ridicarea culturală, pe toate căile, a populației din Băleni. Din memoriul justificativ înaintat ministrului de resort rezulta activitatea susținută și destoinicia muncii celui care a înființat *banca populară, școala de adulți* pentru 50 de elevi, *teatrul sătesc, grădina școlară, corul bisericesc* și a susținut numeroase *conferințe duminicale*. Sub directia sa preocupare numărul copiilor școlari a crescut de la 130 în 1899 la 240 în 1906, din care 200 frecventau regulat cursurile¹².

Inspectorul școlar a fost mișcat de cele ce a putut constata cu ocazia acelei anchete și a transmis ministrului de Interne că lucrurile nu stau cum s-a arătat la București.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*, f. 5.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*, f. 3.

Mai mult decât căutarea dreptății se pare că trebuia rezolvată chestiunea lui G. Iorga, devenit *persona non grata*. Doar astfel se explica de ce inspectorul școlar a fost rugat „să încerce pe lângă mine [învățătorul – n.n.], prin orice fel de promisiuni, ca să-mi cer mutarea”¹³. Revizorul școlar i-a solicitat „o petiție de mutare cu orice condiții” ar cere, fapt ce l-a determinat pe învățător să creadă că cei ce urmau a-i hotări soarta „se găsesc în mare încurcătură”. Și de această dată el a refuzat „întrucât e chestie de onoare”¹⁴, răspunzând că preferă darea sa în judecată.

Aceasta era starea de spirit într-un sat oarecare cu un an înainte de izbucnirea Marii Răscoale, privită prin ochii și declarațiile justificative ale unuia dintre cei împincinați. Dincolo de subiectivismul firesc al propriei apărări, răzbat o serie de probleme reale, ce evidențiază „trasul sforilor” pentru îndepărtarea persoanelor indezirabile, nedreptățile la care erau supuși cei obidiți și în special prăpastia existentă între mulțimea satului românesc și cei ce ar fi trebuit să o conducă cu bună-credință și cinste.

Se pare că în cazul relatat mai sus, ca și în alte situații, nu s-a luat măsura avută în vedere, de mutare în alt județ a învățătorului „agitator”.

Plângerile moșierilor împotriva unor cadre didactice s-au înmulțit în vara și toamna anului 1906, motiv pentru care reclamațiile au constituit obiectul unor dosare speciale întocmite la minister¹⁵.

Într-un raport din 7 februarie 1907 al prefectului județului Dorohoi către ministrul de Interne Gh. Gr. Cantacuzino se arăta că încă din iulie 1906 s-au semnalat răzvrătiri în comunele Știubeeni, Vlăsinești, Avrameni și Sârbi, în ultima țărani intrând cu plugurile pe moșia ce aparținea Epitropiei Sf. Spiridon, ținută în arendă de Calman Fischer. Și mișcarea locuitorilor din Hudeștii Mari, din ultima zi a anului 1906, a fost provocată tot „de către învățători prin interpretarea în mod tendențios a unei broșuri ce a fost distribuită locuitorilor”¹⁶. Broșura la care se făcea referire se intitula *Către săteni*, aparținea omului politic Vasile M. Kogălniceanu și fusese lansată cu ocazia primului congres țărănesc desfășurat în București la sala „Oppler” (6 septembrie 1906).

Mișcarea din comuna Hudeștii Mari, precum și cea din comuna Horodiștea (31 ianuarie 1907) s-au mărginit la formularea unor cereri din partea locuitorilor de a li se da pământ, trebuințele sătenilor putând fi satisfăcute „numai grație bunelor raporturi dintre ei cu marii proprietari și arendași de moșie”¹⁷. Bunele raporturi „încep să dispară datorită instigațiunilor malițioase ale

¹³ *Ibidem*, f. 7.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Titu Georgescu, Ion Ilincioiu, *op. cit.*, p. 72.

¹⁶ D.A.N.I.C., fond *Spiru Haret*, dosar nr. 12/1906-1912, f. 19.

¹⁷ *Ibidem*.

învățătorilor și preoților sătești”¹⁸, ce îndemneau populația să se răscoale spre a pune stăpânire pe moșii.

În viziunea autorităților locale, „bune raporturi” erau acelea în care țăranii acceptau, de voie, de nevoie, condițiile puse de arendaș. Atunci când locuitorii, precum cei din comuna Ibănești, județul Dorohoi, au cerut să li se arendeze pământ pentru asigurarea celor necesare hranei, în condițiile puse de ei, au fost acuzați că vor să impună „condiții neacceptabile numai spre a avea un motiv de a se răscula”¹⁹.

În consecință, prefectul solicita ministrului de Interne: „să binevoiți a lua deciziunea ce veți crede spre a se evita o răscoală în masă a locuitorilor, ce se pregătește chiar pentru primăvara ce vine”²⁰. Din corespondență reieșea gravitatea situației, pericolul amplificării răzvrătirii, premeditarea și iminența unei mari răscoale. Cu toate că autoritățile centrale erau avizate asupra situației precare din rândul unei mari părți a populației rurale, măsurile întreprinse au constatat în firave acțiuni preventive îndreptate asupra „instigatorilor”, iar după declanșarea amplului conflict social accentul s-a pus pe represiunea militară.

Raportul primit de la prefectul județului Dorohoi l-a determinat pe ministrul Gh. Gr. Cantacuzino să-i atragă atenția ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice, prin adresa din 13 februarie 1907, că, în ciuda a două sesizări din anul anterior, nu a primit „nici un răspuns în această importantă chestiune”²¹. El constata că mișcarea locuitorilor a luat proporții din ce în ce mai mari, existând pericolul să se întindă la toate comunele din județul Dorohoi și chiar în alte județe.

„Trebuie a se lua de urgență măsuri pentru stăvilirea răului – afirma Gh. Gr. Cantacuzino – mai ales în vederea apropierii muncilor de primăvară, întrucât aceste mișcări sunt motivate de lipsa de pământ și ele se manifestă prin intrarea locuitorilor prin silnicie cu plugurile pe moșiile arendate”²². El cerea o anchetă serioasă pentru descoperirea acelor învățători și preoți care fac instigațiuni printre locuitori și „să avizați la pedepsirea lor”.

Țăranii se justificau că s-au simțit îndemnați la acțiunile turbulente de cuprinsul *motto*-ului din broșura *Către săteni*: „Sculați, oameni buni, și ridicați-vă până la înălțimea datoriei voastre. Atunci vă veți uimi singuri de puterea voastră”²³. Cuvintele au fost rostite de regina Elisabeta, în ziua de 1 august 1906, la Sinaia.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*, f. 20.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*, f. 9.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*, f. 11.

Peste mai puțin de un an, vorbele au fost răstălmăcite în sensul îndreptăririi revoltei și folosite de răsculați drept alibi. De vreme ce fiul ministrului care îi împroprietărise la 1864 și consoarta capului încoronat al țării le insuflau sentimentul puterii pentru a fi la „înălțimea datoriei”, răzvrățiții considerau că aveau girul câtorva din înaltele autorități pentru a intra în stăpânirea unor pământuri.

Era, însă, evident că dincolo de câteva cuvinte scoase din contextul în care fuseseră ele exprimate, instituția monarhiei nu avea nimic de a face cu extinderea tulburărilor, fapt dovedit de acțiunile hotărâte de a le pune capăt. Pentru îndepărtarea oricărei îndoieli, poziția oficială față de tragicele evenimente era clar exprimată în *Mesajul „În numele M. S. Regelui”* emis la București la 12 martie 1907. El a reprezentat principalul act cu valoarea juridică și morală ce a stat la baza stingerii conflictului și a încercărilor legislative ulterioare de reglementare a „chestiunii țărănești”. *Mesajul* a fost distribuit în toate comunele pentru a fi popularizat și explicat pe înțelesul sătenilor. Printre măsurile avute în vedere se aflau și pedepsirea măsurătorilor și învoielilor false, o nouă lege pentru înlesnirea învoielilor agricole și limitarea dreptului de a ține moșii în arendă.

Pe plan politic, sarcina punerii în aplicare a *Mesajului* revenea noului guvern liberal condus de Dimitrie A. Sturdza, în care Ion I. C. Brătianu ocupa postul de ministru de Interne, Anton Carp postul de ministru al Agriculturii, iar Spiru Haret pe cel de ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice²⁴.

Indispensabili în acest efort concertat erau învățătorii și preoții rurali, pe a căror acțiune se conta foarte mult. Autoritățile au coordonat pe plan mediatic acțiunea de „liniștire a apelor în lumea satului”, atât la nivelul ministerial, cât și prin articolele publicate în reviste de profil. Astfel, la 14 martie 1907, Spiru Haret lansa apelul *Către toți cucernicii preoți și către toți învățătorii din comunele rurale*, datori a aduce în mijlocul sătenilor „lumina cea adevărată”²⁵. La rândul ei, revista „Școala și biserica” milita pentru „datoria” învățătorilor de a sfătui pe săteni „să nu mai ceară și mai ales să nu râvnească ceea ce este al altuia”²⁶.

Cunoscând persoanele din localitățile lor și caracterul acestora, slujbașii statului erau cei mai indicați să acționeze, prin dezbateri generale și chiar prin discuții personale, pentru calmarea spiritelor. Se avea în vedere punerea în valoare a prestigiului de care se bucura această categorie în lumea satului și a autorității izvorâte din exemplul personal. În același timp, învățătorii și preoții trebuia să-și manifeste în mod constructiv conștiința civică și să facă prin aceasta dovada fidelității lor față de ordinea constituțională și liniștea publică.

²⁴ *Ibidem*, f. 23.

²⁵ Titu Georgescu, Ion Ilincioiu, *op. cit.*, p. 75.

²⁶ *Ibidem*, p. 76.

Situația lor nu era deloc ușoară, ei nedispunând de alte mijloace de convingere decât „forța cuvântului”, pe care știau însă să-l mânuiască recurgând la o recunoscută abilitate. Postura învățătorilor și preoților rurali era una ingrată. Pe de o parte, ei reprezentau adevărate elemente propagandistice, cu rol de călăuze în mediul rural, completând activitatea primăriei și a presei (acolo unde ajungea și atât cât se citea). În ședințele metodice bilunare desfășurate în orașele reședință de județ, învățătorii primeau instrucțiuni clare pe care trebuia să le pună în aplicare la întoarcerea în satele lor.

Pe de altă parte, identificându-se cu o minoritate insignifiantă, ei puteau fi ușor catalogați de vocea mulțimii ca fiind „oamenii ciocoilor” dacă nu împărtășeau nemulțumirile țăranilor și nu îi urmau în acțiunile lor. Supuși unei duble presiuni, învățătorului și preotului local le era aproape imposibil să rămână indiferenți în fața derulării evenimentelor. Nu o dată activitatea depusă pentru temperarea gândurilor sumbre și a pomirilor nehibzuite nu și-a găsit corespondentul în imaginea publică despre ei, nici în ochii unora dintre țărani, nici în cei ai autorităților superioare.

Printre nu puținele „reușite” s-a aflat și evitarea degenerării situației într-una din localitățile județului Dolj. În scrisoarea adresată ministrului Spiru Haret de către preotul paroh Ioan Tucul din comuna Calopârșu se arată că „locuitorii îndârjiți prin răuvoitori”²⁷ erau gata de a incendia două mari conace, unul al bisericii Sf. Treime din Craiova, celălalt al administrației Domeniilor Coroanei. S-au salvat astfel de la distrugere bunuri estimate la 600 000 lei, în mare parte datorită sfaturilor date de preot, împreună cu învățătorul O. Bărbulescu și consăteanul V. Ciobanu, care au reușit să-i calmeze și să-i abată pe țărani de la fapte reprobabile. Mândru de fapta lor, Ioan Tucul anunța „să se știe că armata nu a venit în satul meu, nici nu am dorit-o, căci singur satul s-a apărât apoi”²⁸.

Un spațiu mai larg merită acordat derulării evenimentelor din comuna Slobozia-Ciorăști, județul Râmnicu-Sărat, văzute prin ochii învățătorului V. Iftimescu, dirigintele Școlii primare mixte.

Deși avea o experiență de 34 de ani la catedră și o activitate ce cuprindea înființarea băncii populare, a casei de economie școlară, susținerea unor conferințe duminicale, totuși unii săteni îi erau ostili din cauza faptului că li s-au aplicat amenzi pentru netrimiterarea copiilor la școală. În primele zile ale lunii martie, pe 5 sau 6, „cu riscul de a fi expus chiar unei bătăi, m-am dus în mijlocul lor ... unde erau adunați 40-50”²⁹, relatează acesta. Cu toată ostilitatea vizibilă pe chipurile țăranilor, le-a dat o serie de sfaturi: să se întovărășească în obște pentru a lua pământ cu o arendă mai mică, să cumpere și să vândă produsele în comun,

²⁷ *Ibidem*, f. 24.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*, f. 57.

să lectureze cărțile oferite de el la școală, să elimine risipa devenind mai economi, să își îmbunătățească modul de practicare a culturilor pentru a nu mai fi nevoiți să accepte învoieli atât de grele și, nu în ultimul rând, să-și aleagă un adevărat agricultor capabil de a le reprezenta interesele printre cei 39 de deputați țărani de la Cameră. Mai mult, învățătorul îi atenționa pe consăteni să nu urmeze pe calea pe care au apucat-o țăranii moldoveni, „căci veți merge la pieire, veți trânti țara în primejdie ... Trebuie să respectați și să nu atingeți averea și onoarea nimănui ... Reclamați și fiți cuminți și înțelepți”³⁰.

Răspunzând că s-au plâns de multe ori că nu aveau pământ, că dările creșteau an de an, fiind aduși în sapă de lemn, sătenii avertizau: „Vom fi omorâți mulți, dar vor trăi mai ușor cei ce vor rămânea”³¹.

După câteva zile, pe 10 martie, răzvrătiții s-au adunat în fața primăriei, furioși, aproape sălbatici, vociferând la adresa tuturor. „Toba și goarna sunau, era un zgomot nemaipomenit și o groază ce nu o pot descrie”, continuă relatarea V. Iftimescu. În fața dorinței răsculaților de a se deplasa în comuna alăturată, Gologanu, pentru a fi mai numeroși, învățătorul a riscat și s-a dus printre ei, spunându-le cu lacrimi în ochi: „Stați, oameni buni! ... Astă-noapte la miezul nopții a trecut procurorul la Gologanu cu armata și în trecere pe aici a dat ordin primarului să vestească pe proprietarii locali să vină toți la Primărie ca să faceți învoieli agricole”³².

Fiind refuzat de mulțimea agitată, V. Iftimescu a făcut o ultimă încercare de a le tempera acțiunile, zicându-le: „Ducându-vă, dați-i jalba ce aud că ați făcut ... că aveți dreptate (să fi zis altfel, că mă și rupeau). Așa și numai așa să vă arătați păsurile. Lăsați zgomotul, furia și gălăgia! Domoliți-vă! Vorbiți frumos și înțelepcește și vă înapoiati în liniște și sănătoși acasă”³³.

Nu credem că se putea face mai mult în acele teribile împrejurări. Totuși, peste alte două zile învățătorul s-a aflat în pericol de a fi victima unora dintre sătenii condamnați la amendă școlară. Ei s-au sfătuit să îl bată și să îl arunce de pe pod în apa Râmnei, dar au fost opriți de primar și de alți săteni.

În ziua de 14 martie prin Ciorăști au trecut două companii din Regimentul nr. 9 Râmnicu-Sărat, a căror intervenție s-a soldat cu un mort, trei răniți și cu ridicarea „pretinșilor instigatori”.

În finalul memoriului său, V. Iftimescu concluziona: „Din cele expuse fără nici o exagerare, se poate constata că am fost la înălțimea datoriei tot timpul răskoalei ... Cu toate acestea am fost bănuیت însumi de instigator, din cauza adevărilor ce am spus în prezența d-lui revizor școlar și a d-lui prefect al

³⁰ *Ibidem*, f. 58.

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*.

județului, în zilele de 11 și 25 martie, în aula gimnaziului din Râmnicu-Sărat, când am fost convocați toți învățătorii din județ în chestia răscoalelor”³⁴.

Din aceste relatări rezultă că nu era suficientă acțiunea pacifistă, iar exprimarea francă a propriilor păreri putea constitui un delict de opinie.

În evenimente primejdioase a fost implicat și preotul paroh Dimitrie Colțan din comuna Putineiu, județul Vlașca. Din relatarea sa aflăm că în ziua de 11 martie 1907, în condițiile în care împrejurul localității „se vedeau 13 focuri pe la conacurile proprietarilor și arendașilor”³⁵, a ținut sătenilor o cuvântare în biserică „sfătându-i la liniște și frică de Dumnezeu”³⁶. Intervenția sa a fost percepută de aceștia ca fiind „tot în favoarea ciocoiului și de aici ura de răzbunare asupra mea”³⁷.

A doua zi, avertizat de trei consăteni asupra iminenței unui „complot” îndreptat asupra sa și a avutului său, preotul a intenționat să se refugieze la Giurgiu, iar cele patru fiice să le lase în grija unui om de încredere. Se pare, însă, că nu a mai apucat să se pună la adăpost, căci în aceeași zi, pe la prânz, au sosit în Putineiu din comunele Gogoșari și Cacaletți „o sumedenie de oameni ce au incendiat conacurile proprietății d-lui Alexandru Marghiloman, devastând și casele din sat. După aceea, mulțimea furioasă a pornit la casa mea și după o rezistență de jumătate de oră a mai multor săteni, abia am fost cruțat, dar insultat cu cuvinte triviale și brutale ...”³⁸.

Viața sa a fost, așadar, apărâtă de unii consăteni în fața răsculațiilor din alte sate ce treceau pe acolo și care „spuneau că dacă aș fi fost în fața lor nu le-aș fi ajuns prin mâini”³⁹. Acest „uragan pustiitor” a trecut apoi și la comuna Vieru, unde a făcut aceleași nenorociri ca și la Putineiu.

Trecând momentul cel mai acut al crizei, pe 14 martie prefectul județului, I. T. Ghica, i-a înmănat 20 de exemplare din *Mesajul* „În numele M. S. Regelui”, pentru a le împărți țăranilor. Misiunea sa era de a-i îndemna pe săteni „a se potoli și liniști că Majestatea Sa Regele le va da toată dreptatea”⁴⁰.

A doua sa intervenție s-a bazat și pe autoritatea pe care o avea în sânul comunității pe care o pastorea de 24 de ani. „Joi, 15 martie – afirmă Dimitrie Colțan – am pus o masă înaltă de un metru la Primărie unde m-am suit în asistența tuturor sătenilor, femeii și copii, cam la 1000 de suflete, îmbrăcat în sfintele odăjdii cu crucea, semnul biruinței lui Isus Hristos în dreapta, iar în

³⁴ *Ibidem*, f. 59.

³⁵ *Ibidem*, f. 49.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Ibidem*.

stânga cu manifestul regal, citind punct cu punct, udând fiecare rând cu lacrimi”⁴¹. Această acțiune a avut efectul liniștitor dorit și a fost urmat pe 25 martie cu ocazia sărbătorii Buna Vestire de ținerea altei prelegeri intitulată *Iubirea de țară*.

Doar cuvintele ce îndemneau la reținere nu erau suficiente pentru a calma pe țărani, care încă nu se arătau convingși, căci pe 28 martie o mulțime de oameni „vorbea că toate nu-s decât făgăduieli”. Mai mult, fiind vremea aratului, ei nu voiau să iasă nici la lucrul câmpului. Încă o dată, intervenția personală a preotului și-a arătat roadele, el explicând sătenilor că „e nevoie de timp” pentru îmbunătățirea traiului și refuzul de a lucra îi va aduce a „suferi lipsuri și neajunsuri”⁴². Ulterior oamenii i-au mulțumit, recunoscând că dacă nu l-ar fi ascultat rămâneau muritori de foame.

De o largă circulație în mediul sătesc, înaintea și în timpul răscoalei, s-a bucurat broșura-apel *Către săteni* a lui Vasile M. Kogălniceanu⁴³. Propunând măsuri de îmbunătățire a stării generale a țăranimii în încercarea de constituire a unui partid al acesteia, broșura a fost cel mai adesea popularizată de învățători. Unul dintre cei care au depășit prin acțiunile lor principiile enunțate de autor a fost Stan Crudu din comuna Băbăița, județul Vlașca. El a deținut un rol activ în participarea și coordonarea răsculaților din acea localitate, situându-se printre cazurile cele mai evidente de eludare a misiunii de pacificare a sătenilor. Fiind acuzat de instigare prin scandarea îndemnului „Jos ciocoi! Sus țăranul român!”, Stan Crudu a suferit un regim de detenție și „afumare cu ardei pisați”⁴⁴.

Modul de interpretare a măsurilor ce trebuiau adoptate și mai ales înțelegerea deformată ce a permis justificarea unor acțiuni violente, în totală contradicție cu spiritul pașnic, legal al demersului, au dus la punerea sub acuzare a broșurii ca material propagandistic și a lui Vasile M. Kogălniceanu ca „agent provocator”⁴⁵.

În încercarea de a proba implicarea omului politic în evenimente, acuzarea a anchetat printre cei arestați preoți și învățători, urmărindu-se dovedirea faptului că relațiile dintre ei nu erau simple închipuiri. Situația a fost generatoare de abuzuri, ca și în cazul învățătorului Ionel Popescu din Cucuruz, ținut în arest luni de zile, deși el contribuise la arestarea „falșilor studenți care răsculasera comuna sa”⁴⁶. O vreme i s-au refuzat martorii în apărare ce puteau

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² *Ibidem*, f. 54.

⁴³ M. Badea, I. Ilincioiu, *op. cit.*, p. 115.

⁴⁴ Toma Dragu, *Partidul liberal și chestia țărănească. Destăinuirile unui fost magistrat în afacerea Kogălniceanu*, București, 1907, p. 9.

⁴⁵ D.A.N.I.C., fond familial *Mihail și Vasile Kogălniceanu*, dosar 86/1891-1938, f. 17.

⁴⁶ Toma Dragu, *op. cit.*, p. 8.

dovedi că nu luase parte și nici nu îndemnase pe săteni la răscoală. De abia în fața completului de jurați, după o dezbatere sumară de un sfert de oră, învățătorul a fost achitat, același verdict fiind dat și în cazul preotului Tecuceanu⁴⁷.

Prin cele mai dificile împrejurări se pare că a trecut învățătorul Petre Stănescu din comuna Afumați, județul Dolj, acuzat de participare la răscoală și reținut în arestul central din Craiova timp de 6 luni și 9 zile (22 martie – 29 septembrie 1907).

Conform relatării sale din memoriul justificativ adresat ministrului Spiru Haret, în noaptea de 11 spre 12 martie 1907 „niște oameni necunoscuți au făcut spargerea”⁴⁸ în comuna sa. Prim-procurorul sosit la Afumați l-a acuzat că „învățătorii și preoții sunt pricina de s-au revoltat sătenii”⁴⁹. Un alt motiv „de s-a aprins țara de la un capăt la altul nu sunt decât cercurile culturale”, comparate cu un „focar de infecție”⁵⁰.

Învățătorului i s-a dat dispoziția să comunice și celorlalți colegi din comunele învecinate să susțină „conferințe de liniștire”. Din 14 martie, după ce a primit manifestul regal, a acționat „din om în om”, rugând sătenii „din toate puterile să nu pună foc ... acaretelor după ce luau munca [produsele – n.n.] și să zică că a ars”⁵¹. Îndemnurile sale nu au avut efectul scontat, întrucât, până în 17 martie, deși patrulele de soldați vedeau că țăranii jefuiau în timpul nopții nu au intervenit. Prinzând curaj, aceștia i-au replicat: „Dacă armata nu ne zice nimic și d-ta să-ți vezi de treabă și pe noi să ne lași în pace”⁵².

Totuși Petre Stănescu a continuat și în ziua de 18 martie să explice sătenilor cuprinsul manifestului regal, observând că ei au început să se căiască de răul făcut. Tocmai când începeau să se vadă roadele eforturilor sale, a devenit brusc ținta acuzațiilor autorităților.

A doua zi soldații l-au luat „între baionete” și l-au aruncat într-un beci împreună cu încă 20 de oameni. Apoi a urmat o primă anchetă pe teren, administratorul proprietății și alți 40-50 de inși arătând că el a stăruit ca oamenii să se potolească, fiind „cel mai cinstit”. Eliberarea sa a fost efemeră, întrucât pe 20 martie fiind la școală a văzut „armata ca furmicanul. Venise d-l maior Sănătescu cu 800 [de] soldați, peste 20 [de] ofițeri, 2 tunuri și 6 jandarmi au început cercetarea”⁵³.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ D.A.N.I.C., fond *Spiru Haret*, dosar 12/1906-1912, f. 62.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ *Ibidem*, f. 63.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ *Ibidem*.

Relatarea lui Petre Stănescu este elocventă asupra presiunii politice la care a fost supus. Fiind ridicat de doi ofițeri, aceștia „încep să-mi dea gheolduri și să mă amenințe cu revolverele, mă bagă în Primărie și d-l maior scoate o listă și îmi spune că sunt capul mișcării ...”⁵⁴ După ce a fost arestat, „pe la ora 11 ½ d-l maior a poruncit unui soldat să încarce arma și să împuște, însă un domn căpitan al cărui nume nu-l cunosc a spus că a venit timpul prânzului și să mă lase după-masă și mi-a zis să fiu gata după-masă că am să fiu trimis pe lumea cealaltă. La ora 12 ½ telefonul sună și se aduce vestea că s-au ridicat măsurile riguroase. După-masă când a venit [d-l maior – n.n.] la Primărie a început să mă injure și citind telegrama mi-a zis: «Scăpași, mare noroc ai». Am răspuns: «Sunt nevinovat»»⁵⁵.

Se pare că amenințarea cu execuția nu erau vorbe goale menite a înfricoșa pe instigatori, iar pasul până la punerea lor în aplicare era unul mic⁵⁶.

„Băgat în fiare de mâini”, Petre Stănescu a fost transportat la Poliția din Craiova unde a fost „bătut grozav”, iar pe 26 martie 1907 a început ancheta propriu-zisă. Întrebat unde sunt „manifestele rusești și pecețile”, învățătorul a prezentat manifestul regal și ordinul ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice. La confruntarea de la proba cu martori, el nu a fost indicat de nimeni că ar fi îndemnat la răscoală.

Precizând că avea o experiență didactică de 20 de ani și o bogată activitate în folosul obștii, de pe urma căreia au rămas banca populară, grădina școlară, fântâna din curtea școlii, făcută pe cheltuiala proprie, Petre Stănescu se arăta contrariat că „dintre toți învățătorii din Dolj, numai eu am făcut arest”. Văzând că acuzațiile născocite de vrăjmașii săi i-au făcut rău, mâhnirea lui era cu atât mai mare, cu cât „... eu singur am fost bănuț ca cel mai periculos societății, eu care am nevastă și 6 copii”⁵⁷.

Semnificativ pentru modul cum era înțeleasă menirea dascălului în efortul de a lumina mintea țăranilor, una din acuzații a fost că „a dat cărți din biblioteca școlii adulților să le citească”⁵⁸.

⁵⁴ *Ibidem*, f. 64.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ Deși cazul secretarului comunal Dumitru Niculescu din comuna Ruduri, județul Dolj, nu intră în sfera categoriei sociale a analizei noastre, el rămâne elocvent pentru adoptarea măsurilor radicale în situații apreciate ca extreme. Astfel, „judecat” pe loc drept conducător al răsculaților, el a primit sentința de condamnare la moarte ce a fost executată imediat. (M. Badea, I. Ilincioiu, *op. cit.*, p. 119).

⁵⁷ D.A.N.I.C., fond *Spiru Haret*, dosar 12/1906-1912, f. 65.

⁵⁸ *Ibidem*.

În ședința din 29 septembrie 1907, prin procedura votului cu bile, jurații Tribunalului din Craiova l-au declarat în unanimitate nevinovat, învățătorul Petre Stănescu fiind pus în libertate.

În atenția Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice au stat o serie de angajați acuzați, sub o formă sau alta, de implicare în răscoală, doar unii dintre ei fiind și dovediți. Dintr-o evidență a ministerului rezultă că, dintr-un număr de 22 de preoți dați în judecată pentru asemenea fapte, 5 erau din județul Teleorman, 4 din județul Vlașca și 3 din județul Romanați⁵⁹. Nominalizarea unora dintre învățătorii din județul Dorohoi, precum Gh. I. Cristea din comuna Hudeștii Mari, Gh. Diaconescu din comuna Drăgușeni și I. Vlasievici din comuna Știubeeni drept instigatori⁶⁰ nu a fost însoțită de probe indubitabile capabile să le dovedească vinovăția.

În schimb, preotul Nicolae Bordsescu din comuna Valea Ursului, județul Mehedinți, a fost rănit de către armată în timp ce se afla în fruntea celor care au săvârșit devastările și incendierile din comuna Tâmba. Dintr-o scrisoare din 20 aprilie 1907 a prim-procurorului Tribunalului Mehedinți către Prefectura locală aflăm că suspiciunea de vinovăție plană și asupra altor persoane. Astfel, preotul Constantin Izverceanu și învățătorul Constantin Zaharescu au fost judecați pentru faptul că au instigat la revoltă pe locuitorii din comuna Rogova. Tribunalul a decis punerea lor în libertate infirmând mandatele de arestare emise contra lor de judecătorul instructor. La rândul său, învățătorul Florea Vlădescu a fost trimis în judecată pentru că a îndemnat pe locuitorii din comuna Grecești „să devasteze și să pună foc” la proprietățile lui Dimitrie Lascu și ale altora. În urma interogatoriului a fost pus și el în libertate⁶¹.

Ministrul Spiru Haret a avut meritul de a fi înțeles starea de spirit reală a populației rurale și necesitatea unei noi reforme agrare⁶². După înfrângerea Marii Răscoale din anul 1907, tot cu ajutorul intelectualității satelor s-a căutat a se explica țăranilor beneficiile pe care urmau a le avea de pe urma punerii în aplicare a legislației cu caracter agrar.

Garantul noii liniști sociale ce se dorea clădită pe relații mai juste era, în ultimă instanță, instituția monarhică. Orice atitudine ostilă bunului mers al lucrurilor putea constitui un delict și, în consecință, denunțat. O asemenea atitudine a adoptat-o preotul paroh Prundeanu din comuna Cătunele, județul Mehedinți, autorul unei scrisori destinate părintelui episcop al Eparhiei Rm. Vâlcea, în care făcea cunoscută atitudinea proprietarului local Stan Mănăstireanu. Acesta afirmase „că dacă Regele va face ca țăranii să ia pământ, toți proprietari

⁵⁹ *Ibidem*, f. 68.

⁶⁰ *Ibidem*, f. 22.

⁶¹ *Ibidem*, f. 25.

⁶² Z. Ornea, *Țărănismul. Studiu sociologic*, București, 1969, p. 29.

se vor uni și vor da pe Rege afară din țară”⁶³. Declarația a fost făcută pe fondul explicațiilor date de preot sătenilor cu privire la elaborarea *Legii Casei rurale*, ce urma să-i ajute la cumpărarea de pământ. Vorbele incriminate au fost rostite la primărie de față cu alți martori în data de 17 mai 2007 și demonstrează că la două luni de la răscoală, deși nu s-a pus concret problema unei reforme agrare, unii din marii proprietari nu erau dispuși să accepte nici variantele moderate de rezolvare a „chestiunii țărănești”.

Problema identificării adevăraților instigatori ai tulburărilor sociale rămâne deschisă, iar cercul celor bănuți este mult mai larg, incluzând după unele aprecieri și persoane străine. Conform corespondentului de presă britanic Edward Grey, prezent în cursul evenimentelor din 1907 la București, „lipovenii” au fost direct angajați în acțiunea de jaf și distrugere, iar în satele unde revolta a avut mai degrabă un caracter anarhist au existat „un mare număr de proclamații în limba rusă”⁶⁴. Conform aceleiași surse, „la Bufta ... a fost prins un grup de agitatori format din persoane care vorbeau diverse limbi, inclusiv germana și franceza”⁶⁵.

Acceptarea veridicității acestor informații, punerea lor în legătură cu activitatea unor cercuri anarhiste din străinătate, paralel cu activitatea agitatorică a socialiștilor grupați în cercurile „România muncitoare”, nu poate diminua implicarea directă la evenimente a unora dintre învățătorii și preoții rurali români. Deși erau slujbași ai statului, ei i-au susținut adeseori pe protestatari, în unele cazuri chiar i-au organizat și au căutat să-i îndrume spre calea petiționară, legală, de acțiune. Pentru că țăranii erau în mare parte analfabeți, învățătorii redactau memoriile către autorități, activitate ce s-a intensificat în perioada imediat următoare răscoalei⁶⁶.

Chiar și în situațiile în care cu bună știință ei nu au acționat pentru a aduce „lumina cea adevărată” printre consăteni, considerăm că nu se poate absolutiza responsabilitatea intelectualității rurale ca sursă principală a dezordinilor înregistrate.

Cauzele Marii Răscoale au fost mult mai ample decât propaganda unor agitatori de meserie și ele au avut rădăcini profunde în realitățile economice și sociale românești. Prevestită de revoltele locale din anii anteriori, energia combativă a țăranimii s-a amplificat, manifestându-se ca o forță oarbă la începutul anului 1907.

⁶³ D.A.N.I.C., fond *Spiru Haret*, dosar 12/1906-1912, f. 26.

⁶⁴ Șerban Rădulescu-Zoner, *art.cit.*, *loc.cit.*

⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶ Vezi Alexandru A. Mareș, *Memorii ale moșnenilor ulterioare Răscoalei din 1907*, în revista „Studii și articole de istorie”, LXXII, 2007 (sub tipar).

Printr-o telegramă adresată din zona Bacău marelui proprietar funciar Petre Missir, acesta era înștiințat că „lumea abia o ținem să nu se revolte”⁶⁷. Pe fondul a numeroase lipsuri și nedreptăți îndurate, a nu puține abuzuri și a nivelului prea ridicat al arendei, situația din lumea satului românesc depășea chiar și autoritățile, cu atât mai mult pe învățătorul și preotul local.

Dincolo de presupusele simpatii față de cauza populară, cu care adeseori s-au identificat, intelectualii satului și-au adus contribuția la desfășurarea evenimentelor din timpul Răscoalei de la 1907 în mod diferit, în funcție de gradul personal de înțelegere a situației ce decurgea din fluctuantul raport persoană publică – persoană privată.

Résumé

Au sujet de la grande émeute de 1907, l'auteur apporte de nouvelles informations sur les participants aux événements : profondément impliqués dans la vie du village roumain, les enseignants et les prêtres ont souvent constitué l'interface entre les propriétaires et les paysans. Faisant partie, par leur éducation, de l'élite du village, ils étaient en relation directe avec les paysans, comme formateurs de leurs enfants ou comme voix autorisées moyennant la relation du paysan avec Dieu.

Certains enseignants ont été considérés comme agitateurs gauchistes par les autorités et virés de leurs fonctions, suivis en justice, mais souvent acquittés faute de preuves.

C'était toujours aux enseignants et aux prêtres qu'on a fait appel pour calmer les esprits, pour faire connaître les intentions du gouvernement de promouvoir une nouvelle réforme agraire (solennellement promise par le Roi en 1917 et réalisée après la première guerre mondiale), la fondation des institutions de crédit rural afin d'aider les petits propriétaires à obtenir de l'argent pour les travaux agricoles.

⁶⁷ D.A.N.I.C., fond *Spiru Haret*, dosar 12/1906-1912, f. 8.

Documente din anii 1831-1839 aflate la Direcția Județeană Olt a Arhivelor Naționale

BADEA GEACU

La 3 iulie 1831, Vistieria Principatului Țării Românești transmitea boierilor ispravnici (șefi ai administrației locale – n.n.) ai județului Olt următoarele: „Socotindu-să de la zi 1-iu de iulie... firește are să urmeze și în cancelaria celui isprăvnicat o nouă organizație ... și asupra *păzirii bunei orânduiei întru păstrarea hârtiilor*”, pentru care se cerea „...să să pregătească *curățirea hârtiilor celor vechi*, ca nu cumvași să să amestece cu cele nouă și, atunci, să să pricinuiască *învălmășală și încurcătură*”. În consecință, se poruncește: „Numaidecât să orânduiești a să aduna toate hârtiile *sărăfiei și, alegându-le pe madele* (categorii, feluri – n.n.), să să alcătuiască pentru fiecare *madea câte o delă* (dosar – n.n.), adică câte hârtii, precum: porunci ale ocârmuirii, copii de raporturi ale dumneavoastră și de porunci ce veți fi dat către zapcii (cârmuitori ai plășilor – n.n.), raporturi de zapcii către isprăvnicat, feluri de catistișe dă bresle, extracturi de lude, dă orânduiei i socoteli și orice altă asemenea hârtie, vor închipui o singură madea, care, vasăzică, vor privi la aceeași pricină, dintr-al său început și până când s-au săvârșitu, sau până acum”¹.

La 11 septembrie 1831, Dvornicia Mare din Lăuntru a Țării Românești (Departamentul Treburilor Pricinilor din Lăuntru) explica și ea că prin hârtii trebuie înțelese „... atât cele care să primește la acea ocârmuire, cât și cele care iese, în verice trebuință atingătoare de cel mai mic lucru urmat într-acei județ”².

O primă apreciere este aceea că, de la bun început, a existat o foarte precisă indicație: *creatorii trebuie să constituie dosarele pe probleme*. Deci, *ordonare* !

Se transmiteau lămuriri, la fel de precise, și cu privire la *constituirea dosarelor*: „Să să coasă la un loc, după meșteșugul legătorilor de cărți, puindu-să numerotația foilor, din început până în sfârșitu. Și, alăturând, la începutul lor, o foaie albă, asupra căreia să să scrie, cu slove mari: DELĂ PENTRU PRICINA CUTARE, cu numărul unu, ori doi, sau trei și celelalte, adică începând de la numărul unu și până unde va ajunge, după numărul delelor. După aceasta, câte dele vor fi săvârșite, să vor petrece, pân toate foile, cu un șnur de mătase, galbenă cu albastră, prin două găuri, făcute cu sula, aproape una de alta. Și căpătaile șnurului, aducându-să, amândouă, la foaia din dos a delii, să vor

¹ D.J.A.N. Olt, fond *Prefectura județului Olt*, dosar nr. 19/1831, f. 2.

² *Ibidem*, f. 5.

pecetlui cu ceară tare și cu pecetea isprăvnicatului. Să va lăsa, însă, șnurul atât de slab, încât să nu să împiedice, nicicum, dășchiderea delii la toate foile”³. Urmare a acestor îndrumări, la 21 septembrie 1838, Magistratul orașului Caracal solicita la București să se confecționeze o pecete „...pentru pecetluirea hârtiilor canțelariei sale”⁴.

Pentru dosarele neîncheiate se hotăra: „Iar câte dele vor fi nesăvârșite, acelea vor rămânea neșnuruite și nepcetluite, ca să să mai alătore la dânsle și altele hârtii ce vor mai urma, și atunci să vor șnurui și să vor pecetlui”⁵.

Când se greșea în trimiterea adreselor, se ajungea la îngreunarea aplicării regulii de constituire a dosarelor pe probleme. De aceea, Magistratul orașului Caracal solicita Ocârmuirii județului Romanați, și aceasta în 1838, după ani de practică, „...pă viitorime să nu-i îndrepteze o hârtie în două sau trei pricini, pentru care să află în nedomirire la ce delă să se așeze niște asemenea hârtii, în vreme ce *fieștecare hârtie își are și dela sa*”⁶.

În afara dosarelor, constituite pe baza regulilor arătate – este adevărat, de multe ori cu greșeli – arhiva era alcătuită și din registre. Și acestea au fost gândite tot pe domenii de activitate, dintre care, sigur principalele au fost cele financiar-contabil și de stare civilă. În acest sens, menționăm că, anual, se porunea (și se executa) achitarea sumelor de bani stabilite pentru procurarea de condici preconstituite necesare înscrierii informațiilor din teritoriu. La 15 decembrie 1833, Vistieria Țării Românești transmitea Ocârmuirii județului Romanați: „Iată să trimită acei ocârmuiri dooă condici, șnuruite, prenumărate, prescrise, iscălite și pecetluite cu pecetea Visterii ca să treacă, într-una venitul și într-alta toate cheltuielile, ce vor urma de la 1-iu ghenarie anul viitor 834”⁷. La 29 ianuarie 1834, Departamentul Treburilor din Lăuntru porunea Magistratului orașului Caracal ca să achite din casa sa condicile necesare pentru „...acturile țivile, adică luarea în scris a celor născuți, căsătoriți și morți” de către preoții bisericilor⁸ (conform prevederilor Regulamentului Organic).

În afara acestor registre și, subînțeles, a celor de intrare-ieșire a corespondenței, din arhivă au mai făcut parte și registre pentru înscrierea unor situații aparte. La 22 decembrie 1833, Marea Vornicie înainta Ocârmuirii județului Romanați cinci condici „...spre a să trimită pă la fieșcare subocârmuitor

³ *Ibidem*, f. 2.

⁴ *Ibidem*, fond *Primăria orașului Caracal*, dosar 209/1838, f. 2.

⁵ *Ibidem*, fond *Prefectura județului Olt*, dosar 19/1831, f. 2.

⁶ *Ibidem*, fond *Primăria orașului Caracal*, dosar 203/1838, f. 2.

⁷ *Ibidem*, fond *Prefectura județului Romanați*, dosar 207/1833, f. 1.

⁸ *Ibidem*, fond *Primăria orașului Caracal*, dosar 66/1834, f. 2.

câte una (județul avea 5 plăși – n.n.) ca să scrie într-însele toate întâmplările du prin sate”, fiind vorba despre situații cu făcătorii de rele⁹.

De pe registrele de stare civilă se eliberau acte de către preoți. Acestea erau de importanță deosebită în viața publică, dovadă fiind dispozițiile venite de sus către autoritățile locale de a-i obliga pe cetățeni să le ia, pentru dovedirea botezului sau a cununiei: „...să li se poruncească, strașnic, că acele bileteri să le păstreze totdeauna”¹⁰.

Printre poruncile date, în privința modului în care urmau să fie constituite dosarele, se regăsește și una pe care o apreciem ca deosebită. În ideea că în atribuțiile Stăpânirii intra și cunoașterea stării de spirit a norodului, la 30 septembrie 1831, Departamentul Pricinilor din Lăuntru îndatora pe ocârmuitorul de Olt „...a pipăi duhul și aplecarea lăcuitorilor din tot coprinsul aceluși județ și, pă toată săptămâna, să răporești, la dvornicie, pentru cea mai mică mișcare, urmată sau auzită. Și, pentru că niște asemenea raporturi urmează a avea deosebire din cele urdinari hârtii, vei păzi un obștesc temei ca, totdeauna, să să zică deasupra raportului cuvântul secret”¹¹. Este clar că se stabilea ca documentele cu un conținut special să se constituie în *dosare cu caracter secret*, care să fie numai la dispoziția celor abilitați.

În activitatea pe linie de arhivă, chiar din momentul înființării instituției, s-a stabilit *obligăția de a se ține o evidență prin întocmirea instrumentului de bază care este inventarul*. Porunca Vistieriei privind modalitatea de constituire a dosarelor se încheia cu această obligație: „Veți face și un perilipsis de toate delile ce să vor alcătui, după următorul izvod”¹². Primul formular de inventar arăta astfel:

Opis sau catastih
de delile ce să află în cancelaria acestui isprăvnicat al județului

Nr. delilor	Luna și zioa	Înscurtarea coprinderii delilor	Numărul foilor	Dăslușiri dă este săvârșită sau nu
1.	Iulie 15	Delă pentru pricina cutare ...	43	săvârșită
2.	Avğust 20	Delă pentru pricina cutare ...	30	nesăvârșită ¹³

⁹ *Ibidem*, fond Prefectura județului Romanși, dosar 210/1833, f. 1.

¹⁰ *Ibidem*, fond Prefectura județului Olt, dosar 69/1835, f. 2.

¹¹ *Ibidem*, dosar 82/1831, f. 2.

¹² *Ibidem*, dosar 19/1831, f. 2.

¹³ *Ibidem*, f. 3.

După doi ani, se stabilea un alt formular de inventar:

Degătoria cutate

Anul _____

Opis dă delile săvârșite care să depun la arhivă

Nr. registrului arhivii	Nr. delilor	Zioa începerii delilor	Prescurtarea dă coprinderea delilor	Fețe
(...). Aceasta rămâne albă, ca să treacă arhivarul nr. său ¹⁴ .				

Era hotărât și *numărul de exemplare* în care trebuia făcut inventarul: *două opise*, în porunca din 11 septembrie 1831¹⁵, și *trei opise*, în cea din decembrie 1835¹⁶.

Toate dosarele constituite de către administrațiile județelor urmau să fie *depușe la Arhiva țării*. Considerând că a trecut suficient timp pentru strângerea hârtiilor – peste două luni – la 11 septembrie 1831, se poruncea: „Câte dele să vor afla săvârșite și găsite ... să le trimiți, fără de zăbavă, la dvornicie”¹⁷.

Din mai multe cauze, trimiterea arhivei la București s-a făcut cu mare întârziere și după multe insistențe, abia în noiembrie 1832 depunându-se „hârtiile din cancelaria fostului isprăvnicat (Olt), de la venirea armii împărătești”, adică dosarele create în perioada 1828-1831, conform listei¹⁸.

Aceleași operațiuni au fost poruncite, direct sau prin intermediul ocârmuirilor, și primăriilor capitalelor județelor, Slatina și Caracal. În cazul acestora, efectuarea lor s-a făcut cu și mai mare întârziere, abia în 1836 Magistratul orașului Slatina trimițând la Arhiva țării un număr de 22 de dosare, create în perioada 1833-1835, motivând că „...pentru delele, câte s-au adunat de la înființarea magistratului (august 1831– n.n.) și până la sfârșitul lui octombrie '833, să văd toate grămădite la un loc de dumnealui Niculae Boruzescu, fostul secretar, fiind neprelucrate”¹⁹, în ciuda faptului că, la numirea noului secretar, se transmisese președintelui ca „...numaidecât să stăruiască asupra celui ce a fost

¹⁴ *Ibidem*, fond Prefectura județului Olt, dosar 15/1833, f. 7.

¹⁵ *Ibidem*, fond Prefectura județului Olt, dosar 19/1831, f. 5.

¹⁶ *Ibidem*, fond Primăria orașului Slatina, dosar 8/1835, f. 2.

¹⁷ *Ibidem*, fond Prefectura județului Olt, dosar 19/1831, f. 5.

¹⁸ *Ibidem*, f. 12.

¹⁹ *Ibidem*, fond Primăria orașului Slatina, dosar 39/1832, f. 6.

până acum de a paradosi (a preda – n.n.), acestui de acum orânduit, toate delile și alte din slujbă hărtii”²⁰, adică *predare-primire arhivă*.

În documentele pe fiecare an ale prefecturilor și primăriilor se găsesc porunci, rapoarte și adrese referitoare la obligațiile de constituire a dosarelor, inventariere a lor și depunere la Arhiva Statului.

Inerente începutului în orice activitate, s-au făcut și o mulțime de *greșeli*, îndeosebi la constituirea dosarelor și inventarierea lor. Pentru toate, însă, s-a pus problema *corectării imediate*, fără acceptarea compromisurilor, și de către cei obligați s-o facă, stabilindu-se măsurile concrete de acționare. Câteva exemple sunt dovada celor de mai sus.

La 25 aprilie 1832, urmare a unor nereguli depistate la dosarele trimise la București, Vistieria, precizând că datoria cusutului revenea scriitorului, porunca Ocârmuirii județului Olt „...să nu primească scriitori în cancelaria sa, dacă nu vor ști, sau nu vor voi să învețe meșteșugul cusutului întocmai ca legătorii de cărți”²¹. Se hotăra și modalitatea efectuării unei minime *instruiri*: „Acei scriitori vor fi trimiși, pă rând, aici, cu prilejul trimiterii banilor, să vor zăbovi câte o zi, două, până când să vor învăța să lege”²². Pe aceeași linie, în decembrie 1835, se comunica Magistratului orașului Caracal că „...pentru patru zile, să va trimite pomojnicu (funcționar – n.n) cancelariei ocârmuirii (Romanai) a le cerceta și a le da relație de cum trebuie să se facă, fără greșală, gătirea lor (a dosarelor – n.n.)”²³.

Pentru corectarea greșelilor din dosare se chemau la București cinovnici (funcționari de stat – n.n.) ai ocârmuirilor sau primăriilor, pentru că „...Arhiva (Statului) răpourtuește că nu poate așeza acele dele după cuviincioasa regulă”²⁴.

Pe motivul că „Dela cu nr. 12, ce să află începută în anul 1834, s-au găsit trecută în opis pă anul 1835, și dela cu numărul 30 din anul 1835, ce să află începută la aprilie 29, s-au găsit trecută în opis la maiu 12 ... Arhiva, plecat, le întoarce înapoi (Magistratului orașului Caracal), și cu amândouă opisele, spre a lor cuviincioasă îndreptare”²⁵.

Și *înregistrarea* tuturor documentelor a constituit o operațiune arhivistică obligatorie, dovadă fiind registrele de intrare-ieșire a corespondenței aflate în fondurile instituțiilor administrației locale, având rubricații de diferite feluri. Astfel, Ocârmuirea județului Olt deținea:

²⁰ *Ibidem*, dosar 70/1835, f. 2.

²¹ *Ibidem*, fond Prefectura județului Olt, dosar 19/1831, f. 6.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*, fond Primăria orașului Caracal, dosar 39/1832, f. 15.

²⁴ *Ibidem*, fond Primăria orașului Slatina, dosar 81/1835, f. 20.

²⁵ *Ibidem*, fond Primăria orașului Caracal, dosar 154/1837, f. 9.

– registru de intrare-ieșire pe anul 1831 al „Raporturilor ce trimite la cinstita Marea Dvornicie”, cu rubricile: Nr. și Adresul convertului;

– pe 1832, două registre separate, unul de intrare, cu: Nr. registrului, Luna, Zioa, Nr. hârtii, Coprinderea în scurt a hârtiilor, Primitorul hârtiilor; altul de ieșire, cu: Nr. registrului, Luna, Zioa, Coprinderea pe scurt a eșirii, Primitorul ciomelor²⁶.

Pentru a exista evidența tuturor scrisorilor particulare primite pentru a le trimite la București, atât ocârmuirile, cât și magistratele aveau obligația „...să le treacă într-un registru, de la cine anume se primește și către cine au fost adrese”²⁷.

Cu efectuarea operațiunilor arhivistice de care am vorbit se ocupau *funcționari* cu atribuții în acest domeniu. După cum rezultă dintr-o situație generală a județului Olt pe anul 1832, la ocârmuire erau încadrați 1 secretar, un registrator și doi scriitori²⁸, iar la magistrat de problemă se ocupau doar secretarul și un scriitor²⁹, acesta din urmă având și sarcini gospodărești.

Numărul redus al funcționarilor cu atribuții pe linie de arhivă determina întârzierile în prelucrarea documentelor, sau greșelile arătate mai sus. În plus, nu erau nici cointeresați, „căci, cu leafa ce li se sloboade, nici scriitor cumsăcade nu să găsește și secretarul, ce a fost până acum, nu mai voiește a fi”³⁰. Din aceste motive, în repetate rânduri, se solicita Stăpânirii angajarea de mai mulți funcționari sau mărirea salariilor.

Păstrarea documentelor a fost, firesc, una dintre principalele preocupări ale Arhivelor. Pentru început, la nivel local, s-a căutat dotarea cu mobilierul necesar. În acest sens, la 11 octombrie 1831, Vistieria dota cancelaria Ocârmuirii județului Olt cu mai multe obiecte de birou, între care se afla și „1 dulap pentru păstrarea hârtiilor”³¹.

Anual, prefecturile și primăriile orașenești trebuiau să trimită arhiva la București. Acest lucru s-a făcut în depuneri succesive, timp de 5-6 ani, după care a urmat o pauză, din lipsă de spațiu. La 9 aprilie 1838, se comunica Magistratului orașului Caracal că „la Arhiva Statului nu mai este loc a să primi dele săvârșite”³². Timp de peste doi ani, s-a menținut această situație, apoi s-a revenit la strângerea de documente la București, după cum rezultă din adresa Ocârmuirii județului Romanați către magistrat, din 2 iulie 1840, de a avea dosarele pregătite,

²⁶ *Ibidem*, fond Prefectura județului Olt, dosar 3/1831, 2-3/1832.

²⁷ *Ibidem*, fond Primăria orașului Slatina, dosar 69/1835, f. 2.

²⁸ *Ibidem*, fond Prefectura județului Olt, dosar 27/1832, f. 14.

²⁹ *Ibidem*, fond Primăria orașului Slatina, dosar 81/1835, f. 15.

³⁰ *Ibidem*, fond Primăria orașului Caracal, dosar 37/1832, f. 3.

³¹ *Ibidem*, fond Prefectura județului Olt, dosar 71/1831, f. 5.

³² *Ibidem*, fond Primăria orașului Caracal, dosar 196/1838, f. 2.

deoarece „....până la 1 septembrie viitor ia sfârșit meremetul (construcția, repartiția – n.n.) încăperilor pregătite pentru depunerea de lelele săvârșite. la arhivă”³³.

Dosarele strânse la București, pentru început, urmau să fie folosite în scopuri practice, adică *valorificate*. Din păcate, nu am întâlnit această informație în documentele cercetate. Acest rol al arhivelor este scos în evidență în mai multe rânduri după înființarea instituției, cel mai elocvent în *Regulamentul Arhivei Statului*, din anul 1840, în care se prevedea: „Câți vor avea trebuință a lua copii pentru pricini ale administrației, sau judecătorești, să se îndrepteze la Arhivă și să ceară de la arhivar, prin hârtie ... carele îndată să fie dator a orândui să se caute și ceruta copie să o protocoalească (colaționeze – n.n.) singur, ca să fie întocmai cu originalul, apoi să o adevereze cu iscălitura sa și să dea fără zăbavă celui ce o va cere fiind un jurnal pentru aceasta, supț îndatorirea registratorului”.

După cum se constată din conținutul documentelor prezentate, operațiunile arhivistice, încă din primii ani de existență a Arhivelor, cu mici deosebiri, au fost cele pe care le efectuăm și astăzi, cu excepția uneia – selecționarea documentelor – normal, instituția fiind înființată cu scopul de a prelua documentele, și nu a le elimina.

Résumé

Les premières années d'existence des Archives comme institution nationale chargée d'assurer le traitement et la bonne conservation des documents émis par les institutions de l'État ont été pleines d'incertitudes méthodologiques concernant la manière dans laquelle cette tâche aurait être accomplie d'une manière unitaire au niveau du pays. C'était en charge de chaque ministère d'offrir les instructions en ce qui concernaient leurs archives pour les institutions subordonnées au niveau régional.

L'auteur utilise la correspondance de ministères avec les institutions administratives du département Olh pour découvrir l'application pratique des règles de l'archivage ; il donne plusieurs exemples de formulaires à remplir, dans le langage vieilli de l'époque. Les institutions étaient d'abord obligées d'envoyer leurs archives à Bucarest, mais au fur et à mesure que la quantité de documents haussait, on a ressenti la nécessité de fonder des archives locales et régionales.

³³ *Ibidem*, f. 3.

Studiu comparativ privind legislația arhivistică actuală din România și Franța

CRISTIAN FILIP

Înființarea, la începutul deceniului patru al secolului al XIX-lea, a instituției Arhivelor Statului în Țara Românească și Moldova răspundea unor cerințe stringente ale momentului. Prin structură și mod de organizare, aceasta demonstra procesul de modernizare a societății românești, care resimțea nevoia acută de a-și conserva documentele create de instituțiile administrative, legislative și judecătorești ca fundament al dezvoltării interne și cunoașterii istoriei naționale.

Tocmai de aceea, de-a lungul timpului, Arhivele Naționale au cunoscut mai multe reorganizări determinate de evoluția social-economică și politică a statului român. Aceste repetate măsuri de adaptare la noile realități au creat, în mod firesc, numeroase probleme pe care au încercat să le rezolve numeroasele acte normative adoptate în cursul celor 176 ani de existență instituționalizată a Arhivelor românești.

După anul 1989, modificările profunde (dar și dereglările) produse la nivelul societății românești au determinat creșterea rolului acestei instituții în contextul noilor realități. S-a impus modificarea cadrului legislativ prin elaborarea și promulgarea Legii Arhivelor Naționale¹. În momentul adoptării ei de către Parlament, această lege răspundea unor nevoi reale cărora Decretul nr. 472/1971 privind Fondul Arhivistic Național al Republicii Socialiste România² nu le mai corespundea. În anul 2002, Legea Arhivelor Naționale a fost modificată și completată prin Legea nr. 358/2002³, modificată și completată prin Ordonanța de Urgență nr. 39/2006⁴.

Pentru Franța, în lucrarea de față am analizat doar două acte normative:

¹ *Legea Arhivelor Naționale*, nr. 16/1996, publicată în „Monitorul Oficial al României”, partea I, nr. 71, din 9 aprilie 1996.

² Decretul nr. 472/1971 privind Fondul Arhivistic Național, publicat în „Buletinul Oficial al R.S.R.”, partea I, nr. 164, din 30 decembrie 1971 și republicat în nr. 155, din 10 decembrie 1974.

³ Legea nr. 358/2002, pentru modificarea și completarea Legii Arhivelor Naționale, publicată în „Monitorul Oficial al României” nr. 476, din 3 iulie 2002.

⁴ O.U.G. nr. 39/2006 privind modificarea și completarea Legii Arhivelor Naționale, nr. 16/1996, publicată în „Monitorul Oficial al României” nr. 486, din 5 iunie 2006.

1) Codul patrimoniului – partea legislativă (versiunea actualizată până la 28 august 2005)⁵. Facem precizarea că Legea nr. 79-18 din 3 ianuarie 1979 (modificată prin Legea nr. 2000-321 din 12 aprilie 2000) referitoare la arhive a fost abrogată prin art. 7.7^o din Ordonanța nr. 2004-178 din 20 februarie 2004 referitoare la partea legislativă a Codului patrimoniului⁶. Însă, o mare parte din prevederile legii abrogate au fost codificate în Cartea a II-a, intitulată „Arhivele” (de la art. L.211-1 până la art. L.222-3) din Codul patrimoniului – partea legislativă. Observăm, din actul normativ ce reglementează regimul general al arhivelor în Franța, că arhivele, alături de biblioteci, muzee, monumente istorice, situri și spații protejate, sunt considerate bunuri culturale și sunt incluse în Patrimoniul cultural francez.

2) Decretul nr. 79-1037 din 3 decembrie 1979 referitor la competența serviciilor de arhive publice și la cooperarea între administrații pentru preluarea, păstrarea și punerea la dispoziție publică a arhivelor publice (versiunea actualizată până la 13 iulie 2001)⁷. Unele prevederi esențiale ale acestui act normativ au fost modificate prin Decretul 2000-318 din 7 aprilie 2000 referitor la partea de reglementare a Codului general al colectivităților teritoriale⁸.

Din enumerarea actelor normative putem observa că, în Franța, legislația referitoare la arhive se află, o parte, codificată în partea legislativă a Codului patrimoniului și, o altă parte, o formează textul Decretului Consiliului de Stat nr. 79-1037 din 3 decembrie 1979, actualizat și armonizat cu actele normative emise ulterior. De asemenea, observăm că legislația arhivistică franceză a fost armonizată cu ultimele recomandări emise de Consiliul Uniunii Europene în domeniul arhivelor.

⁵ *Code du patrimoine* – partie législative (version consolidée au 28 août 2005). Am consultat versiunea actualizată până la 28.08.2005 din fișierul publicat pe Internet la adresa: www.culture.gouv.fr/culture/infos-pratiques/droit-culture/patrimoine/pdf/code_du_patrimoine.pdf.

⁶ Ordonnance n°2004-178 du 20 février 2004 relative à la partie législative du Code du patrimoine (version consolidée au 2 juillet 2004), publicată în „Journal officiel de la République Française” din 24 februarie 2004. Am consultat versiunea actualizată până la 02.07.2004 de pe site-ul <http://www.legifrance.gouv.fr>

⁷ Décret n°79-1037 du 3 décembre 1979 relatif à la compétence des services d'archives publics et à la coopération entre les administrations pour la collecte, la conservation et la communication des archives publiques (version consolidée au 13 juillet 2001), publicat în „Journal officiel de la République Française” din 5 decembrie 1979. Am consultat versiunea actualizată până la 13.07.2001 de pe site-ul <http://www.legifrance.gouv.fr>

⁸ Décret n°2000-318 du 7 avril 2000 relatif à la partie Réglementaire du code général des collectivités territoriales (version consolidée au 9 avril 2000), publicat în „Journal officiel de la République Française” din 9 aprilie 2000. Am consultat versiunea actualizată până la 09.04.2000 de pe site-ul <http://www.legifrance.gouv.fr>

În România avem o lege a arhivelor, Legea nr. 16/1996, și Legea nr. 182/2000 privind protejarea patrimoniului cultural național mobil, având completări și modificări ulterioare. Acest din urmă act normativ, deși include formal în Patrimoniul Cultural Național la art. 3 alin. e) și *documente de arhivă*, art. 6 alin. 2) nuanțează în sens restrictiv (excepție), tocmai documentele de arhivă care fac parte din Fondul Arhivistic Național al României, documente administrate de Arhivele Naționale și direcțiile județene ale acestora.

Punctăm necesitatea de armonizare a acestor două acte normative și, respectiv, a conceptelor de Fond Arhivistic Național și Patrimoniu Cultural Național în spiritul recomandărilor formulate de Uniunea Europeană în domeniu. Considerăm oportună schimbarea conceptului de Fond Arhivistic Național și introducerea celui de Patrimoniu Arhivistic Național, concept care ar defini cu mai multă rigoare această categorie de valori.

În Franța, în capitolul 1 al Cărții a II-a a părții legislative din Codul patrimoniului sunt definite arhivele ca fiind *ansamblul de documente indiferent de dată, formă sau suport material, create sau primite de orice persoană fizică sau juridică sau de către un serviciu sau organism public sau particular în decursul activității*.

Legea nr. 16/1996 a Arhivelor Naționale definește noțiunea de izvor istoric. Totodată, legiuitorul introduce noțiunea de *Fondul Arhivistic Național al României*, enumerând și genurile de documente care fac parte din acesta. Putem observa că Fondul Arhivistic Național al României, o noțiune juridică generoasă, cuprinde mai multe categorii de documente decât cuprindea Fondul Arhivistic Național al R.S.R., așa cum era el definit prin Decretul de Stat nr. 472/1971.

În Franța, în Codul patrimoniului sunt definite arhivele publice. Acestea sunt constituite din:

- 1) documentele care provin din activitatea de stat, a colectivităților teritoriale, a instituțiilor și a întreprinderilor publice;
- 2) documentele care provin din activitatea organismelor de drept particular înscrise în cu gestionarea serviciilor publice sau din activitatea unei misiuni de serviciu public;
- 3) minulele și repertoarele funcționarilor publici și ministeriali.

Arhivele particulare sunt definite ca ansamblul documentelor care nu intră în raza de aplicare a articolului care definește arhivele publice. Altfel spus, ceea ce nu constituie arhive publice sunt considerate arhive particulare și invers.

Legea nr. 16/1996 a Arhivelor Naționale ale României nu face nici o distincție între arhivele publice și cele particulare. Astfel, actul normativ nu clarifică raporturile dintre Arhivele Naționale, în calitate de administrator al Fondului Arhivistic Național și de custode al proprietății publice în acest domeniu, și deținătorii particulari de documente. În Fondul Arhivistic Național al României intră documentele create și deținute atât de persoane fizice cât și de

către persoane juridice, pe care legea îi denumеște *creatori și deținători de documente*.

În Franța, capitolul 2 din Cartea a II-a a părții legislative a Codului patrimoniului, statuează atât situația arhivelor publice cât și a celor particulare.

Astfel, în Secțiunea 1, arhivele publice sunt declarate imprescriptibile. La expirarea perioadei de păstrare curentă de către instituții, servicii sau organisme creatoare, documentele ce constituie arhive publice sunt selecționate în vederea separării documentelor lipsite de interes administrativ și istoric, destinate distrugerii.

Atunci când un minister, instituție sau organism care a creat și/sau deține arhive publice își încetează activitatea, documentele ce constituie arhivă publică trebuie depuse la Arhivele Franței, dacă nu există o altă prevedere legală stabilită prin actul de lichidare.

În Franța, colectivitățile teritoriale sunt declarate prin lege proprietari ai arhivelor create de acestea. Ele sunt obligate să le păstreze și să le valorifice. Regiunile și colectivitatea teritorială Corsica pot încredința păstrarea arhivelor lor, prin convenție, Arhivelor departamentale unde se află sediul administrativ al regiunii sau colectivității.

În Franța, Arhivele departamentale sunt finanțate de departament și sunt abilitate să preia și să administreze arhivele serviciilor deconcentrate ale statului din departament. Aceeași situație este valabilă și pentru celelalte arhive publice create în domeniul lor, ca și pentru arhivele pe care comunele trebuie sau hotărâsc să le depună la arhivele departamentale. De asemenea, ele pot prelua și arhive create de comunele din departament, precum și arhive particulare. Comunele cu o populație mai mare de 2000 de locuitori sunt obligate să-și depună documentele de stare civilă mai vechi de 50 de ani, planurile și registrele cadastrale încheiate de cel puțin 30 de ani, precum și restul documentelor de arhivă mai vechi de 100 de ani la Arhivele departamentale. Comunele pot păstra documentele sus-menționate și după împlinirea acestor termene, însă numai cu derogare de la prefect, la cererea primarului comunei. Nici un document din arhiva unei comune, depozitată la Arhivele departamentale, nu poate fi eliminat fără acordul Consiliului comunei respective.

Despre competența serviciilor arhivelor publice, cooperarea între administrațiile de stat pentru preluarea, păstrarea și punerea în cercetare a arhivelor publice în Franța se ocupă cel de-al doilea act normativ analizat în prezenta lucrare, Decretul Consiliul de Stat nr. 79-1037 din 3 decembrie 1979. Actul normativ limitează aria de jurisdicție a Arhivelor Franței asupra arhivelor publice. Astfel, arhivele publice ale Ministerelor Afacerilor Externe și Apărării, precum și ale instituțiilor și structurilor subordonate acestora nu intră în aria de competență a Arhivelor Franței. Deși creează arhive publice, legislația franceză scoate de sub controlul Direcției Arhivelor Franței cele două ministere

menționate mai sus, însă le obligă să-și gestioneze fondurile deținute în conformitate cu normativele aflate în vigoare și să asigure accesul la cercetarea documentelor create sau deținute (art. 3 și 4 din Decretul 79-1037/1979).

Legea nr. 16/1996, art. 14, alin. 2, acceptă un număr mai mare de instituții exceptate de la controlul Arhivelor Naționale, obligându-le însă, la art. 17, ca, după trecerea termenului de 30 ani de la creare, inventarele documentelor permanente să fie depuse la Arhivele Naționale sau direcțiile județene și pentru structurile subordonate Ministerului Apărării, S.R.I., Serviciului de Pază și Protecție, alte organe cu atribuții în domeniul siguranței naționale.

În ceea ce privește atribuțiile acordate prin lege Arhivelor Franței, mai întâi trebuie să notăm că legiuitorul francez definește foarte clar prin același act normativ (Decretul 79-1037/1979) așa-numitele „trei vârste ale arhivelor”: arhiva curentă, arhiva intermediară și arhiva istorică (sau definitivă). Arhivele curente sunt considerate documentele de utilitate practică și necesare desfășurării activității serviciilor, instituțiilor și organismelor creatoare sau deținătoare. Obligația păstrării arhivelor curente revine unităților creatoare sau deținătoare, sub controlul direct al Arhivelor Franței. Arhivele intermediare sunt acele documente care au încetat să mai fie arhive curente și care nu mai pot face obiectul unei selecționări, din cauza importanței lor practice (administrative). Păstrarea arhivelor intermediare este asigurată în depozite speciale, denumite în lege *depozite de prearhivare*, spații gestionate de Direcția Arhivelor Franței sau plasate sub controlul acesteia. În cazul absenței procesului de *prearhivare*, arhivele intermediare sunt păstrate fie în localurile unităților creatoare sau deținătoare, sub controlul Direcției Arhivelor Franței, fie în depozite ale Arhivelor Franței. Cea de-a treia categorie de documente, denumite arhive definitive sau arhive istorice, sunt considerate documentele care au ieșit din categoria de arhive intermediare prin procese de selecționare și care sunt destinate păstrării permanente în depozitele aflate în directă administrare a Arhivelor Franței sau plasate sub controlul acesteia.

Astfel, Arhivele Franței sunt abilitate:

- să controleze păstrarea arhivelor curente în spațiile serviciilor, instituțiilor și organismelor publice, atât cele creatoare, cât și deținătoare ale acestora;

- să păstreze sau să controleze păstrarea arhivelor intermediare în depozitele publice de *prearhivare*;

- să păstreze, să selecționeze, să claseze, să inventarieze și să pună în circuitul public arhivele istorice după transferul lor în spațiile de depozitare ale Arhivelor Naționale și departamentale.

- să păstreze, să selecționeze, să claseze, să inventarieze și să pună în circuitul public arhivele particulare ajunse în spațiile de depozitare ale Arhivelor

Naționale și departamentale sub formă de donație, moștenire, cesiune, depozit revocabil sau dat.

Arhivele Franței împreună cu fiecare creator stabilesc termenele de păstrare pentru fiecare „vârstă” a arhivei, situația definitivă a documentelor după depășirea încadrării în grupele *arhivă curentă* și *arhivă intermediară*, acestea însemnând eliminarea imediată sau la termen, integrală sau parțială, cu sau fără selecționare, și depunerea documentelor încadrate în grupa *arhivă istorică sau definitivă* la Arhivele Franței sau în spațiile de depozitare aflate sub controlul său.

Legea nr. 16/1996 (art. 3, 5 - 6) lărgeste și adâncește atribuțiile Arhivelor Naționale în administrarea și protecția specială a Fondului Arhivistic Național pentru conservarea documentelor deținute și apărarea de distrugere a celor pe care societatea românească urmează a le crea. Această implicare pluridimensională ar fi presupus o definire mai clară a atribuțiilor de îndrumare, asistență de specialitate și control ale Arhivelor Naționale, precum și stabilirea atribuțiilor pe linia formării și specializării personalului de arhivă.

Controlul și asistența de specialitate la un număr sporit de unități (creatorii și deținătorii de documente) presupuneau, pe lângă asigurarea unei dotări corespunzătoare din punct de vedere tehnic și cu resurse umane, lărgirea spațiilor de depozitare existente. Dar, din punct de vedere logistic, instituția Arhivelor Naționale nu a fost susținută proporțional cu răspunderea asumată prin lege, mai ales în condițiile în care se constatase deja o lipsă acută de personal specializat pe linie de arhivă la compartimentele specializate din instituțiile administrative sau structurile subordonate.

Elementele specifice de evoluție ale statului român, perioada prelungită de tranziție în care ne aflăm au un impact, uneori catastrofal, asupra fondurilor arhivistice create până în anul 1989 și nu numai. De aceea, legiuitorul român a făcut referire expresă, la art. 12 din Legea nr. 16/1996, la obligația creatorilor și deținătorilor de documente de a le păstra în condiții corespunzătoare, asigurându-le împotriva distrugerii, degradării, sustragerii ori comercializării lor în alte condiții decât cele prevăzute de legislația aflată în vigoare.

Unul dintre principalele mijloace de apărare a documentelor îl reprezintă obligația creatorilor și deținătorilor de a realiza evidența lor, fapt demonstrat de amploarea analizării acestei probleme în Legea 16/1996, art. 7-9, și *Instrucțiuni privind activitatea de arhivă la creatorii și deținătorii de documente* (1996), art. 8-28.

În Franța, conform Decretului Consiliul de Stat nr. 79-1037 din 3 decembrie 1979, din punct de vedere juridic, la nivel național, arhivele publice sunt gestionate de Arhivele Naționale și Arhivele publice departamentale. La nivel de departament, arhivele publice se împart în: arhive departamentale, arhive comunale și arhive spitalicești. Arhivele Naționale sunt constituite din ansamblul spațiilor de depozitare centrale ale arhivelor statului și sunt gestionate de Direcția Arhivelor Franței. Ele păstrează, selecționează, clasează, inventariază și pun în

circuitul public documentele ce provin de la organele centrale ale statului și structurile subordonate acestora în teritoriu, precum și alte documente care le pot fi atribuite sau transmise, cu titlul gratuit sau contra cost, temporar sau definitiv.

Decretul Consiliul de Stat nr. 79-1037 din 3 decembrie 1979 fixează termenul de depunere în depozitele aflate în subordinea Arhivelor Franței a documentelor notariale la 100 de ani, iar pentru documentele create de funcționarii publici și ministeriali la 30 de ani. Funcționarul public sau ministerial, pe de o parte, și Direcția Arhivelor Franței, pe de altă parte, pot conveni să reducă sau să mărească termenul de depunere cu maxim 10 ani, existând posibilitatea de reînnoire a acordului, pentru perioade similare.

Pentru a simplifica lucrurile din punct de vedere juridic, legiuitorul român este mult mai tranșant, la art. 19 din Legea nr. 16/1996, stabilind că: *„Documentele care fac parte din Fondul Arhivistic Național al României odată intrate, potrivit legii, în depozitele Arhivelor Naționale și/sau ale direcțiilor județene ale Arhivelor Naționale, nu mai pot fi retrase din administrarea acestora, eu excepția celor predate în custodie”*. În ceea ce privește țara noastră, pe linia apărării Fondului Arhivistic Național, legislația are prevederi clare în ceea ce privește depunerea documentelor la Arhivele Naționale și direcțiile județene ale acestora. În afara termenului comun de 30 ani de la crearea documentelor și 100 ani pentru registrele de stare civilă și registrele notariale, Legea nr. 16/1996, la art. 13, prevede termenul de depunere de 20 ani pentru documentele fotografice și peliculele cinematografice și cel de 50 ani pentru documentele tehnice.

În Franța, Decretul 79-1037/1979 statuează faptul că instituțiile publice centrale pot păstra, selecționa, inventaria, clasa și pune în circuit public arhivele lor sau ale instituțiilor subordonate aflate în depozitele de arhivă proprii.

Societățile și instituțiile publice, precum și organizațiile de drept privat însărcinate cu administrarea de servicii publice cu o misiune de serviciu public pot asigura administrarea arhivelor proprii cu acordul forului ierarhic superior și al Direcției Arhivelor Franței.

În legislația franceză conceptul de selecționare este asemănător cu cel prezent în legislația românească, lucru demonstrat de art. 16 din Decretul 79-1037/1979 (cu modificările din Decretul 2000-318 din 7 aprilie 2000): lucrarea de selecționare separă documentele cu termenul de păstrare permanent de cele lipsite de valoare practică sau destinate pentru cercetarea istorică și care urmează a fi eliminate.

La fel ca legislația românească, și cea franceză obligă/impune o colaborare directă între creator și instituția Arhivelor, orice situație contrară fiind lovită de nulitate.

În Franța, selecționarea documentelor din arhivele publice, indiferent de vechimea lor, revine Direcției Arhivelor Franței. Direcția Arhivelor Franței este

abilitată prin lege să acorde autorizații (vize) pentru listele de selecționare a documentelor întocmite de servicii, instituții și organisme care au în spații de păstrare proprii arhive publice. Orice selecționare fără viza Direcției Arhivelor Franței este interzisă. De asemenea, Direcția Arhivelor Franței este abilitată să întocmească listele de selecționare a documentelor din depozitele proprii și le supune vizei (acordului) unității creatoare. Este interzisă în mod expres selecționarea de documente fără această viză. Serviciile, instituțiile și organismele pot refuza selecționarea arhivelor publice aflate în depozitele din subordinea Arhivelor Franței numai cu o argumentare juridică solidă. Atunci când această argumentare juridică nu poate fi formulată, serviciile, instituțiile și organismele își reprimesc spre păstrare în spațiile de depozitare proprii arhivele propuse inițial pentru selecționare. Dacă timp de trei luni documentele nu sunt luate înapoi de către unitatea creatoare, Direcția Arhivelor Franței este abilitată prin lege să procedeze la eliminarea acestor documente. Astfel, ca un fapt specific, pentru fondurile aflate în depozitele proprii, Direcția Arhivelor Franței și unitățile sale subordonate pot face selecționări de documente cu avizul creatorului care, pe parcursul a 90 de zile, se poate opune listelor întocmite cu argumente solide. După trecerea intervalului amintit, fostul deținător poate reprimi documentele pentru care nu și-a dat acordul de distrugere. De menționat că procesul de distrugere (eliminare) a documentelor propuse pentru selecționare se realizează sub controlul tehnic al Direcției Arhivelor Franței.

Tot în scopul apărării Fondului Arhivistic Național, Legea nr. 16/1996, art. 10-11, dar mai ales instrucțiunile ei de aplicare (art. 29-36) prezintă, pe larg, modul de aplicare a conceptului de selecționare, care, în fond, este expresia concretă a gestionării corecte a documentelor prin separarea celor cu valoare istorică de cele a căror valoare practică a fost depășită și urmează a fi eliminate din depozitul de arhivă.

Aceste prevederi sunt de maximă importanță în condițiile în care, după anul 1990, criteriile de evaluare a unor categorii de documente s-au modificat prin adoptarea unor legi cu caracter reparatoriu.

În Franța, în cazul transferului de documente dintr-un depozit de *prearhivare* într-un depozit de arhivă aflat direct în subordinea Arhivelor Franței, unitatea depunătoare sau serviciul care a efectuat *prearhivarea* este obligat să întocmească o listă descriptivă sau un inventar (*bordereau descriptif*), care trebuie să conțină și termenul de punere în circuitul public pentru fiecare document în parte.

Conform legii, Arhivele Franței preiau din arhivele publice ale serviciilor, instituțiilor și organismelor creatoare de arhive publice conform legii. Arhivele Franței sunt obligate prin lege să înmâneze unităților predătoare câte un exemplar din inventarele și instrumentele de evidență ale arhivelor preluate.

În continuare, vom analiza situația arhivelor particulare așa cum este legiferată în secțiunea a II-a a capitolului 2 din Cartea a II-a din partea legislativă a Codului patrimoniului.

În primul rând, legea descrie procedura prin care arhivele particulare pot fi clasate* ca *arhive istorice* sau *arhive de interes public*. Clasificarea lor în această categorie nu implică transferul de proprietate la stat al documentelor clasate. Clasarea se face fie cu acordul proprietarului, fie, în lipsa acestui acord, prin decret dat cu avizul Consiliului de Stat. Arhivele particulare odată clasate ca arhive istorice devin imprescriptibile. Înstrăinarea, eliminarea, alterarea sau înstrăinarea de arhive clasate nu poate fi făcută decât cu acordul prealabil al Arhivelor Franței.

Pentru arhivele clasate există și o procedură de declasare. Aceasta poate fi inițiată fie la cererea proprietarului, fie la inițiativa Direcției Arhivelor Franței.

Scoaterea definitivă peste graniță a arhivelor clasate (exportul) este interzisă. Statul este abilitat să condiționeze eliberarea certificatului de liber export (scoatere temporară peste graniță) al unor arhive particulare neclasate de dreptul Arhivelor Franței de a reproduce (copia) total sau parțial aceste documente.

În cazul lichidării judiciare a unei societăți, Codul comercial al Franței prevede că înaintea vânzării sau distrugerii arhivei debitorului, lichidatorul judiciar este obligat să informeze autoritatea administrativă competentă, care beneficiază de drept de preempțiune, despre situația arhivei. Vânzarea publică a arhivelor particulare neclasate trebuie înștiințată Arhivelor Franței cu cel puțin 15 zile înainte și trebuie însoțită de un document care să precizeze exact data și locul vânzării.

Ca urmare a modificării contextului constituțional și juridic, după anul 1990, a constrângerilor la transparență sau la secret, a necesității protejării vieții private și asigurării accesului la cunoașterea istoriei, s-au impus anumite limite în modalitățile de comunicare a documentelor publice.

În Franța, capitolul 3 din Cartea a II-a a părții legislative a Codului patrimoniului tratează cadrul în care documentele ce formează arhive publice pot fi puse la dispoziția publicului. Există o prevedere în cod prin care se statuează că arhivele care erau libere pentru punere la dispoziția publicului înainte de depunere la Administrația arhivelor trebuie să rămână în continuare fără restricții și după depunere.

* În terminologia arhivistică franceză, *clasarea* sau *clasificarea* este rezultatul evaluării documentelor ca aparținând patrimoniului național istoric; a nu se confunda cu termenul din limba română, care presupune neintroducerea unor categorii de documente în circuitul științific, secretizarea, pentru motive prevăzute de lege.

Cu excepția documentelor care intră sub incidența Legii nr. 78-753 din 17 iulie 1978, referitoare la măsurile de ameliorare a relațiilor între administrație și public, a căror comunicare este statuată prin acest act normativ, termenul de comunicare a arhivelor publice în Franța, la fel ca și în România, este de 30 de ani de la crearea documentului.

În Franța și România, în afara termenului comun de 30 de ani după care documentele aflate în fondurile arhivistice naționale pot fi studiate de proprii cetățeni sau cei străini, există o serie de categorii exceptate, pentru care nu se aprobă nici un fel de derogare de la termenele stabilite de lege, ele referindu-se la siguranța și integritatea națională, pot afecta drepturi și libertăți individuale sau, potrivit Legii nr. 16/1996, art. 22, sunt într-o stare necorespunzătoare de conservare sau nu sunt prelucrate arhivistic.

Pentru o mai bună vizualizare am reprodus în tabelul de mai jos termenele de punere la dispoziția cetățenilor a documentelor publice, conform legislațiilor franceză și română:

Termen	Franța	România
150 ani	documente medicale	–
120 ani	dosare personale	–
100 ani	– dosare pentru grațieri – înscrisuri notariale – registre de stare civilă – registre intrare-ieșire – dosare pentru ipoteci – informații referitoare la persoane particulare rezultate din recensăminte sau anchete sociale	– documente medicale – registre de stare civilă – documente referitoare la siguranța și integritatea națională
90 ani	–	– dosare referitoare la crime – înscrisuri notariale
75 ani	–	– dosare personale
60 ani	– documente referitoare la viața privată – documente referitoare la integritatea și siguranța națională – arhiva creată de Administrația Prezidențială și Cabinetul Primului Ministru – arhiva Ministerului de Interne și a prefecturilor care conțin informații referitoare la siguranța de stat	–

	– arhiva poliției naționale referitoare la viața privată, apărarea națională – rapoarte ministeriale cu un conținut similar – rapoarte la dosare fiscale sau domeniile – documente referitoare la prospecțiuni geologice – documente referitoare la pagubele de război	
50 ani	–	– documente referitoare la politica externă – documente fiscale – dosarele societăților cu capital privat
40 ani	–	– documente privind viața privată (după decesul persoanei).

După cum se poate observa, legislația franceză este mult mai limitativă în comparație cu cea românească. În Franța, unitatea care are în administrare arhive publice și particulare este obligată prin lege să motiveze orice restricție de consultare a documentelor pe care le dețin. În cazul arhivelor particulare primite cu titlul de donație, moștenire, cesiune, de depozit revocabil sau dat de către stat sau colectivități teritoriale, acestea sunt obligate să respecte clauzele și condițiile specifice de păstrare și de consultare puse de proprietari.

Pentru a da eficiență normativelor analizate, atât legiuitorul român, cât și cel francez au prevăzut răspunderi și sancțiuni în funcție de gravitatea faptei.

În Franța, capitolul 4 din Cartea a II-a a părții legislative a Codului patrimonialului tratează răspunderea juridică, civilă și/sau penală, în domeniul arhivelor. În cazul în care se dovedește că un funcționar sau agent însărcinat cu preluarea și păstrarea arhivelor a încălcat regulile de păstrare sau de punere la dispoziție publică, acesta poate fi pedepsit cu închisoare de până la un an și/sau cu amendă în cuantum de 15 000 euro. În cazul în care o persoană, după încetarea funcției publice, deturmează, chiar și fără dovedirea intenției, poate fi pedepsită cu un an închisoare și/sau o amendă de 3.750 euro. Sunt pedepsite cu amendă începând cu 4.500 euro până la dublul valorii arhivelor înstrăinate sau distruse faptele de distrugere, înstrăinare sau vânzare a arhivelor clasate de către proprietarii acestora. De asemenea, înstrăinarea arhivelor clasate fără a se informa achizitorul de existența clasării, realizarea, fără autorizația administrativă prevăzută de lege, a oricărei operațiuni susceptibile de a modifica sau altera

arhivele deja clasate, precum și refuzul prezentării arhivelor clasate funcționarilor abilitați prin lege sunt pedepsite cu amendă de 3.750 euro.

În Legea nr. 16/1996, lipsa instrumentelor de evidență, reaua gestionare a fondului arhivistice este considerată contravenție și se amendează cu sumele înscrise la art. 30, cu adăugarea coeficientului de inflație.

Cu toate acestea, nu putem să nu observăm că, pentru contravenții, în partea legislativă referitoare la arhive a Codului patrimoniului francez sunt stabilite sume variind între 3.750 și 15.000 euro. Acest lucru nu este întâmplător și credem că reprezintă tocmai expresia valorii reale acordate de către legiuitor fondurilor documentare aflate la creatorii și deținătorii de arhivă din Franța.

În final, precizăm că în lucrarea de față nu am insistat decât asupra unor aspecte din actele normative arhivistice din cele două țări pe care le-am considerat importante și de actualitate.

Considerăm că, dincolo de asemănările sau, dimpotrivă, de aspectele specifice prezente în legislațiile celor două state, studierea experienței Arhivelor din Franța și, în general, a celor din alte state europene poate facilita perfecționarea activităților arhivistice din Arhivele Naționale ale României prin introducerea unor reglementări similare în legislația și practica arhivistică românească, care să fie în deplin consens atât cu tradițiile arhivistice românești, cât și cu legislația și practica arhivistică europeană.

Résumé

Une étude comparée entre la législation archivistique en Roumanie et en France doit nécessairement avoir comme point de départ la vérité fondamentale que la génération qui a fondé l'archivistique roumaine est la génération de l'entre-deux-guerres, formée sous l'influence de l'école française.

Entrée sous l'influence soviétique après la seconde guerre mondiale, la Roumanie a subi des retards face à l'évolution de l'archivistique européenne et particulièrement à celle française. De cette époque datent les différences spécifiques : le concept français des trois ages des archives, les archives courantes, intermédiaires et permanentes ; la pratique des missions des Archives Nationales auprès des ministères etc.

„Social-democrații doar fumează, mănâncă fructe și dau răspunsuri confuze”

LAURENȚIU CONSTANTINIU

Continuăm traducerea izvoarelor rusești/sovietice referitoare la istoria postbelică a României, punând la dispoziția specialiștilor români un document care conține însemnările discuției dintre adjunctul ministrului Afacerilor Externe al URSS, A. I. Lavrentiev, și cei doi lideri comuniști români – Gheorghiu-Dej și Ana Pauker – aflați într-o dispută permanentă pentru câștigarea grațiilor Moscovei.

Principalele probleme puse în discuție de cei doi, separat unul de celălalt, au fost starea armatei („problema generalilor”) și situația internă.

Sunt de remarcat – în opinia noastră – soluțiile propuse de către Ana Pauker pentru rezolvarea deficiențelor de aprovizionare a satelor cu bunuri de larg consum, precum și informațiile cu privire la atitudinea suspicioasă a Anei Pauker față de aliații social-democrați, bănuiri de către aceasta că „urzesc ceva”.

Sperăm ca documentul să ajute și mai mult la clarificarea raporturilor de la nivelul conducerii de partid și de stat.

Din jurnalul lui A. I. Lavrentiev.

**Stenograma conversației cu A. Pauker și G. Gheorghiu-Dej
despre situația politică internă din România și starea armatei române¹**

București
23-24 august 1950

Strict secret

Participând la sărbătorirea a șase ani de la eliberarea României de către Armata Roșie, am avut o conversație cu A. Pauker și Gheorghiu-Dej.

Din proprie inițiativă, A. Pauker a relatat următoarele despre situația politică internă din țară.

‘ Situația internă în țară se consolidează. În general, starea de spirit a populației este bună. Cu toate acestea, într-un șir de locuri, inamicul desfășoară o

¹ Stenograma a mai fost trimisă lui I. Stalin, V. Molotov, G. Malenkov, L. Beria, A. Mikoian, L. Kaganovici, N. Bulganin, N. Hrușciov.

activitate subversivă. Au loc acțiuni separate ale foștilor legionari, care se străduiesc să provoace supărare printre țărani, care sunt nemulțumiți de măsurile represiv-administrative folosite în cursul colectării grâului. Este cunoscut cazul când foștii legionari (în apropiere de Constanța) i-au torturat pe țărani, fapt care a provocat revolta țăranilor din sat, care a avut ca urmare asasinarea reprezentantului autorităților.

Rezidentura anglo-americană a încercat în Transilvania – în legătură cu evenimentele din Coreea² – să soneze starea de spirit a populației prin răspândirea de diverse zvonuri absurde și făcând apel la astfel de metode: în două sate din Transilvania, și-au făcut apariția grupuri de foști legionari, care au anunțat că, în Europa, războiul deja a început, în România, puterea (*comunistă* – *n. trad.*) a fost răsturnată, iar acum trebuie aleasă o nouă putere locală. Chiaburii dintr-un sat au susținut imediat cele anunțate de legionari, iar activiștii din consiliile locale au fost capturați. Într-un alt sat, însă, populația nu a crezut cele comunicate de legionari și s-a adresat – pentru clarificări și sprijin – autorităților raionale. Se subînțelege că o parte a acestor legionari a fost arestată.

Foștii legionari continuă încă să acționeze în munți, în Transilvania, în grupuri nu foarte mari.

Este caracteristic faptul, după cum spunea Pauker, că social-democrații care au intrat în Partidul Muncitoresc păstrează tăcerea în comparație cu perioada anterioară. Dacă înainte, social-democrații își exprimau, în diverse forme, nemulțumirea cu privire la o problemă sau alta, acum nu mai reacționează în nici un fel, la nici un eveniment. Chiar și la ședințele oficiale ale Biroului Politic al Partidului Muncitoresc social-democrații doar fumează, mănâncă fructe și dau răspunsuri confuze, când le este cerută părerea. Este clar că social-democrații urzesc ceva.

Spionajul anglo-american se interesează în mod special de starea armatei. Nu demult, a fost arestat un general care lucra în Statul Major al Forțelor Aeriene ale României. Acest general a dat englezilor toată informația pe care o primea ca militar.

Dacă problema cadrelor ofițerești, de vârstă tânără și medie, a fost rezolvată în mod satisfăcător, problema generalilor din armată este critică. Activiștii desemnați pentru munca în armată nu întotdeauna se bucură de o bună primire acolo, iar unii dintre ei își exprimă în mod clar nemulțumirea față de situația lor. Pauker mi-a spus că, la una din ședințele Biroului Politic, se intenționează discutarea problemei cadrelor din armată și, în special, ascultarea rapoartelor activiștilor trimiși anul trecut la muncă în armată.

Am spus că, în această problemă, am aceeași părere.

² Diplomatul sovietic are în vedere războiul din Coreea.

Vorbind despre situația internă a țării, Pauker a remarcat că, în acest moment, se face simțită o criză a bunurilor de larg consum. La sat sunt bani mulți. Însă industria ușoară este într-o asemenea situație, că nu poate aduce la sat mărfurile necesare comercializării. Pauker a spus că, poate, este necesară revizuirea planului de dezvoltare a industriei în direcția sporirii livrărilor de bunuri de larg consum sau trebuie adus câte ceva din import. Este vorba, în primul rând, despre textile și încălțăminte, și, de asemenea, despre unelte agricole. Este evident, după cum remarcă Pauker, că la elaborarea planului pentru anumite mărfuri, tovarășii de la Gosplan s-au preocupat mai mult de ritmul industrializării și au uitat de necesitatea dezvoltării industriei ușoare.

Într-o conversație cu mine, Gheorghiu-Dej, de asemenea, a făcut referire la situația cadrelor din armată, arătând că problema generalilor armatei române este foarte acută, iar Biroul Politic intenționează să se ocupe în mod serios de ea. La rândul său, Dej a vorbit despre faptul că va trebui să se gândească la măsurile care ar permite atragerea masei monetare adunate la sate. În împrejurările create, populația de la sate nu este interesată să-și vândă produsele pentru că aceasta nu are posibilitatea să cumpere, cu banii obținuți din vânzare, mărfurile care îi sunt necesare.

Dej m-a rugat să transmit guvernului sovietic și tovarășului I.V. Stalin mulțumurile guvernului român pentru trimiterea în România a delegației guvernamentale sovietice pentru a participa la sărbătorirea celei de-a șasea aniversări a eliberării României.

I-am promis că o să fac acest lucru.

Adjunctul ministrului de Externe al URSS

A. I. Lavrentiev

RTHIDNP³, fond 82, opis 2, dosar 1304, f. 28-31

Documentul publicat în volumul *Vostocinaia Evropa v dokumentah rossiiskih arhivov, 1944-1953 gg.*, sub redacția lui G. P. Muraško, tom II, 1949-1953, p. 401-403.

³ Rossiiskii Tentr Hraneniia i Izuceniia Dokumentov Noveișei Istorii (Centrul de Păstrare și Studiere a Documentelor pentru Istorie Contemporană).

Résumé

En 1950, la rivalité entre les leaders communistes Ana Pauker et Gheorghe Gheorghiu-Dej afin de gagner la confiance totale de Moscou est de plus en plus dure, suivant les caprices de Staline.

Dans les rencontres avec A. I. Lavrentiev, adjoint du ministre soviétique des Affaires Etrangères participant à Bucarest à la célébration du 23 août – dite de « l'élaboration de la Roumanie par l'Armée Rouge » –, chacun des leaders roumains offre ses conclusions sur l'évolution politique de leur pays.

Ana Pauker insiste sur le bon état d'esprit de la population, en soulignant en même temps les problèmes causés par les représentants du régime de droite (les légionnaires, anciens alliés de Hitler) qui avaient essayé de déstabiliser la situation dans certains villages de Transylvanie. Elle se montre méfiante à l'égard des sociaux-démocrates, qui « fument, mangent des fruits et offrent des réponses confuses », sans réagir aux événements, sans montrer des mécontentements ; Pauker suppose qu'ils « préparent quelque chose ».

Un problème détaillé par les deux leaders est le problème de l'armée roumaine : le manque d'officiers supérieurs, et le problème de l'approvisionnement de la population.

Schitul românesc Prodromu în documente existente la Arhivele Naționale Istorice Centrale

MARIA PETRE

Monahismul athonit se caracterizează printr-un teritoriu propriu, o populație multinațională (greci, bulgari, sârbi, români etc.), autonomie, legislație proprie și privilegii.

De la jumătatea secolului al XIV-lea și până în secolul al XIX-lea, nenumărate documente grecești, slavone și românești dovedesc că toate mănăstirile Sfântului Munte au beneficiat de întreținere, refacere și înzestrare prin contribuția voievozilor, boierilor și credincioșilor români. Începând cu Vladislav I și sfârșind cu ultimii domnitori români din secolul al XIX-lea, mănăstirile athonite au primit ajutoare în bani, le-au fost închinat moșii, sate, mănăstiri, păduri, podgorii, bălți, vămi, vaduri de mori etc. La jumătatea secolului al XIX-lea, toate aceste proprietăți aduceau un venit anual de aproximativ 7 milioane de piaștri, în timp ce bugetul Țărilor Române era atunci de 50 de milioane de piaștri, prin urmare reprezenta 1/7 din bugetul lor. Făcând atâtea danii, poporul român, voievozii și biserica lui au fost, după împărații bizantini, cei mai de seamă sprijinitori ai așezămintelor Sfântului Munte.

Documentele athonite atestă prezența elementului românesc la Muntele Athos încă din secolul al IX-lea, prin prezența vlahilor sud-dunăreni. Din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, documentele încep să ateste daniile domnitorilor români, dar și existența la Sfântul Munte a unor monahi români. Numărul monahilor români athoniți a sporit în timp, înregistrându-se la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea un proces de afirmare a vieții monahale la Sfântul Munte. Ei au viețuit alături de călugării greci, ruși, bulgari, sârbi sau în chilii și colibe proprii. La mijlocul secolului al XVIII-lea ei au pus bazele schitului românesc Lacu, pe moșia mănăstirii Sfântul Pavel, iar la mijlocul secolului al XIX-lea se ridică din temelii schitul românesc Prodromu pe moșia mănăstirii Lavra. După ce, în anul 1820, călugării moldoveni Justin și Papatie au cumpărat de la mănăstirea Lavra chilia Ianucopole, datorită evenimentelor de la 1821 au revenit în țară și chilia a reintrat în proprietatea originală. În aprilie 1852, călugării moldoveni Nifon și Nectarie, cu sprijinul domnitorului Grigorie Ghica și al Mitropolitului Sofronie, au recumpărat chilia Ianucopole cu 7.000 de lei aur și au încheiat cu mănăstirea Lavra un nou act, prin care așezământul primea denumirea de schit chinovial moldovenesc. În iunie 1853, Grigorie Ghica

atribuie schitului un fond de 3000 de galbeni, iar în iunie 1856, Patriarhul Ecumenic de la Constantinopol dă un singhiliu, întărind actul încheiat de Lavra cu părinții Nifon și Nectarie. În martie 1857, starețul schitului Prodromu, Nifon, solicită Mitropolitului Ungro-Vlahiei, Nifon, să binecuvânteze zidirea noii biserici a schitului și să încuviințeze o condică pentru strângerea de milostenii, cerere ce a fost acceptată. În august 1857 și în aprilie 1858, mitropolitul Moldovei, Sofronie, îi trimite starețului schitului câte 500 de galbeni, iar în septembrie 1857, caimacamul Alexandru D. Ghica aprobă suma de 15.000 de lei vechi pentru zidirea noii biserici a schitului, cu hramul Botezul Domnului. Ministrul Cultelor din Țara Românească îndeamnă și el poporul să contribuie la zidirea acestui așezământ ce se va înălța „în onoarea tuturor românilor”.¹ Sfințirea bisericii era făcută la 20 mai 1866 de arhiereul Isaia Vicol Dioclias, superiorul mănăstirii Golia din Iași.

La 19 iunie 1871, domnitorul Carol I recunoștea dreptul schitului românesc Prodromu de a se bucura de protecția legilor țării, iar în sigiliul său era înscris „Sigiliul Chinoviului Român” în loc de „moldovenesc”, în semn de recunoaștere a contribuției tuturor românilor și a schimbării intervenite după Unirea din 1859.

În locul starețului Nifon, care demisionase în anul 1870, a fost ales Damian, sub conducerea căruia schitul adăpostea 120 de călugări, se construiau un spital cu 4 etaje, o bibliotecă, o prescurărie, o brutărie.

Între monahii moldoveni ai schitului Prodromu, în frunte cu fostul stareț Nifon, sprijinit de Nectarie și Antonie, și monahii munteni izbucnește un conflict care se derulează între anii 1870 și 1890, în care sunt antrenați mitropoliții Moldovei și Ungro-Vlahiei, Ministerul Cultelor, mănăstirea Lavra și Patriarhul de la Constantinopol.²

În dosarele 268/1875 și 6/1881 din fondul *Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice* se păstrează memoriile primului stareț al schitului Prodromu, Nifon, adresate mitropoliților Moldovei și Ungro-Vlahiei, este descris conflictul care a avut loc între călugării moldoveni și munteni, determinat de tendințele celor din urmă de a schimba denumirea schitului din moldovenesc în românesc, ca o recunoaștere a evenimentelor istorice ce au urmat Unirii din 1859.

Între timp numărul călugărilor prodromiți ajunsese de la 20 la 100, iar resursele necesare întreținerii lor, dar și numeroșilor vizitatori ai schitului, se dovedeau insuficiente. Noul stareț, Damian, a reușit să facă ordine în schit, însă înlăturarea lui Nifon și Nectarie, împreună cu alți cinci călugări moldoveni, duce la acutizarea conflictului. Venit în țară, fostul stareț Nifon va fi îndemnat de

¹ D.A.N.I.C., fond *Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice*, dosar 268/1875, f. 123-124.

² *Ibidem*, dosar 6/1881, f. 70-178.

mitropolitul Moldovei, Calinic, să se întoarcă în schit. De asemenea, mitropolitul va adresa la 16 noiembrie 1870 „schitului moldo-român” o carte pastorală în care îndemna la reprimirea lui Nifon ca stareț, iar alegerea monahului Damian „să rămână nulă și desființată ca și când n-ar fi fost”.³

Se pare că de declanșarea acestui conflict nu a fost străină mănăstirea suzerană Lavra, care era nemulțumită de faptul că au fost încălcate contractele încheiate în anii 1852 și 1856, în care se stabilea ca numărul călugărilor schitului să fie de 20. La aceasta se adăuga faptul că în decembrie 1863 avusese loc în România secularizarea averilor mănăstirești, care adusesese pagube uriașe mănăstirilor grecești de la Muntele Athos. De asemenea, la 17 iunie 1871 domnitorul Carol I, la propunerea ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice, Christian Tell, și cu binecuvântarea mitropolitului Ungro-Vlahiei, schimbă denumirea schitului Prodromu în Chinovie Românească.⁴

În timp ce Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice îl sprijinea pe noul stareț Damian, mitropolitul Moldovei îl susținea pe vechiul stareț Nifon. Acesta, sprijinit la rîndul lui de Nectarie și Antonie, antrenează în conflict mănăstirea suzerană Lavra și Patriarhia de la Constantinopol, ambele nemulțumite de întărirea elementului românesc athonit și de faptul că nu puteau anula efectele secularizării.

Între timp, în anul 1875, mitropolitul Calinic al Moldovei ajunge Mitropolit Primat al României și ministrul Cultelor, Titu Maiorescu, conta pe schimbarea atitudinii acestuia.⁵

În martie 1876, Patriarhul Ioachim al Constantinopolului constata, în Protocolul nr. 1468, că mănăstirea Lavra a admis tacit încălcarea protocoalelor, iar păstrarea denumirii schitului ca „moldovenesc”, așa cum doreau Nifon și Nectarie, „va fi pricinuitoare a multe tulburări și intrigi și în viitor, pentru că toți petrecătorii în schit fiind români nu suferă numirea aceea veche, pentru că au intrat și s-au călugărit în schit, care de mult se numește românesc”. De asemenea, se constată că Damian fusese ales stareț conform canoanelor și că revenirea asupra demisiei a fostului stareț Nifon nu era legală. Damian fusese ales de „cei 100 de monahi, din felurite patrii, adică valahi și transilvăneni și alții” și ei aduseseră la schit banii lor proprii și însemnate contribuții „de la cei de un neam cu dâșii adunate pentru schit, silindu-se și cu cuvântul și cu lucrul pentru înaintarea schitului”.

Plângerea călugărului Nectarie privind izgonirea a 35 de monahi din schit s-a constatat a fi neadevărată și „din cercetarea făcută s-a adevărit că numai cinci părinți: Calinic, Gherontie, Vartolomeu, Theona și Antonie, dovedindu-se

³ *Ibidem*, dosar 268/1875, f. 128

⁴ *Ibidem*, f. 17.

⁵ *Ibidem*, f. 26.

ca tulburători, au fost izgoși de chiriarhiceasca mănăstire cu știința Chinotitei și a Bisericii Mari”. Din singhiliul din 1856 dintre schit și Lavra, nu mai rămânea valabilă decât plata unui tribut anual de 1000 de lei și dreptul de a lua din pădure lemne și var. Schitul nu era scutit de „dajdiile împărătești și locale din Sfântul Munte” și putea purta în continuare denumirea de schit românesc, stareț rămânând ieromonahul Damian. Pecetea purta în interior, săpată, icoana Botezului Domnului, iar împrejur era scris românește: „Pecetea Schitului Chinoviu Român din Sfântul Munte al Athosului”⁶.

Între timp, în țară, între anii 1872-1878 se desfășoară mai multe procese intentate de Ministerul Cultelor fostului stareț Nifon, care „deținea cu rea credință o parte din bunurile schitului”. Avocatul poporului constata că acțiunea împotriva lui Nifon „care a făcut atâta zgomot în presă și în societate, provocând chiar conflicte regretabile între înaltele autorități ale țării...” nu era fondată și că schitul Prodromu avea personalitate juridică, iar statul român nu-l putea reprezenta *ipso-jure*, căci acesta se afla pe teritoriul altui stat, și adăuga: „pentru că Ministerul Cultelor dă o subvenție anuală schitului, el nu poate să-și aroge dreptul de a-l reprezenta, precum nu ar putea să-l reprezinte nici particularul care din sentimente pioase face o donație schitului”. Prin urmare, în conflictul dintre Mitropolia Moldovei (care-l susținea pe Nifon) și Ministerul Cultelor (care-l susținea pe Damian) nu vedea un interes al statului de a lua averea schitului din administrarea lui Nifon și a o da lui Damian, „pentru că Nifon a contribuit cu mari sacrificii la întemeierea schitului și nu e permis să se presupună, până la proba contrarie, că un om care se supune la sacrificii și abnegație ar putea fi de rea credință”⁷.

Consiliul de avocați recomanda Ministerului Cultelor, prin avizul 278 din 31 mai 1878, renunțarea și retragerea apelului făcut la sentința Tribunalului Iași, nr. 605, prin care era respinsă acțiunea statului contra ieromonahului Nifon, pentru restituirea averii schitului, deținută de monah.⁸

Din documentele consultate de noi în fondul *Ministerul Cultelor. Direcția Contabilității*, rezultă că schitul Prodromu primea în anul 1873 o subvenție de 4000 de lei, în timp ce celălalt schit românesc de la Muntele Athos, Lacu, primea 1173 lei.⁹

Din împuternicirea dată de schit, în septembrie 1874, starețului Damian, de a administra averea acestuia din Turcia și din România, aflăm despre

⁶ *Ibidem*, f. 86.

⁷ *Ibidem*, f. 62-63.

⁸ *Ibidem*, f. 67.

⁹ *Ibidem*, fond *Ministerul Cultelor. Direcția Contabilității*, dosar 145/1873, f. 15, 20.

„procentul anual de la Onor Generala Epitropie a Casei Sf. Spiridon din Iași”, unde schitul avea un fond.¹⁰

Deși Patriarhia de la Constantinopol constata în documentul din martie 1876 că plângerile monahilor Nifon și Nectarie conțineau neadevăruri, Mitropolitul Primat al României, Calinic, intervenea în decembrie 1876 la Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice și cerea „a nu elibera numitului stareț (Damian) subvențiunea de care se bucură acel schit din partea guvernului precum și legatul care-l primesc de la Casa Sf. Spiridon de la Iași, dacă nu se va îndatora formal a primi pe acei monahi în schit și de a le arăta respectul ce li se cuvine”.¹¹

Acest lucru se petrecea în urma unui nou memoriu al lui Nectarie către Mitropolitul Calinic, în care solicita „ca schitul să devină în starea de mai înainte, spre a ni se da drepturile noastre recunoscute chiar de justiția țării”.¹²

În ianuarie 1877, Mitropolitul Calinic mulțumea ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice pentru măsura de a sista subvenția schitului Prodrumu și cerea recunoașterea lui Nectarie ca reprezentant al acestuia și dreptul lui de a administra „zestrea metocului din București” (Schitul Icoana-Darvari), fapt care se și întâmplă la 14 februarie 1877.¹³

În martie 1877, starețul Damian înaintează un memoriu agentului diplomatic al României la Constantinopol, prințul Ioan Ghica, în care expunea evoluția conflictului dintre schit, Nifon și Nectarie și refuza primirea călugărilor expulzați ca fiind „oameni primejdioși, niciodată nu-i putem primi, că făcând noi aceasta, nu numai că ne vom arăta singuri pricinuitori ruinării acestui schit, dar ne vom primejdi chiar și viața noastră”.¹⁴

Măsura de suprimare a veniturilor din țară ale schitului rămâne în vigoare până în noiembrie 1878, când Mitropolia Ungro-Vlahiei anunța Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice că „în urma înscrisurilor ce ne-au dat ambele părți ... prin care, pe de-o parte, Nifon și Nectarie renunță la toate drepturile lor, iar, pe de alta, ieromonahul Damian, actualul stareț al schitului, se obligă a da cele necesare pentru întreținerea lor și a ucenicilor lor”, subvenția de la stat și legatul domnitorului Ghica de la Casa Sf. Spiridon din Iași puteau fi reluate.¹⁵

Cei doi ani în care schitul s-a întreținut numai din veniturile metocului ce-l avea în insula Thassos au fost grei „dând ocazie tuturor a grăi și a crede că românii nu-și cunosc interesele lor naționale în acest Sfânt Loc din Macedonia și că părăsesc monumentul lor religios ridicat în Sfântul Munte, care credem că nu

¹⁰ *Ibidem*, dosar 137/1875, f. 7, 22.

¹¹ *Ibidem*, fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 268/1875, f. 32.

¹² *Ibidem*, f. 38.

¹³ *Ibidem*, f. 40-41.

¹⁴ *Ibidem*, f. 77-81.

¹⁵ *Ibidem*, f. 69.

aduce onoare poporului român”.¹⁶ Abia la 23 noiembrie 1878, starețul Damian primea subvenția de 4000 lei a schitului pe anul 1877.¹⁷

La 26 martie 1879 se semna la metocul din București al schitului (Icoana-Darvari) actul de împăcare între starețul Damian și Nectarie, împuternicitorul fostului stareț Nifon. Se făcea cunoscut că „de astăzi înainte în sânul frăției noastre nu mai este nici o sămânță de discordie”.¹⁸ În octombrie 1879, într-un memoriu adresat ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice, starețul Damian arăta că „s-au chemat bătrânii părinți Nifon și Nectarie și s-au instituit epitropi pe viață”.¹⁹

Liniștea din schitul Prodromu nu durează mult, căci în octombrie 1880 starețul Damian se plângea ministrului Cultelor că părinții Nifon și Nectarie „nu voiesc a respecta condițiile prevăzute în actul de împăcare, voind nu numai ca comunitatea (*sic!*) aceasta română să fie umilită de străini și să se supuie la toate absurdele lor pretențiuni ... Prin urmare Onor, Domnule Ministru, ne vedem siliți a declara că pe cât timp vor fi în schit cele două persoane, iară mai ales ieromonahul Nectarie, care este instrumentul tuturor intrigilor și perturbărilor trecute și prezente, ne este cu totul imposibil a urma sentimentelor noastre de români adevărați și intențiunilor de prosperitate comună, deoarece numiții părinți contrariază și trădează proistoșilor greci toate demersurile comunității noastre, atât în privința intereselor casei, cât și a nobilelor intenții patriotice ale înaltului nostru guvern român”.²⁰

Un memoriu al călugărilor prodromiți Ghimnasie, Zinovie și David, din 27 iulie 1881, arăta: „Vechiul stareț Nifon și părinții Nectarie și Antonie au intrigat contra noilor așezăminte care ridica<u> schitul în ochii românilor și străinilor la rangul ce trebuia să ocupe acolo asemenea așezământ. El întreprinse o luptă înverșunată și antinaționalistă servindu-se de felurite intrigi atât în țară cât și la Constantinopol unde mai ales a susținut că este de mare necesitate ca grecii să se împotrivească schitului cum ar ști, căci în caz contrar acolo, ca și la metocul schitului din Thassos, se va face școală și punct de agitație pentru întreaga Macedonia.

Sub impresiunea unor asemenea manopere ce se făceau de însăși români ca Nectarie și alții, <s>a desființat din nou Sinodul, singhiliul din 1876 și a redus acest mare așezământ pe care patria română a cheltuit sume însemnate la un așezământ grecesc, fiindcă părinții amintiți mai sus, români cu numele, dar străini prin sentimente, au promis grecilor Lavrei totul, dacă ei îi vor ajuta să

¹⁶ *Ibidem*, f. 71-72.

¹⁷ *Ibidem*, f. 74.

¹⁸ *Ibidem*, f. 132.

¹⁹ *Ibidem*, f. 131.

²⁰ *Ibidem*, f. 163-164.

strice starea lucrurilor de față din schit, numai ca ei să-și satisfacă oarba ambițiune de a se reîntoarce în capul unei biserici, umilită și înjosită, în puterea vechilor documente pe care ei se sprijineau”.²¹

În această situație, mănăstirea Lavra, în anul 1880, intervine la Patriarhia de la Constantinopol și cere revenirea schitului Prodromu la statutul aprobat în 1857. Dintr-un raport al Legației României la Constantinopol, din 11 iunie 1881, aflăm că însărcinatul cu afaceri al acesteia, Olănescu, a avut o întrevedere cu Patriarhul căruia i-a arătat că: „Singhiliul din 1876 dintre Prodromu și Lavra consfințește libera și de sine administrare a schitului nostru, fără amestec din partea cuiva, decât acela firesc și spiritual al Patriarhiei, de sub a cărei ascultare nu a căutat să iasă niciodată. Am accentuat că toate actele și toate mișcările făcute pentru întreținerea și înființarea Chinoviei Române s-au făcut cu voia și binecuvântarea Patriarhiei și că Soborul de la 1876 le-a dat puterea deplină pe viitor, contra căreia astăzi nu se mai poate reveni”. În răspunsul său, Patriarhul arăta că Lavra, în actul încheiat cu întemeietorii schitului în 1857, a limitat numărul monahilor la 20 „astăzi însă, în urma celor petrecute și mai cu seamă în fața unui fapt îndeplinit, nu mai poate să ridice nici o pretențiune asupra punctului acestuia, deci numărul călugărilor va rămâne pe viitor același ca astăzi. Asemenea se va păstra sigiliul întocmit cu exerga românească purtând icoana Botezului Domnului în loc de aceea a Sf. Ioan Botezătorul pe care o purta la început. În ce privește singhiliul de la 1876, P.S.S. mi-a spus că el poate să fie schimbat, și fără a-mi preciza nici modul, nici partea în care el va primi vreo schimbare, cu toate insistențele ce am pus întru aceasta, mi-a declarat că nu-mi poate lămuri mai mult, dar mă încredințează că schitul românesc nu-și va pierde din drepturile sale și că acelea din beneficiile acordate prin singhiliul menționat care vor putea fi acum modificate nu au să fie nici multe, nici atât de importante precum ne temem că ar putea să fie. În tot cazul, mi-a adăugat P.S.S., Marea Lavră nu are să câștige mare lucru”.²²

La încheierea raportului, Olănescu arăta: „L-am rugat pe P.S.S. să aibă în vedere credința și temeinicia pe care românii îndeosebi și călugării petrecători la Prodromu în particular au avut și au încă în hotărârile și așezămintele morale, decretate de Sf. Sinod sub luminata și cea de sus purtătoare de iubire ocârmuire a P.S.S.... Am arătat cât de grea ar putea să fie pozițiunea acestor monahi, văzându-se după atâta curgere de vreme scoși din unele drepturi și avantaje exercitate de atâta timp cu nădăjduita încuviințare de către P.S.S., spre a fi lăsați pradă unor neorânduiri și unor rătăcirii mai de căpetenie decât acelea pe care <P.>S.S. voiește să le stăpânească acum”.²³

²¹ *Ibidem*, fond *Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice*, dosar 6/1881, f. 10.

²² *Ibidem*, f. 3.

²³ *Ibidem*, f. 4.

La 30 mai 1881 era amânat procesul dintre mănăstirea Lavra și schitul Prodromu sub pretext că avocatul Lavrei era bolnav; „cauza reală pare a fi slăbiciunea vădită și recunoscută de însuși avocatul acesteia față de drepturile și actele schitului nostru” arăta atașatul Legației României la Constantinopol. Acesta continua arătând: „...am primit multe plângeri din partea schitului nostru contra călugărului român Antonie, care depărtându-se de datoriile lui s-a aliat cu Marea Lavră și a adus Patriarhiei o procură din partea Comunității moldovenesti a Prodromului, plus o cerere din parte-i spre a fi primit să se judece contra fraților săi împreună cu Lavroții... Călugării cer trimiterea acestuia în țară de Mitropolie și oprirea sa de a mai intriga și înmulți tot felul de vrajbe pe aici, contra lăcașului național, pe care s-a fost legat, acum câțiva ani, prin jurământ, că nu-l va tulbura și nu-i va aduce pagubă de orice fel”.²⁴

La 6 iunie 1881, când are loc ședința de judecată a Sinodului, Antonie și Nectarie nu au fost primiți, iar călugării români au prezentat „40 de acte prin care dovedeau că Marea Lavră recunoștea atât numele cât și pecetea și numărul părinților de azi ai schitului românesc... Lavra a insistat asupra unui protest ce ar fi <fost> făcut la 20 mai 1866, cu ocazia sfințirii bisericii schitului, însă a fost înlăturat, fiindcă Patriarhul le-a zis că de vreme ce, când au făcut protestul, biserica și schitul existau și se clădiseră sub ochii lor, fără să zică nimic, apoi acest protest ulterior nu mai poate însemna nimic. După o discuție asupra pecetei făcută de schit în 1871 în care se afla și pajura țării (discuție uneltită de Antonie spre a dovedi oarecum reaua credință a călugărilor noștri și dorința lor de a se emancipa de sub autoritatea patriarhală), călugării români declarând că de la 1876 nu se mai servesc de astfel de pecete, Patriarhul a ordonat părinților ca până pe 13 iunie să prezinte actele invocate”.²⁵

La 24 iulie 1881, Sinodul de la Constantinopol a hotărât: „1. singhiliul din 1876 este desființat; 2. actele cele vechi ale Lavrei pentru schitul moldovenesc cu 20 de călugări este sfânt și în putere și să se aplice; 3. tot ce s-au urmat între schit și Lavră de la 1857 și până astăzi, aceasta rămâne la dispoziția Lavrei; să vă duceți și să vă împăcați cu ea; 4. nu aveți voie a mai reclama la nici o altă autoritate, ci să vă mulțumiți cu hotărârea Sinodului”. Și cei doi reprezentanți ai schitului Prodromu, monahii Isaia și Ghedeon, concluzionau: „După cum se vede, chestia noastră față cu Patriarhia este pierdută, acum nu a mai rămas decât să luăm hotărârea și apoi să protestăm contra ei prin legațiune și să luăm chestia pe calea politică, că nu mai este de trăit sub jugul fanariot, însă dacă ne va ajuta țara, iar de nu, apoi vom fi de jaf grecilor și noi și schitul acesta la care s-au cheltuit până la 150000 lire de la toți frații români și de la guvernul român, pe care l-a întreținut guvernul și-l întreține până astăzi”.

²⁴ *Ibidem*, f. 7.

²⁵ *Ibidem*, f. 9.

Cei doi călugări români constatau cu durere: „acum Patriarhul Ecumenic și-au arătat maniera că este numai patriarh grecesc și persecutor al românilor și al tuturor națiunilor ortodoxe din Orient. Acum s-au văzut promisiunile lui cele false care au promis guvernului și lui Bordeanu și la alții mai mulți... pentru că nu numai nu ne-au recunoscut drepturile câștigate, ba le-au și desființat și ni le-au anulat toate și pe noi ne pune în risipă și schitul în ruinare. Părinților, arătați acestea și la alte persoane înalte ce ar putea a se convinge și a ne da mână de ajutor ca români și a nu ne lăsa în prada grecilor că rușinea noastră este a toatei Țări Românești”²⁶.

Într-adevăr, monahii Ghimnasie, Zinovie și David de la schitul Prodomu adresează la 27 iulie 1881 un memoriu Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice: „Cu inima zdrobită de durere, venim a vă comunica Excelenței Voastre... cele întâmplare la Patriarhia de la Constantinopol, chinoviului românesc de la Sf. Munte și vă rugăm să ridicați puternica și autorizata domniei voastre voce, în numele preacinstului guvern român, ca să se reguleze în mod definitiv acest diferend, făcând prin Înalta Poartă, acest schit independent, de a scăpa de pieirea cu care este amenințat din partea grecilor pizmași și vrăjmași vecini ai românilor... Ar fi dureros ca după suferințe îndelungate, cheltuieli nenumărate și în timpul în care patria mamă s-a ridicat în ochii lumii așa de sus, singurul și unicul așezământ de felul acesta care-l are țara la Sf. Munte să se coboare atât de jos, unde vor să-l pună hotărârea Înaltei Patriarhii, care, fără să știe poate, servind cauza intriganților își servă propria sa cauză, căci acea Patriarhie nu este Ecumenică cum trebuie să fie, ci numai curat grecească”²⁷.

La 30 iulie 1881, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice trimitea Ministerului Afacerilor Străine o notă în care arăta: „...vă rugăm a face grabnice demersuri pentru susținerea drepturilor aceluia schit și dacă nu se poate ajunge la un rezultat favorabil pe altă cale, conform angajamentului luat de guvern în ședința Adunării Deputaților de la 19 mai 1881, să binevoiți a recurge la intervențiunea diplomatică spre a recunoaște de către autoritățile ecleziastice că nu mai este în Turcia supremația ecleziastică în urma Tratatului de la Berlin”²⁸.

Năzuința călugărilor români de a li se recunoaște dreptul distinct de comunitate națională era justificată. Ideea pentru care s-au străduit multă vreme, aceea de a obține recunoașterea ridicării schitului românesc Prodomu la rang de mănăstire, cu toate drepturile aferente, alături de cele 20 existente, între care 17 grecești, una rusească, una bulgară și una sârbească, nu a exclus nici o eventuală altă soluție care să le asigure un statut aparte, pe baze naționale, recunoscut ca atare. Întreaga lor acțiune a urmărit doar aspecte de organizare și

²⁶ *Ibidem*, f. 13.

²⁷ *Ibidem*, f. 11.

²⁸ *Ibidem*, f. 15.

regim de existență sau stare materială, nepunându-se în nici un fel în discuție problemele de credință sau de autoritate religioasă. Această năzuință românească era îndreptățită și din cauza constrângerilor venite din partea clerului grec. Călugării români erau supuși diverselor abuzuri în ceea ce privește contractele, taxele, dările, interzicerea culturilor, a ridicării de noi lăcașuri sau locuințe, a călugăririi unor monahi sau a împiedicării noilor veniți de a se stabili acolo. Mari greutăți erau făcute cu hirotonisirea sau înaintarea în grade, în folosirea pădurilor și a surselor de apă.²⁹

Astfel, într-un memoriu din 13 iunie 1881 al călugărilor români de la schitul Prodromu, adresat ministrului Cultelor, se arăta „ca numărul părinților să fie mărginit, ceea ce dă Lavrei motiv de a avea drept de autoritate înăuntrul schitului, care ar fi o mare înjosire pentru români ca monahii greci viind în schit să numere pe părinții români ca pe niște dobitoace, deoarece toate schiturile locale, atât chinoviale cât și idiorithme (de sineși) greci, ruși, bulgari și serbi, nu sunt constrânși în număr hotărât de părinți, ci numai chinoviul român, pretenție ce nu corespunde cu spiritul actului de fundațiune a schitului. Că cheresteaua pentru care am plătit până acum și suntem datori a plăti totdeauna pe viitor câte 1000 lei vechi, ca să ni se dea pentru toate trebuințele casei, ni se interzice”.³⁰

Un alt memoriu al monahilor de la schitul Prodromu, din 29 septembrie 1881, subliniază poziția părtinitoare a Patriarhiei de la Constantinopol, care, pe de o parte, promitea reprezentanților României sprijin și, pe de altă parte, nu recunoștea drepturile așezămintelor românești, ba mai mult, le restrângea. Astfel, în urma unei noi audiențe la Patriarhie a consulului României la Constantinopol, Al. Fara, din însărcinarea Mitropolitului Primat român în privința situației schitului Prodromu, Patriarhul a răspuns că: „hotărârea ce a dat-o contra drepturilor schitului nostru, prevăzută în singhiliul din 1876, a făcut-o nevrând și că i-a promis că dacă schitul va intra în negocieri de pace cu Lavra, conform hotărârii ce a dat P.S.S. la 13 august a.c. și neîmpăcându-se, atunci P.S.S. are să dea un singhiliu mai bun decât cel din 1876... Cu asemenea promisiuni P.S.S. Patriarhul din Constantinopol mai înainte de a elibera hotărârea P.S.S. din 13 august a.c., a asigurat pe onor. Dl Dimitrie Brătianu, pe onor. Dl N. Bordeanu precum și pe onor. Dl Olănescu, prim-secretar al legațiunii române din Constantinopol, că P.S.S. nu va ataca drepturile schitului nostru român prin singhiliul din 1876. Care promisiuni s-au adevărit false, după cum se constată în menționata hotărâre. De asemenea și acum, din câte a promis onor. Dl Fara, nici una va îndeplini, ci numai că voiește să se profite de ocazie. Pentru aceasta fac toate tentațiunile ca chestia schitului nostru român să nu intre pe canalul politic,

²⁹ Gh. Zbucea, *O istorie a românilor din Peninsula Balcanică. Secolul VIII-XX*, București, Editura Biblioteca Bucureștilor, 1999, p. 169.

³⁰ D.A.N.I.C., fond *Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice*, dosar 6/1881, f. 24.

spre a fi recunoscut formal de autoritatea guvernului otoman, că România cere un stabiliment de pioși români în Muntele Athos; și așa să-și piardă schitul toate drepturile recunoscute de Marea Biserică prin singhiliul din 1876, care este pus sub scutul european și prin acest mod să înlăture dreptul guvernului român de a apăra acest sacru stabiliment, lăsându-l la dispozițiunea Sanctității Sale și a grecilor lavrioți”.³¹

Monahii români implorau autoritățile române să nu creadă „falsele promisiuni de la Fanar; nici una n-a admis și nici că vor admite, ci numai că vor să profite de ocaziune (ceea ce este rușinos pentru națiunea română, a fi jucată ca o păpușă de politica grecilor)... și pierzând odată ocaziunea progresării sale, care i se oferă prin art. 62 al Tratatului de la Berlin, se pierde și orice altă speranță de prosperitate morală și materială, de la care națiunea noastră s-ar fi putut cândva nu puțin profita... Dacă Patriarhul a distrus acea nouă pozițiune deja creată, cum promite că ne va crea o alta mai bună contra deciziei sale de acum?”³²

Articolul 62 al Tratatului de la Berlin, invocat de monahii români în memoriu, prevedea garanții internaționale pentru Sfântul Munte: „ecleziaștii, pelegrinii și călugării tuturor naționalităților... se vor bucura de aceleași drepturi, avantaje și privilegii... Călugării din Muntele Athos, oricare ar fi țara lor de origine, vor fi menținuți în posesiunile și avantajele lor anterioare și se vor bucura fără nici o deosebire de deplina egalitate de drepturi și prerogative”.³³

Conflictul declanșat de cei trei călugări, Nifon, Nectarie și Antonie, între schitul Prodromu și mănăstirea Lavra se încheie prin actul de împăcare din 3 martie 1889. În perioada 1881-1889 Nifon și Nectarie au viețuit într-o chilie din afara schitului, asigurându-li-se întreținerea, iar Antonie „a fost mărginit cu totul”, acesta fiind considerat „principalul instrument al vrășmășiei contra voinței obștei”.³⁴

În anul 1890, starețul Damian Dimitrescu, „săturându-se de multiplele tulburări, inconveniente și după o luptă de 20 de ani, a demisionat”. A fost ales stareț Ghedeon ieromonahul care l-a primit în schit și pe Antonie, numindu-l chiar în comitetul de administrare.³⁵

Noul stareț Ghedeon făcea o vizită în țară, în 1892, și intervenea pe lângă regele Carol I și Mitropolitul Primat, solicitând ridicarea subvenției schitului de la 7000 franci la 10000 franci. „Și ne-au promis Majestatea Sa și Onorabilul guvern, că la bugetul anului curent ne va face o cifră mai mare”.³⁶

³¹ *Ibidem*, f. 46.

³² *Ibidem*, f. 47.

³³ Gh. Zbucnea, *op.cit.*, p. 165.

³⁴ D.A.N.I.C., fond *Ministerul Cultelor, Direcția Contabilității*, dosar 4/1890, f. 95.

³⁵ *Ibidem*, dosar 27/1878, f. 95.

³⁶ *Ibidem*, dosar 296/1893, f. 12.

Într-adevăr, din memoriul stareșului Ghedeon către ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Tache Ionescu, din iunie 1893, aflăm că subvenția schitului ajunsese la 12000 franci anual. Se solicita eliberarea ei, „că neapărată nevoie avem a ne procura acum, vara, necesarul nutriment și celălalte pentru schit”.³⁷ În septembrie 1893 Ghedeon confirma primirea subvenției și arăta că începuse lucrarea pentru construirea unui apeduct care să aducă apă în schit de la o distanță de 2500 m. În aprilie 1894, subvenția schitului ajunsese la 14000 de franci, încasată în două tranșe, în mai și în noiembrie.³⁸ Subvenția schitului era însă trimisă cu întârziere, fapt ce provoca greutăți în procurarea hranei și a celorlalte produse necesare traiului monahal.

Într-un memoriu din 20 februarie 1896, adresat de stareșul Ghedeon noului ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice, se arăta că în anul 1893 fostul ministru Tache Ionescu îi propusese să cedeze metocul pe care-l avea schitul în Iași, din anul 1855, de la domnitorul Moldovei, Grigore Alexandru Ghica, pentru construirea noului Seminar și a apartamentelor Mitropoliei. În schimbul cedării acestui metoc solicitase mărirea subvenției, care fusese ridicată la 14000 lei anual „promițându-se că în fiecare an să ne înscrie treptat către o cifră până vom putea ajunge să acoperim cheltuielile ce avem îndoite mai mari decât veniturile schitului”. Solicita noului ministru, Petre Poni, „adaosul ce veți mai găsi de cuviință la subvenția schitului, ca astfel să putem acoperi, dacă nu pe deplin, cel puțin într-un mod convenabil cheltuielile necesare ... cu atât mai mult, că noi aici, în Sfântul Munte, suntem focarul luminii și ajutorul fraților noștri români din Macedonia, care ne cer cărți, veșminte și lucruri bisericești”. Era relatat faptul că în urma unei furtuni, în ianuarie 1895, fusese avariata arsanaua de la mare, provocând o pagubă de peste 6000 lei. Se împrumutaseră cu dobândă, refăcuseră arsanaua, „fără de care nu putem trăi”, și construiseră un nou canal pentru apă din „marmură, lucrat cu ciment și var”, pentru care cheltuiseră 25000 lei. Acoperișul bisericii, veche de 40 de ani, se stricase și era necesară repararea lui și aveau nevoie de 30000 de lei.³⁹ În perioada următoare, schitul primea cu întârziere subvenția, cea de-a doua tranșă a ei pe anul 1896 era încasată abia în ianuarie 1897.⁴⁰ Mai mult, existaseră tendințe de diminuare a ei de la 14000 lei la 10000 lei, însă ministrul Spiru Haret o restabilise la valoarea inițială.

La toate aceste greutăți se adaugă în iunie 1898 o nouă plîngere adresată de părinții Nifon și Nectarie Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, în care reclamau calitatea produselor cu care erau aprovizionați de schit și mai ales lipsa de binevoință cu care li se dă. Spiru Haret atrăgea atenția călugărilor prodromiți

³⁷ *Ibidem*, f. 27.

³⁸ *Ibidem*, dosar 291/1894, f. 5.

³⁹ *Ibidem*, dosar 44/1895, f. 8.

⁴⁰ *Ibidem*, dosar 163/1897, f. 5.

să nu se mai împartă în tabere care să se lupte între ele, pentru că nu va tolera acest lucru⁴¹.

Din raportul sosit de la schit rezulta că cei doi monahi, Nifon și Antonie, împreună cu doi ucenici, trăiau în peștera Vigla de la Muntele Athos și primeau provizii și îmbrăcăminte în valoare de 5559 lei turcești anual.

Dintr-un memoriu din 3 noiembrie 1898, adresat de starețul Ghedeon ministrului Spiru Haret, rezulta că „părintele Antonie umblă cu multe plângeri pentru că Nifon, fiind bătrân, aproape 100 de ani, având 3 ucenici și nutriment din schit, nici nu se gândește la astfel de lucruri”. Antonie se retrăsese din schit la Nifon și făcuse o petiție către Lavra în iulie 1897 în care afirmă că starețul Ghedeon și comitetul de la Prodromu „s-au ereticit, pentru că pomenise în biserică pe regele României și membrii familiei regale”. Lavra le atrăsese atenția, dar răspunsul prodromiților a fost că „schitul niciodată nu poate renunța a nu pomeni pe suveranii țării noastre, din care facem parte, care ne protejază și ne întreține”. Se adresaseră Ministerului Cultelor și Mitropolitului Primat pentru a interveni pe lângă Patriarhia de la Constantinopol „care au lăsat liberă pomenirea suveranilor în biserica Chinoviului românesc”. Era amintit faptul că Antonie era cel care declanșase conflictul dintre Lavra și Prodromu în perioada 1880-1890 și aceasta „ne tăiasse apa de băut, lemnele de foc, catării de a ieși pe poarta schitului afară, care lacune le-am plinit prin facerea unui rezervor în care adunam apa de ploaie după case pentru un an. Lemnele și fânul îl cumpăram cu corabia de afară, făcându-ne toate dificultățile cu tendința de a ceda drepturile câștigate la 1876. La toate aceste scene, părintele Antonie era alături cu grecii, călăuză intimă. În 1890, văzând părinții lavroți că cu atare intrigi mai mult se blamează în fața lumii civilizate, au convenit la pace”. Antonie fusese totuși primit în schit în 1890, de noul stareț Ghedeon, însă tot nu era mulțumit. Numărul călugărilor prodromiți depășise cifra 100 la care se adăugau peste 10000 de vizitatori anual care trebuiau hrăniți, iar altora trebuia să le facă milostenii. Nu mai făceau față cheltuielilor „și când le spunem că nu mai avem, ne răspund: rușine pentru voi românii. O mănăstire are România în Sfântul Munte și nu o poate întreține? Până la 1860 trimitea milioane pentru mănăstirile străine din Orient și acum pe acea mănăstire nu o întrețineți <spuneți minciuni>, sunteți plini de bani și tăgăduiți”. Cu toate lipsurile pe care le întâmpinau, „cel de pe urmă posmag îl împărțeau cu dâșii, neștiind lumea că chiar subvenția anuală de 14000 de franci nu ne vine la timp și suntem siliți să ne împrumutăm cu procente pe la greci și pe la alții, ca să ținem prestigiul românesc sus. Să nu știe lumea toată în ce stare suntem, și suntem datori astăzi 5000 de napoleoni. Semestrul subvenției de toamnă, în loc să-l primim în octombrie, îl primim în decembrie sau ianuarie și cel de

⁴¹ *Ibidem*, dosar 27/1898, f. 17.

primăvară, în loc de aprilie, pe la august sau septembrie”. Solicitau ministrului trimiterea subvenției la timp și anunțau că presa trimisă de guvern în 1897, „pentru a imprima cărți și muzică cu litere străbune”, fusese confiscată de turci și oprită în vama de la Salonic, pentru că părintele Antonie le-a spus turcilor că este tipografie pentru cărți, iar Lavra a întărit că urmau să fie tipărite „cărți și jurnale contra guvernului otoman ... acestea sunt ofrandele aduse schitului de părintele Antonie”⁴².

În anul 1901, numărul călugărilor de la Prodromul se ridica la 150, dar în anii următori schitul trecea printr-o perioadă dificilă. În urma cutremurului din 26 octombrie 1905, zidurile falnicei biserici sfințite în 1866 crăpaseră, cupolele abia se mai țineau. Fuseseră grav deteriorate și dependențele, arhondaricele, magaziile, grajdurile, iar călugării se adăposteau pe unde puteau. Noul stareț al schitului, Antipa Dinescu, solicita guvernului român ajutor pentru că „noi nu suntem în stare de făcut nimic în astfel de caz, deoarece suntem cu totul lipsiți de bani, abia putând întâmpina anualele cheltuieli”⁴³. Dintr-un raport din martie 1908 al aceluiași ieromonah Antipa Dinescu rezultă că statul român alocase suma de 48300 lei pentru refacerea schitului, iar comunitatea hotărâse „să facă altă biserică din piatră de marmură cioplită, ... mai mărind-o cât ne permite locul și planul”⁴⁴.

Alături de Teodosie Soroceanu, conducătorul Comunității Fraților Români de la Muntele Athos, starețul Antipa Dinescu de la Prodromu va înainta o serie de memorii guvernului și Bisericii Ortodoxe Române în care solicita ridicarea schitului la rangul de mănăstire alături de cele 20 de mănăstiri athonite. „Șaptesprezece mănăstiri pentru greci, una pentru ruși, una pentru sârbi și una pentru bulgari, socotim că ar putea deocamdată să fie de ajuns, și ca un omagiu adus Țărilor Române, să se fi gândit cineva ca să nu fim cum suntem azi, în condiții umiltoare pentru noi toți ca națiune, fără nici o mănăstire acolo”⁴⁵.

Statul român și-a sporit preocuparea pentru îmbunătățirea situației monahilor români. Războaiele Balcanice au dus la modificarea situației politice din zonă, în luna noiembrie 1912 statul grec lua în stăpânire Peninsula Chalcidică și introducea starea de asediu. Autoritățile otomane erau înlăturate, dar <era> garantată păstrarea autonomiei Sfântului Munte. La Conferința de la Londra era discutată situația călugărilor athoniți și se avansau mai multe soluții: fie rămânerea în cadrul statului otoman cu vechiul regim, fie încorporarea în statul

⁴² *Ibidem*, f. 95.

⁴³ Adina Berciu-Drăghicescu, Maria Petre, *Școli și biserici românești din Peninsula Balcanică, Documente 1864-1948*, vol. I, București, Editura Universității, 2004, p. 106.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 216.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 257.

grec cu un regim de autonomie, fie crearea unei organizații independente sub garanție internațională. Ministrul român de la Londra, N. Mișu, sugera autorităților române să se înțeleagă cu Grecia în privința obținerii „a cel puțin un vot în Adunarea de la Careia (Chinotita), fie prin cumpărarea drepturilor autonome ale unei mănăstiri părăsite, sau prin recunoașterea chiliilor noastre ca mănăstiri independente, ceea ce va fi mai greu”⁴⁶.

La 3 octombrie 1913, Chinotita de la Careia hotărâ păstrarea sistemului existent, transferând drepturile Imperiului Otoman către regatul grec și respingând ideea internaționalizării sau neutralității Muntelui Athos. Ocazia favorabilă a rezolvării pozitive a solicitărilor monahilor români athoniți din vara anului 1913 a fost pierdută.

În anul 1914 izbucnea la schitul Prodromu un conflict între o parte a călugărilor și starețul Antipa Dinescu, care era acuzat de nerespectarea Regulamentului adoptat în anul 1891. Starețul era dat afară cu forța din funcție și din schit. Trimis să soluționeze conflictul, consulul general al României la Salonic, G. C. Ionescu, constata în februarie 1915 că răzvrătirea era condusă de mănăstirea Lavra, iar „dezordinea și necinstea care domnește în mănăstirile grecești se va înrădăcina și la Prodromu”⁴⁷. Conflictul de la Prodromu se va derula între anii 1914-1917 și va reizbucni în martie 1919, deoarece călugării răzvrățiți, ce fuseseră exilați, au fost reinstalați în schit cu ajutorul autorităților elene.

Lavra nu a respectat dorința călugărilor prodromiți de a-l menține stareț pe Antipa Dinescu și a vrut să impună alegerea lui Anichit. În această situație călugării l-au ales pe părintele Pimen, însă grecii au impus introducerea în Consiliul Administrativ a lui Cornilie Gurie, iar în Consiliul Matur a celorlalți călugări răzvrățiți, Gordie, Aviv, Arsenie. Călugării prodromiți solicitau guvernului român să-i apere în fața abuzurilor mănăstirii Lavra și, dacă nu se putea obține independența schitului pe cale diplomatică sau prin cumpărare, măcar să se obțină o bucată de pământ în jurul lui care să-i asigure supraviețuirea. De asemenea, sugerau trimiterea odoarelor și a valorilor schitului în România pentru că existența lor la Muntele Athos devenise nesigură. Între timp, din țară continuau să se facă donații către schitul Prodromu. Prin Jurnalul Consiliului de Miniștri nr. 1313, din 9 iunie 1916, schitul era autorizat să primească legatul defunctului Petrache I. Răducănescu din Vălenii de Munte, constând în 46 ha de pământ în județul Prahova⁴⁸.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 39.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 293.

⁴⁸ D.A.N.I.C., fond *Ministerul Cultelor, Direcția Contabilității*, dosar 4825/1916, f. 11.

Aflat în țară la metocul din București, Darvari, Antipa Dinescu transmitea în august 1919 instrucțiuni către Banca Națională pentru încasarea cupoanelor titlurilor schitului în valoare de 63675 lei⁴⁹.

Din documentele păstrate în fondul *Ministerul Cultelor și Artelor* rezultă că în aprilie 1920 călugării de la Prodromu l-au ales stareț pe protosinghelul Simeon Ciomandra, dar acesta nu a fost recunoscut de mănăstirea Lavra pentru că era născut în Macedonia, iar articolul 4 din singhiliul din 1889 prevedea ca starețul să fie român născut în România. La 15 decembrie 1921 era ales stareț Hrisostom Apostolache; Antipa Dinescu, aflat la schitul Darvari, îl recunoștea în această funcție în ianuarie 1922.

Simeon Ciomandra ducea schitului, în august 1921, 10 vagoane de alimente, majoritatea cereale, precum și situația veniturilor și cheltuielilor pentru perioada 1913-1921⁵⁰.

În iulie 1922 Mitropolitul Primat, Miron Cristea, înainta Ministerului Cultelor un memoriu în care solicita intervenția pe lângă autoritățile elene pentru obținerea independenței schitului și numirea unui reprezentant în Chinotita de la Careia⁵¹.

În septembrie 1926, printr-o Chartă constituțională semnată de cele 20 de mănăstiri, se consfințează preponderența elementului grec la Muntele Athos. Era impusă cetățenia elenă tuturor monahilor athoniți, erau prevăzute inalienabilitatea pământului peninsulei, unele avantaje fiscale, precum și numirea unui guvernator care să supravegheze administrația.

Instabilitatea de la conducerea schitului și certurile dintre călugării prodromiți continuau, însă, aducând grave prejudicii imaginii acestuia și demersurilor autorităților române. În iulie 1922, după numai șapte luni, starețul Hrisostom era înlocuit de o grupare a prodromiților cu Anichit Dimitriu. Mitropolia Ungro-Vlahiei considera alegerea „făcută în mod ilegal” și primise reclamații ale călugărilor prodromiți „de felul cum au fost terorizați cu amenințări de a li se smulge iscăliturile, iar pe unii care n-au fost de față, i-au semnat alții”. Mitropolia constată că „de câțiva ani se petrec nereguli grave în schitul Prodromu – alimentate prin intrigi de străini neiuibitori de binele și progresul schitului și că instrumentele acestor uneltiri străine sunt monahii Antonie, Cornilie, Gurie și Aviv, care nu mai încetează provocările de tot felul de a tulbura viața din Prodromu”. Ministerul Afacerilor Externe era rugat să transmită legației de la Atena instrucțiuni de a interveni pe lângă guvernul elen pentru trimiterea celor patru călugări în țară⁵².

⁴⁹ *Ibidem*, dosar 3751/1919, f. 3.

⁵⁰ *Ibidem*, fond *Ministerul Cultelor și Artelor*, dosar 11/1922, f. 24.

⁵¹ *Ibidem*, f. 44.

⁵² *Ibidem*, f. 52.

În decembrie 1922, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, alarmat de situația de la Prodromu, catalogată drept „o mare neorânduială care atinge marginile anarhiei, provocată de câțiva călugări neastâmpărați și care prin intrigile lor și prin tot soiul de apucături nedemne, ajutați de câțiva călugări greci ai Lavrei, au alungat trei stareți legali instituți de noi și recunoscuți de Onor Minister”, refuza recunoașterea lui Anichit și-l socotea „nevrednic de a mai face parte din cinul monahal”. Ministerul Cultelor era solicitat să blocheze accesul lui Anichit la averea din țară a schitului și să numească o comisie care împreună cu un reprezentant al guvernului să inventarieze această avere⁵³.

În ianuarie 1923, protosinghelul Simeon Ciomandra, conducătorul schitului Icoana Darvari din București, era însărcinat de Mitropolie cu administrarea averii din țară a schitului⁵⁴.

Conflictul călugărilor prodromiți este ilustrat prin numeroase memorii și plângeri către Ministerul Cultelor și Mitropolie, taberele din țară reprezentând grupările din schit. Unele dintre acestea sunt adevărate strigăte deznădăjduite ale unor venerabili monahi ce „suportaseră osteneli timp de 20 și 40 de ani în acest locaș”. Toți așteptau venirea din țară a unei comisii care să-i salveze⁵⁵.

În timp ce procuratorul din țară al schitului Prodromu, Vasian Opișan, aducea într-un memoriu către primul-ministru Ion I. C. Brătianu, din anul 1924, grave acuzații fostului stareț Antipa Dinescu și economului schitului Simeon Ciomandra și-l sprijinea pe Anichit Dimitriu, Gammaleil schimonahul îl susținea pe Antipa Dinescu și pe Hrisostom.

Memoriul cancelarului-contabil Gammaleil descrie situația grea a schitului în perioada 1914-1920, când Antipa Dinescu fusese în două rânduri izgonit din schit și acesta nu mai primise nici un venit din țară încât „un mare sobor de părinți ajunsesem a ne primejdui și de zilnica pâine, pe care am mâncat-o amestecată cu buruieni din pădure și aceea cumpărată cu împrumuturi de pe la mânăstirile străine, dând procente foarte mari”. După plecarea starețului Antipa, schitul fusese părăsit de mulți părinți „mai toți fiind meșteri buni. ... Cu mare jale privim atelierelor lor ce stau pustii, construite cu mari cheltuieli și sculele lor care stau nelucrătoare, risipindu-se zadarnic”. Anichit și Corneliu erau considerați nepregătiți pentru administrarea schitului și întreținerea contabilității și a cancelariei și din această cauză aduseseră grave prejudicii schitului și împrăștiaseră banii economisiți de Antipa Dinescu⁵⁶.

Încercarea Ministerului Cultelor și Artelor de a se implica în aplanarea conflictului dintre călugării prodromiți, în problema administrării averilor

⁵³ *Ibidem*, f. 83.

⁵⁴ *Ibidem*, dosar 9/1925, f. 59-60.

⁵⁵ *Ibidem*, dosar 14/1924, f. 77.

⁵⁶ *Ibidem*, f. 1-3; 30-33.

acestui din România, a luat sfârșit în mai 1924, când ministerul a recunoscut pe împuternicitul schitului, Andrei Condurache din Iași, ca administrator general, în locul protosinghelului Simeon Ciomandra, a cărui procură fusese retrasă de schit și publicată în „Monitorul Oficial” nr. 227, din 19 ianuarie 1923.

Întrucât schitul Prodromu „fiind persoană morală și juridică, înscriindu-și sediul la Tribunalul Iași, S.I. sub nr. 42/1924”, singurul drept ce-l putea avea statul român și Biserica Ortodoxă Română era acela de a examina dacă persoanele numite de schit ca administrator întruneau condițiile legale⁵⁷.

În noiembrie 1924, starețul Anichit însoțit de administratorul general Andrei Condurache aduceau la Prodromu 1 vagon de porumb, 6 t de grâu, 3 t de fasole, 5 t de făină, pește, haine, încălțăminte și alte materiale. Un nou transport cu cereale și alte produse era trimis în iunie 1926⁵⁸.

Nici soarta starețului Anichit n-a fost alta decât aceea a înaintașilor săi. Dintr-un memoriu al acestuia către Sfântul Sinod din martie 1927 rezultă că întors la schitul Prodromu, a fost destituit de un grup de șapte călugări pe care-i numește „bandiți”, pentru că erau soldați dezertați din Regat care „bat pe cei ce se declară contra lor și-i exilează”. Acest grup prodromit a impus ca stareț pe Ioasaf la 30 noiembrie 1926 și intenționau să „ridice efectele ce le au în țară, a vinde imobilele chiar și să rupă orice legătură cu România”. Fostul stareț Anichit Dimitriu ruga Ministerul Cultelor și Artelor să blocheze conturile schitului⁵⁹.

Solicitat de minister, inspectorul Gheorghe Popescu arăta într-un raport din mai 1927 că schitul Prodromu își administrase averile din țară până în anul 1924 fără nici un control. După acest an se stabilise că statul putea verifica dacă administratorul averii schitului nu comitea abuzuri. Soborul schitului era cel care verifica și aproba bilanțul și contul de gestiune, efectua descărcarea de gestiune a consiliului de administrație, aproba și modifica bugetul. Copii de pe bilanț, buget și cont erau trimise Ministerului Cultelor și Artelor și Consiliului Central Bisericesc.

Inspectorul Gheorghe Popescu semnală existența unor dificultăți: veniturile și cheltuielile schitului din Grecia nu puteau fi controlate; cele făcute în țară trebuiau trimise la Prodromu pentru a fi aprobate; mărfurile cumpărate în țară nu puteau intra în Grecia decât însoțite de facturile originale și de acolo nu mai ajungeau în țară, pentru că aducerea lor presupunea costuri în plus. De asemenea, era semnalată continua stare de „răzvrătire, care durează cu mici intermitențe de zeci de ani”. Toate actele justificative de venituri și cheltuieli nu

⁵⁷ *Ibidem*, f. 91.

⁵⁸ *Ibidem*, dosar 9/1926, f. 55, 57.

⁵⁹ *Ibidem*, dosar 4/1927, f. 7.

se aflau la minister, dar puteau fi solicitate administratorului averilor Prodromului, monahul Vasian Oprișan⁶⁰.

În mai 1927, fostul stareț Anichit Dimitriu descria într-o adresă către minister averea deținută de schit la Muntele Athos: 5 ha de teren în jurul lui, în majoritate stâncos, în parte plantat cu vie și grădini de zarzavat și puțini măsli, iar odoarele din biserică și cele trei paraclise erau deosebit de valoroase și nu puteau fi evaluate sumar. La metocul din insula Thassos se afla o biserică, teascuri, clădiri, moară de untdelemn, teren în jurul clădirilor împrejmuit cu zid și o suprafață de 20 de ha din care o parte pădure, 3 ha de vie, 3000 măsli, grădini etc. La malul mării aveau casă, arsana pentru adăpostul bărcilor și un dig zidit la mare pentru a apăra arsanaua⁶¹.

Deși fusese instalat la conducerea schitului în noiembrie 1926, Ioasaf trimitea un memoriu Ministerului Cultelor abia în septembrie 1927, în care anunța destituirea lui Anichit, pe care-l învinuia că ocupase metocurile și proprietățile din țară „luându-le veniturile” și le cheltuia „pentru plăcerile lui”, și-l atrăsese de partea lui și pe procuratorul averilor, Vasian Oprișan. Solicita ministerului să-l atenționeze pe Vasian Oprișan să conlucreze direct cu schitul, în caz contrar să i se anuleze procura, de asemenea excluderea din metocuri a lui Anichit Dimitriu⁶². În ianuarie 1928, Sinodul înștiința Ministerul Cultelor că „nu recunoșteau și nici nu stau de vorbă cu asemenea călugări răzvrățiți și lipsiți de cel mai elementar spirit de omenie și de demnitate față de rasa pe care o poartă, față de numele de român și față de disciplina cinului călugăresc”⁶³.

Inspectorul Gheorghe Popescu, într-un raport din 6 octombrie 1928, arăta că se întâlnise la Iași cu Anichit Dimitriu, care-i arătase două scrisori trimise de la Muntele Athos de părintele Cornilie, din care „se vede situația critică în care se găsesc prodromiții, precum și apelul pe care-l fac către țară, ca să le dea o mână de ajutor, neținând socoteală de fapta inconștientă a unor răzvrățiți”⁶⁴.

În cadrul reformei agrare care a fost făcută în Grecia în anul 1924, s-a trecut și la exproprierea moșiilor aparținând mănăstirilor athonite. Numai moșiile mănăstirii sârbești Hilandar și metocul din insula Thassos al schitului Prodromu nu fuseseră încă expropriate. Guvernul grec luase în toamna anului 1927 hotărârea de a expropria și metocul din insula Thassos, iar inspectorul Popescu aprecia că „acest metoc este absolut necesar căci fără acesta Prodromu este amenințat a se desființa. Se vede că grecii acest lucru îl doresc”. Se aprecia că tentativele făcute de guvernul român de a obține autonomia schitului „sau de a

⁶⁰ *Ibidem*, f. 18-19.

⁶¹ *Ibidem*, f. 24-25.

⁶² *Ibidem*, f. 37.

⁶³ *Ibidem*, dosar 14/1928, f. 12.

⁶⁴ *Ibidem*, dosar 4/1927, f. 38.

cumpăra de la greci o mănăstire autonomă cum este Cutlumușul, care este ctitoria domitorilor români, sau cumpărarea unei mănăstiri de la greci nu se va realiza niciodată”. De asemenea „tratativele pentru autonomia Prodromului, în forma în care s-au dus, cu temporizări de ani de zile, a<u> deșteptat atenția grecilor și în loc ce bine ne-am ales cu rău”, iar înlocuirea starețului Anichit și a lui Cornilie ar fi fost o consecință a bănuielii Marii Lavre că aceștia luptau pentru autonomia Prodromului. Mai mult, chiar exproprierea metocului din insula Thassos „ar fi pusă la cale tot de Marea Lavră, întrucât aceasta știe că fără această proprietate Prodromu s-ar desființa și ocazia ar fi binevenită pentru a pune ei mâna pe acest schit”. Gheorghe Popescu aprecia că „oricât de nedisciplinați ar fi actualii călugări prodromiți, actualii sau urmașii lor, se pot înderepta, totuși un sentiment de prestigiu național trebuie să ne îndemne a face ca călugării (*sic!*) români să nu dispară din Sfântul Munte”. Inspectorul propunea reluarea tratativelor cu guvernul elen și autoritățile Sfântului Munte pentru obținerea autonomiei schitului Prodromu, Lavra să nu se mai amestece în administrarea internă a schitului, starețul ales de sobor să fie confirmat de Chinotită. Schitul urma să plătească mănăstirii Lavra subvenția anuală pentru a putea lua în schimb lemne din pădure și a se putea alimenta cu apă din conducta ei. Inspectorul era convins că, până în decembrie 1927, aceste cereri ar fi fost acceptate și declara că dacă nu se va întâmpla așa își va da demisia⁶⁵. Evenimentele ulterioare nu-i vor confirma optimismul, Gheorghe Popescu își va da demisia, însă nu-i va fi acceptată. De data aceasta autoritățile de la București au refuzat să-l recunoască pe noul stareț Ioasaf, un călugăr de peste 70 de ani, fără autoritate în fața celor patru epitropi, călugări tineri și însuflețiți de fanatism religios. Toate transformările care avuseseră loc în Sfântul Munte după Primul Război Mondial, adoptarea noii Charte constituționale care prevedea obligativitatea cetățeniei elene pentru toți monahii athoniți, exproprierea moșiilor athonite, introducerea noului calendar, politica dusă de greci de a depopula așezămintele românești prin limitarea dreptului de statornicie a noi ucenici și frați care să-i poată înlocui pe cei ce decedau, alimentarea disensiunilor de la schitul Prodromu de Lavra au dus la scăderea numărului monahilor români și la decăderea lor economică.

Călugării de la Prodromu au refuzat să mai primească în schit pelerini români și au declarat autoritățile religioase române drept eretice, întrucât adoptaseră noul calendar.

În aprilie 1928, ministrul României la Atena, Langa Răscanu, raporta că intervenise pe lângă ministrul elen al Agriculturii pentru a se acorda schitului Prodromu despăgubiri pentru recolta confiscată în anul 1927. În privința revenirii asupra exproprierii metocului, ministrul arăta că măsura era generală și pentru

⁶⁵ *Ibidem*, f. 39.

mănăstirile grecești și pentru cele minoritare, dar că vor fi plătite despăgubiri pentru proprietățile expropriate mănăstirilor minoritare, sumele urmând să fie depuse la Banca Națională a Greciei, pentru a constitui un fond inalienabil al acestor mănăstiri. Langa Râscanu arăta că mănăstirile Sf. Pantelimon (rusă) și Zografu (bulgară) înaintaseră memorii Societății Națiunilor, însă nu aveau șanse de izbândă⁶⁶.

Între timp, în țară se derula conflictul dintre vechiul administrator al averilor schitului, Simeon Ciomandra, și noua administrație. În iunie 1928, inspectorul Gh. Popescu informa Ministerul Cultelor și Artelor că monahul Evghenie Dumitrescu de la via Tifești, jud. Putna, ce aparținea schitului Prodromu i-a declarat că „de conivență cu părintele Simeon Ciomandra fac greutăți administratorului general, monahul Vasian Oprișan, recunoscut de Sfântul Sinod și de minister, spre a-l da afară și de aceea i-au acaparat veniturile acolo unde au putut”. Inspectorul arăta că „rolul ministerului nu este ca să fie unealta acestor călugări răi și neonești”, care de opt ani nu plătiseră nimic din veniturile schitului „deci procedeul e vechi și mai are și alți ani când n-a dat nici un venit pe motiv că ceea ce produc cele 10 pogoane de vie de abia îi ajung pentru întreținerea lui și a oamenilor săi”⁶⁷.

În urma neregulilor constante în administrarea averii din țară a schitului, monahul Vasian Oprișan era demis din această funcție în anul 1929⁶⁸.

În noiembrie 1931, dintr-un raport al inspectorului N. Vlădescu, delegatul ministerului, și preotului C. Dinescu, delegatul Consiliului Central Bisericesc, rezultă că bunurile aflate în țară ale schitului Prodromu se ridicau la suma de 6971421 lei. Din verificarea făcută gestiunii acestor bunuri pentru anii 1924-1929 se constataseră numeroase nereguli și lipsuri, fostul administrator general Vasian Oprișan nu era de găsit și se propunea instituirea unei administrații centrale pentru averile din țară ale schitului.

Autoritățile românești trec în anul 1931 la o inventariere riguroasă a bunurilor mobile și imobile ale schitului aflate în țară. Din acest inventar rezultă următoarea situație:

„A. Bunuri imobiliare:

- 6 ha de vie în comuna Bucium (Iași) și alte bunuri în valoare de 700000 lei;
- 7 ha de vie în comuna Zanea (Iași) în valoare de 400000 lei;
- 4,5 ha vie în comuna Țifești (Putna) în valoare de 500000 lei;
- 5 ha de teren în comuna Bârnova (Iași) în valoare de 50000 lei;

⁶⁶ *Ibidem*, dosar 14/1928, f. 24.

⁶⁷ *Ibidem*, f. 100.

⁶⁸ *Ibidem*, dosar 6/1932, f. 15.

- 1 imobil în Iași (str. Păcurari nr. 96) în valoare de 500000 lei (închiriată cu 45000 lei/an);
 - 1 loc viran în Iași (str. Uzinei 51) în valoare de 100000 lei;
 - case în București (str. Dichiu nr. 7) în valoare de 1000000 lei (chiria în neregulă);
 - casă în Constanța (str. Ștefan cel Mare nr. 5) în valoare de 500000 lei (neînchiriată);
 - case în Galați (str. Codreanu 27 și 29 și str. Pantelimon 5, 7 și 9) în valoare de 1500000 lei;
 - 5 ha teren arabil în comuna Odrășeni (Orhei) în valoare de 30000 lei.
- Total avere imobiliară = 5280000 lei

B. Bunuri mobiliare

1. 26 acțiuni la Banca Românească în posesia lui Anichit Dimitriu. Val.=31000
 2. Diverse acțiuni și efecte de stat în păstrarea Mitropoliei Iași. Val.=124000
 3. Efecte de stat depuse la BNR pentru garantarea împrumutului de 166000 lei la 27 VI 1929. Val.=576000.
 4. 70000 l vin recolta pe anul 1930 de la via Bucium (Iași). Val.=70000.
 5. Chirii de încasat pentru imobilele din:

Constanța	131000
București	566000
Galați	137375
Iași	40000
 6. Diverse încasări din cupoanele acțiunilor și efecte. Val.=5000.
- Total= 212441 lei
- Total general = 6971425 lei⁶⁹.

În februarie 1932, Ministerul Cultelor și Artelor intenționa instituirea unei comisii centrale pentru administrarea averii din țară a schitului Prodromu, dar Consiliul de avocați constata că Legea din 10 august 1924 stabilea că averea mănăstirilor străine se administra de organele acelor mănăstiri cu două condiții: să aibă autorizare de funcționare din partea chiriarchului respectiv din țară și a Ministerului Cultelor; administrarea să se facă sub controlul ministerului. Numirea unei comisii compuse din reprezentanții autorităților religioase și civile românești echivala cu o confiscare de proprietate, deoarece s-ar fi luat dreptul de administrare. Consiliul de avocați aprecia că o astfel de comisie nu ar fi fost

⁶⁹ *Ibidem*, f. 43-47.

legală și instituirea ei ar fi putut da naștere unui proces din partea reprezentanților legali ai schitului Prodromu⁷⁰.

Consiliul Central Bisericesc, la 18 ianuarie 1932, hotărâ instituirea unei comisii speciale pentru administrarea averilor din țară ale schitului Prodromu, compusă din delegația permanentă a Consiliului, un delegat din partea Ministerului Cultelor (insp. N. Vlădescu) și un jurist din contenciosul Consiliului.

În perioada 1930-1937, administratorul averii din țară a schitului a fost Anichit Dimitriu; în 1937 schitul l-a recomandat, iar Patriarhia și Ministerul Cultelor l-au recunoscut ca administrator pe ieromonahul Hrisostom Apostolache. Acesta a preluat administrarea majorității proprietăților cu excepția caselor din Galați și Constanța, care erau administrate din 1930 de Episcopia din Galați, respectiv, Consiliul Central Bisericesc. În martie 1943 Hrisostom Apostolache și Simeon Ciomandra înaintau un memoriu Ministerului Cultelor în care arătau că găsiseră proprietatea de la Bucium (Iași) „în stare de pustiire” și trebuiseră să facă reparații, să achite datorii făcute de Anichit Dimitriu și să plătească impozitele restante. Viile aflate în proprietatea schitului erau vechi de peste 30 de ani, nu fuseseră bine îngrijite, nu fuseseră completate lipsurile și producția obținută era mică, încât nu se obținuse excedent în venituri. Solicitau repunerea în drepturi a schitului în administrarea averilor ce-i aparțineau „câci atâta vreme cât Prodromu are la conducere călugări români din obștea sa și potrivit rânduielilor vieții de obște, interesați personal în administrație, nu este cu nimic îndreptățit amestecul Consiliului Central Bisericesc, care de 13 ani deține veniturile imobilelor noastre ce le administrează și le sustrage astfel destinației lor, hărăzite de a servi la întreținerea acestui sfânt locaș”⁷¹.

Consiliul Central Bisericesc înștiința Ministerul Cultelor și Artelor că Hrisostom Apostolache era reprezentantul legal al averii din țară a schitului Prodromu dar că protosinghelul Simeon Ciomandra, stareț al schitului Darvari, nu avea nici o calitate legală în administrarea acestuia. Eforia Bisericii Ortodoxe Române administra din anul 1937 imobilul din Constanța al schitului, care se afla în stare de „absolută deteriorare și cu o mulțime de sarcini fiscale grevând asupra sa”. Același lucru și pentru imobilele din Galați, aflate în administrarea Episcopiei Dunării de Jos. Schitului Prodromu îi putea fi livrat excedentul de 328298 lei⁷².

La 8 octombrie 1942, dintr-un referat privind situația contului schitului Prodromu rezulta valoarea de 7255646 lei din care Eforia Bisericii Ortodoxe avea în administrare directă casele din Galați în valoare de inventar de 1650000

⁷⁰ *Ibidem*, f. 55.

⁷¹ *Ibidem*, dosar 5/1943, f. 16.

⁷² *Ibidem*, f. 25.

lei și din Constanța cu valoare de 300000 lei, în total 1950000 lei, din administrarea cărora rezultase un excedent de 347091 lei.

Ieromonahul Hrisostom Apostolache și Simeon Ciomandra aveau în administrație directă celelalte bunuri ale schitului în valoare totală de 4939750 lei și obținuseră un excedent de 289 lei pe anul 1941.

Se preciza că prezumția conform căreia beneficiul ar fi fost trimis schitului sub formă de alimente (așa cum susținea Simeon Ciomandra) nu era reală pentru că ultimul transport de alimente, în valoare de 796715 lei, expediat în anul 1939, fusese rezultatul „cerșitului și nu al administrării bunurilor”, întrucât Comisia de control a prețurilor din 18 noiembrie 1939 din vama Galați specifica: „Nu posedă factură, strânse prin danie pentru mănăstirea Prodromu din Sfântul Munte”⁷³.

La 19 ianuarie 1943, subinspectorul general, preot Gheorghe Țilea, adresa un report Ministerului Cultelor și Artelor în care arăta că administrarea făcută de Hrisotom Apostolache și Simeon Ciomandra „este detestabilă, întrucât pentru bunuri în valoare de 4934750 lei și terenuri de 15.5 ha se obținuse un excedent de numai 289 lei pe anul 1941, „sumă ridicolă”.

În timp ce în țară aveau loc dispute în privința administrării bunurilor schitului de peste 7 milioane lei, călugării prodromiți se găseau „într-o stare îngrijorătoare, fiind amenințați de foame, întrucât din alimentele ce le-am trimis la sfârșitul anului 1939 în cantitate de 52 t, sunt pe sfârșite”⁷⁴.

În toamna anului 1941, ieromonahul Veniamin, locțiitorul schitului Prodromu îi scria lui Simeon Ciomandra: „Pe aicea scumpete mare, nu se mai găsește nimic de cumpărat, nici un fel de alimente, chiar bani să ai, dar noi care nu avem?”⁷⁵ Situația lor ajunsese însă deosebit de critică în mai 1942, când, într-o altă scrisoare, ieromonahul Veniamin semnala „reducerea porției ca să mai ajungă două luni și dacă nu primim alimente, mâncăm la 2 zile și la 3 zile până vom isprăvi, și pe urmă să murim”.

Între timp, insula Thassos, unde prodromiții mai aveau 200 de stupi, fusese ocupată de bulgari, care îi confiscaseră. Simeon Ciomandra era implorat să le trimită alimente pentru a putea supraviețui⁷⁶.

În mai 1943 Simeon Ciomandra solicita de la Ministerul Cultelor și Artelor sumele cuvenite pentru chiriile clădirilor schitului din Galați și Constanța, pentru „acoperirea cheltuielilor necesare procurării de alimente pentru

⁷³ *Ibidem*, f. 28-29.

⁷⁴ *Ibidem*, f. 6.

⁷⁵ *Ibidem*, f. 7.

⁷⁶ *Ibidem*, f. 9-10.

frații noștri călugării din Sfântul Munte, care sunt în primejdie să moară de foame”⁷⁷.

În iunie 1943 erau expediate schitului 50 t de alimente, dintre care 20 t dăruite de Ion și Mihai Antonescu, restul cumpărate de administratorii averii, Hrisostom Apostolache și Simeon Ciomandra. Și pentru că transportul de la Salonic la arsanaua schitului costa 12000000 drahme „ce întrecea valoarea alimentelor” se solicita intervenția pe lângă Comandamentul german din Salonic, care avea un post de observație în vecinătatea schitului, pe care-l aprovizionau cu un caiac, să împrumute caiacul contra cost⁷⁸.

Acestea sunt cele mai recente informații pe care le-am putut găsi în fondurile Direcției Arhivelor Naționale Istorice Centrale referitoare la schitul Prodromu.

A urmat o perioadă extrem de dificilă pentru călugării români athoniți, în general, și pentru cei de la schitul Prodromu, în special. Dependența de mănăstirea Lavra, lipsa unui reprezentant în Chinotita de la Careia care să le apere drepturile, exproprierea metocului din insula Thassos, impunerea cetățeniei elene, conflictele dintre călugări întreținute de Lavra, disensiunile create de adoptarea noului calendar, proasta administrare a bunurilor din țară și apoi ruperea legăturilor cu România după instaurarea regimului comunist au făcut ca cel mai important schit românesc de la Muntele Athos să decadă economic, iar călugării să dispară unul câte unul, fără să poată aduce ucenici din țară care să-i înlocuiască.

În prezent, la schitul Prodromu viețuiesc 27 de călugări, avându-l ca stareț pe venerabilul părinte Petroniu Tănase, în vârstă de 92 de ani.

După anul 1990, legăturile României cu schitul Prodromu s-au intensificat. Au fost făcute donații, a început refacerea corpurilor de clădiri și a bisericii.

La 23 aprilie 2007, prin Legea nr. 497, s-a instituit cadrul juridic referitor la sprijinul financiar acordat de statul român schitului Prodromu. S-a alocat anual de la bugetul de stat, prin bugetul Ministerului Culturii și Cultelor, o sumă în lei echivalentă cu 250.000 de euro, destinată „acoperirii cheltuielilor de restaurare, reparare și întreținere a clădirilor de incintă și a celor 4 biserici, realizării de materiale cu caracter de promovare, precum și pentru susținerea activităților monahilor acestui schit”⁷⁹. Se reia, astfel, tradiția, întreruptă în anul 1945, de sprijinire a acestui centru de înaltă trăire spirituală.

⁷⁷ *Ibidem*, f. 30.

⁷⁸ *Ibidem*, f. 33.

⁷⁹ „Monitorul Oficial”, partea I, nr. 298/4 mai 2007, p. 6.

Résumé

Les voïvodes roumains ont une longue tradition de la protection de certains monastères orthodoxes de la Sainte Montagne Athos, en Grèce. L'ermitage Prodromou a été construit en 1857 et sacré en 1866 comme église roumaine aux frais de l'État roumain. Dès le début de son existence, l'ermitage a été l'objet des confrontations à l'intérieur, entre les groupements de moines, et soumis à des restrictions par les autorités grecques (les monastères grecques, bulgares et serbes ne l'étaient pas).

Un inventoriage général des biens que l'ermitage avait en Roumanie en 1931 et dont les revenus soutenaient le bon fonctionnement de Prodromou montrait que les rivalités entre les moines auraient pu avoir comme enjeu le contrôle des ressources.

Dans les meilleurs moments, à Prodromou habitaient plus de 100 moines et 10000 visiteurs par an, constituant un support culturel et identitaire important pour les populations valaques du sud du Danube.

Le régime communiste a fait cesser tout support matériel de l'État roumain pour cet ermitage, mais après 1989 on a pris en charge la restauration des bâtiments des églises prodromites.

Instituția Prefecturii în documente de arhivă vlășcene (1864 – 1949)

ION BĂLAN

Documentele de arhivă existente la Direcția Județeană Giurgiu a Arhivelor Naționale, în cadrul fondului *Prefectura județului Vlașca*, pun în evidență locul și rolul pe care instituția Prefecturii, în conformitate cu legile și regulamentele care i-au stipulat activitatea în perioada analizată (1864-1949), le-au avut în rezolvarea problemelor cu care societatea vlășceană și oamenii săi s-au confruntat.

Rolul Prefecturii ca instituție nu poate fi înțeles fără prezentarea raporturilor pe care această instituție le-a avut cu Consiliul Județean, cu celelalte instituții care au funcționat pe raza județului Vlașca. Acesta trebuie înțeles și analizat și în funcție de progresul pe care l-a cunoscut societatea românească în procesul de creare a unor instituții moderne necesare unei administrații eficiente, capabile să se implice în rezolvarea problemelor dificile cu care societatea românească s-a confruntat, în contextul modernizării societății românești, cel puțin până în anul 1918. Există un bogat material documentar menit să pună în evidență rolul pe care instituția Prefecturii l-a avut în cei aproape 100 de ani de existență în drumul spre progres și civilizație a lumii vlășcene. Dincolo de greutățile inerente datorate existenței unui bogat material documentar, sunt și probleme legate de faptul că, pentru perioade mari de timp, există un număr relativ redus de documente, urmare a faptului că orașul Giurgiu, reședința județului, a suferit distrugerii importante în anul 1877, în toamna anului 1916 și în august 1944, datorate Războiului pentru obținerea independenței, Primului și celui de al Doilea Război Mondial. S-au mai adăugat aici efectele catastrofale provocate de inundațiile din primăvara anului 1942 și distrugerile de documente de după anul 1950.

Din multitudinea materialului documentar existent am ales să prezentăm rolul și locul instituției Prefecturii în raporturile ei cu celelalte organisme județene, cu structurile subordonate, implicarea acestora în rezolvarea problemelor curente cu care societatea vlășceană se confrunta, atât în perioada de început, respectiv 1865-1869, cât și în perioada 1941-1949, momente de răscruce în istoria țării, dar și a județului, considerându-le ca cele mai reprezentative pentru evoluția instituției.

Potrivit cadrului legal în vigoare, respectiv art. 30-32 din *Legea de organizare a Consiliilor Județene*, din 28 septembrie 1866, prefectul județului Vlașca îl invită pe președintele Comitetului Permanent al județului să convoace sesiunea Consiliului Județean: „după cum am mai avut onoare a vă încunoștința prin nota nr. 10352 de la 22 curent, la 15 octombrie viitor Consiliul Județean are a se convoca în sesiune ordinară conform art. 30 din lege care după art. 32 din aceeași lege este obligat ca în trei săptămâni să termine toate lucrările ce i se vor supune de comitet spre dezbateri. Subsemnatul (prefectul – n.n.), dar punându-vă în vedere circulara domnului Ministru de Interne nr. 20927, inserată în «Monitorul Oficial» nr. 209, am onoare a vă invita, domnule Președinte, ca în conformitate cu art. 88 și 89 din lege să pregătiți elementele trebuitoare pentru a le supune dezbaterilor consiliului după deschiderea sesiunii. Totodată veți binevoi a cunoaște ... că întrucât se atinge pentru îmbunătățirile ce s-ar putea introduce în județ am luat dispoziții a vi se prezenta un raport detaliat de fiecare subprefect în parte, conform art. 110 și 111 din lege, negreșit până la 3 octombrie viitor, dumneavoastră însă, împreună cu membrii comitetului veți binevoi a lua măsuri de pe acum a se pregăti lucrările ce urmează a se supune consiliului conform art. 104 din lege”¹.

Comitetul Permanent al județului Vlașca „se supune” deciziei prefectului și trimite „programa lucrărilor de care urmează a se ocupa consiliul”:

1. Situația județului;
2. Socotelile veniturilor și cheltuielilor serviciului anului 1865;
3. Bugetul cheltuielilor pentru 1867, mijloacele pentru a le acoperi;
4. Preschimbarea votului din anul 1864 pentru clădirea unui spital în facerea unui edificiu pentru autoritățile județene;
5. Întrebuințarea prisosului rămas după socotelile anului 1866 în facerea unui edificiu pentru autoritățile județene;
6. Mijlocul șoselelor județene;
7. Studiarea obligației de a se înființa poșta rurală;
8. Regulamentul interior al comitetului;
9. Studiarea mijlocului de a se regula contabilitatea comunelor rurale în vederea desăvârșitei ignoranțe a autorităților comunale;
10. Asupra înlocuirilor provizorii de împiegați (funcționari);
11. Reclamațiunile ce a găsit de nevoie a face consiliului în interesul exclusiv special și local al județului;
12. Exprimarea dorințelor privitoare la interesele generale ale județului.

¹ D.J.A.N. Giurgiu, fond *Prefectura*, dosar 5/1866, f. 4-4 verso.

În încheiere, președintele nu uită să aducă aminte prefectului că are obligația de a trimite programul lucrărilor Consiliului Județean fiecărui membru al consiliului².

Într-o altă corespondență purtată între prefect și președintele Comitetului Permanent referitoare la expunerea pe care președintele era obligat, conform prevederilor legale, să o prezinte, se menționează: „*Dupe art. 97 din Legea Consiliilor județene expunerea situațiunii județene ce Comitetul da Consiliului la deschiderea sesiunii ordinare se publică în Monitor. Am onoare a vă invita, D-le Președinte, să binevoiți a-mi trimite cât s-ar putea mai repede menționata expunere în care să se cuprindă mai în scurt situația județului întru ceia ce privește numai atribuțiunile Consiliului*”³.

Raportul prezentat de președintele Comitetului Permanent începe prin evocarea cadrului legal: „*art. 97 din Legea Consiliilor Generale de județe impune Comitetelor Permanente ale acestor Consilii datorita ca la deschiderea fiecărei sesiuni ordinare, acesteia să-i expue situațiunea județului sub toate privirile ce intră în atribuțiunile sale*”. În ce privește partea financiară pentru anul 1865, se arată că se realizaseră economii în valoare de 556 114 lei și un deficit de 29 814,28 lei. Se menționa, în continuare, că „*starea celor mai multe din comunele rurale nu este cea propusă de lege, fiindcă mulți dintre primari s-a<u> instituit de la sine perceptori contra art. 114, călcându-se cele prevăzute la art. 117 cu care chip a viciat și controlul ce în principiu e scopul acestui din urmă, a cheltuit bani afară din cuprins ... în buget, a covârșit articole din cheltuiala bugetului... făcându-se chiar viramente contra art. 131, a adjudecat venituri și executat lucrări contra art. 68a, 70, 71, 72b fără a le supune la avizul sau aprobarea Comitetului și, în fine, ca urmare tuturor acestor abateri, unii sau n-au ținut deloc conturi asupra manipulațiunii banilor*” și au fost „*mai multe reclamații, mai cu seamă din plasa Glavacioc, prin care primarii se acuză de însușiri și abuzuri și asupra cărora Comitetul n-a întârziat a lua măsurile necesare prin încheierea Nr. 32 de la ianuarie 26 cum și prin nr. 162 de la mai 12 cu care se explică cauzole (sic!) de n-a putut îndeplini dispozițiile celui dintâi*”.

Despre bugetul „urbei” Giurgiu se arată că este „*alcătuit în condiții prea largi*”, deoarece bugetul pe 1865 „*este alcătuit fiind dupe vechiul sistem și astfel afară de regulile contabilității*”. Bugetul pentru anul 1867 urma aceleași reguli.

Despre agricultură se făceau următoarele aprecieri: „*este știut că rezultatele agriculturii an curent a<u> fost foarte minime (sic!) din cauza secetei fiind producția redusă și din puțină arătură ce s-a făcut în anul acesta (1866), în comparație cu alte dăți, pentru că mulți dintre locuitori au lucrat numai atât*

² Ibidem, f. 6-6 verso.

³ Ibidem, f. 89.

pământ pe cât credeau că o să producă îndestul pentru hrana lor⁴ și „pentru arăturile de estimp, pe anul viitor”. Ideea generală este că „s-a făcut încă și mai puțin ca în anul trecut” (erau multe semne de îngrijorare, multe dintre ele cauzate și de aplicarea reformei agrare din 1864), și din această cauză „a suferit și comerțul care, prin succesiva îngreuiere și a condițiilor sale, a făcut chiar pe mai mulți comercianți să părăsească reședința acestui județ”.

Un alt motiv a fost determinat de mijloacele de comunicație care „întrerupte fiind pe aproape 6 luni, din lipsă de șosele” nu au făcut decât să stăvilească „comerciu și chiar agricultura”.

Se concluzionează: „Legea Consiliilor județene ... prevede numai o întreținere insuficientă asupra unor căi, ce aproape nu există și... prevede o clasificare a drumurilor județene fără mijloacele de a se șoseli”, se aprecia că pentru proiectul de buget pentru anul 1867 „s-a<u> făcut mai multe preschimbări, după părerea comitetului, de a aduce folos județului, fără ca, cu (sic!) toate acestea să treacă peste resursele și cifra venitului din anul 1866”.

Subprefecții, la rândul lor, sunt „invitați” să prezinte Comitetului Permanent al județului rapoarte detaliate despre „starea de lucruri” din plasele respective, greutățile și problemele cu care locuitorii și administrația se confruntau: „domnii subprefecți, având în vedere motivele ce a<u> provocat aceasta și prin care se explică ce le impune legea prin art. 110 și 111, vor grăbi a se conforma lor, și la care ca să fi expediat lucrările cerute și ele nu ar fi nimerit deslușirile sale, să grăbească a raporta prin altele, care lucrare nu poate fi anevoioasă, din cunoștințele ce trebuie să aibă, prin imediata și pe tot momentul relației, în care se află această funcțiune cu autoritățile comunale și plasa ce fiecare o administrează”. Această încheiere, asemănătoare art. 100 din lege, „se va comunica pe de o parte de urgență d-lor subprefecți prin mijlocirea d-lui Prefect spre a deveni de îndată executorie, rugându-vă totodată a interveni pe lângă d-ul Ministru de Interne a se publica și prin Monitor”. Se observă cu ușurință, din conținutul adresei, scrupulozitatea cu care se dorește a se respecta cadrul legal, raporturile care există între Comitet și Prefectură, între prefect și subprefecți, obligațiile ce incumbă fiecărei părți⁵.

Rezoluția prefectului arată că el, la rândul lui, se supune îndatoririlor la care funcția îl obligă.

Subprefectul plășii Marginea prezintă, în data de 7 octombrie 1866, în fața Comitetului Permanent al județului „trebuințele” plășii, cea mai importantă problemă fiind, în viziunea subprefectului, lipsa de credit în lumea satelor, „locuitorii în cea mai mare parte nu pot prospera asupra intereselor lor agricole din cauză că nu au o casă de la care să se împrumute la trebuință, pentru a-și

⁴ Ibidem, f. 90-92.

⁵ Ibidem, f. 8 verso.

cumpăra vite, unelte, sămânță și altele încât pentru întâmpinarea acestor necesități cât și pentru alte cheltuieli sunt siliți a lua bani după la cei avuți, plătind niște procente foarte împovărătoare, astfel produsul muncii lor se absoarbe în plata sumelor împrumutate”.

Alte probleme cu care locuitorii din plasă se confruntau sunt:

1. diminuarea taxelor adiționale, „care să fie înlocuite cu taxele obținute din înființarea cârciumilor”;

2. instrucția publică afectată de: faptul că locuitorii nu-și trimiteau copii la școală; lipsa de pregătire a învățătorilor; frecvența școlară slabă; lipsa localurilor de școală;

3. moralitatea; se constata „stricarea moravurilor” și se prevedea ca măsură de remediere a acestor stări de lucruri înființarea în fiecare comună a unui Consiliu format din preoți, învățători și „sătenii cei mai notabili și cu bună reputație”;

4. neînțelegerile provocate de aplicarea Legii rurale;

5. alinierea comunelor (lipsa unui plan de sistematizare a comunelor);

6. necesitatea unor case mai bune: „fiindcă în starea în care se găsesc casele lor, astăzi, mai cu seamă că unii se adăpostesc în bordeie fără îndestulă lumină, sunt foarte vătămătoare sănătății și traiului lor natural”;

7. alegerea funcționarilor de către primari care aleg în administrație pe „cei mai slabi și neexperți”, iar ca soluție se prevedea „ca funcționarii să fie numiți de guvern sau Comitetul Permanent”;

8. faptul că „perceptorii” erau considerați ca lipsiți de „știință de carte” și prost plătiți;

9. lipsa de pregătire a notarilor;

10. preoții erau și ei prost plătiți;

11. înlocuirea sigiliilor comunelor;

12. exista și o doleanță personală a subprefectului, anume mutarea reședinței Subprefecturii din orașul Giurgiu într-una din comunele plășii⁶.

Raportul subprefectului plășii Călniștea aduce și el în fața Comitetului Permanent al județului „trebuințele” locuitorilor din această zonă, ele fiind următoarele:

1. starea drumurilor: „cel mai de trebuință drum care ar trebui îmbunătățit este cel de la Pângălești spre Giurgiu, pe care se transportă sarea și care, fiind foarte rău pământul după Valea Călniștii, în timpul de iarnă și pe ploaie este cea mai mare anevoință până a-l trece trecătorii”;

2. păstrarea fondurilor comunale, care „este de trebuință să se înfățișeze la fiecare primărie pe seama biroului percepției câte o ladă de lemn, în care să se depune atât în permanență, bani și bonurile casei comunale, cât și dările

⁶ Ibidem, f. 13-18.

fiscale ce se împlinesc de perceptori drept spre a nu fi expuse la furt prin casele lor particulare”;

3. învățământul în lumea rurală se confrunta cu multe probleme: *„în cea mai mare parte din lipsă de învățători și din cauză de neactivitatea trebuincioasă a primarelui ... și nepăsarea părinților de copii”* și se considera că învățătorii trebuie stimulați material și se impunea angajarea unui revizor;

4. starea localului Subprefecturii;

5. exista pericolul producerii de incendii, *„răul cel mai mare <care> bântuie astăzi este deseale aprinderi ce s-ar ivi la produse, fânuri și case”;*

6. lipsa de pregătire a notarilor comunali, care *„nu pot da deslușirile ce ar trebui spre deșteptarea primarilor”*⁷.

Cel puțin pentru perioada de început, aplicarea Legii comunale a provocat probleme mai ales când era vorba de persoanele care urmau să fie numite sau să rămână în funcții. Astfel, în Raportul trimis de subprefectul Plășii Câlniștea, prefectului județului, pe data de 8 ianuarie 1865, este prezentat cazul ivit în comuna Râsuceni: *„Satele Râsucenii de Sus și Râsucenii de Jos erau înainte separate în administrația lor și aveau fiecare scriitorii (notarii – n.n.) lor, dar cu ocazia punerii în lucrare a legii comunale întrunindu-se amândouă ca să se formeze o singură comună a trebuit ca această unitate să se aplice în toate afacerile comune”* și bugetul nu permitea decât angajarea unui singur notar. Dar au apărut probleme și chestiunea nu a putut fi rezolvată.

Un act de mare curaj din partea domnitorului Cuza, totodată și o necesitate vitală pentru o societate care voia să prospere pe calea progresului, Legea agrară din anul 1864 a provocat mari convulsii în lumea satelor și, potrivit aprecierii istoricului Vlad Georgescu, *„principalul defect al legii ... a fost înzestrarea țăranilor cu prea puțin pământ”*⁸. Prezentăm câteva documente din care reiese intervenția Prefecturii în rezolvarea acestei importante probleme care a convulsionat lumea satului vlăscean.

Totul a început de la Raportul pe care primarul comunei Novaci l-a trimis către Comitetul Permanent al județului. Se menționau următoarele: *„dl proprietar anume Dimitrie Paciurea al comunei noastre au despărțit pământul și au dat cum au spus d-lui dupe noua lege rurală, locuitorii nu au avut încredere în delimitator și au chemat pe un hotarnic autorizat... dl inginer dupe măsurătoare a găsit o sută pogoane și șase sute stânjeni pătrați... venim plecat la dv, Dle Președinte, și vă rugăm ca să binevoiți a da ordin unde se cuvine după această lipsă de pământ fiindcă până acum n-am făcut nici un fel de agricultură din*

⁷ *Ibidem*, f. 10, 11 verso.

⁸ Vlad Georgescu, *Istoria românilor de la origini până în zilele noastre*, București, Editura Humanitas, 1992, p. 144.

cauza acestei lipse”⁹. În fața unei probleme cu consecințe sociale incalculabile, președintele Comitetului Permanent intervine pe lângă prefect, pentru a lua măsurile necesare: „vă rog să faceți ca semănat instrucțiunilor să rânduiești pe inginerul statului a verifica măsurătoarea făcută și a împlini lipsa ce va fi în adevăr potrivit cu suma cuvenită a se da locuitorilor luându-se de bază procesul-verbal și tabela ce va fi lăsat la comună, comisia de plasă și cu acest chip lucrarea va fi definitivă”.

Rezoluția prefectului nu lasă loc de interpretări: „se va comunica dlui inginer verificator ca mergând la fața locului după măsurătoarea ce se va face procedând după recomandarea Comitetului de va găsi lipsă prin înțelegere cu proprietarul o va îndeplini lăsând plan și procesul-verbal în comună și comunicând rezultatul”¹⁰.

La ordinul prefectului, subprefectul plășii Câlniștea face o nouă analiză la fața locului și înaintează un raport „relativ la mai multe neorânduiești comise de către primarul respectiv, și neaducerea la îndeplinire a mai multor ordine”, cerând „a lua dispoziții pentru a lui îndepărtare din funcțiunea ce-i este încredințată”.

Primarului i se reproșă intervenția în relațiile dintre proprietar și locuitori, precum și faptul că i-a îndemnat pe aceștia să nu execute zilele de muncă pe care le aveau de făcut, urmând a le plăti în bani, nu organizase licitații pentru vânzarea accizelor comunei, nu pusese în aplicare hotărârea forurilor superioare pentru creșterea viermilor de mătase, intervenise în conflictul dintre proprietar și angajații săi etc.¹¹

Și lumea bisericii se confrunta cu multe probleme. Astfel, într-o notă a protoiereului județului către prefect se arată că preotul Marin din comuna Oncești a fost destituit de către primar „sub motiv că ar fi hirotonosit preot pe seama cătunului Odăile ce se învecinește cu zisa comună Oncești, fără a lămuri curat, că zisul preot este făcut cu consimțământul tuturor locuitorilor din Oncești, din Odăi și din Mazăre”. Se întreba, în continuare, înalta față bisericească: „de la ce punct de vedere plecând acea primărie îl destituie din serviciu pierzându-și și dreptul de a-și primi pământul cuvenit din partea proprietății ca toți ceilalți preoți” și în cazul în care se va „încuviința de capul locului competent inițiativa luată de acea primărie, atunci zisul preot potrivit căderilor sale neputându-se ocupa cu alte diferite misii și a-și satisface cu aceia ce nesiliți de nimeni l-au chemat în care era preot scoțându-l din clasa mirenilor unde putea să se hrănească ca (sic!) fiecare om”, va avea de suferit. Cerea „a se face tot ce se

⁹ D.J.A.N. Giurgiu, fond *Prefectura*, dosar 33/1865, f. 60.

¹⁰ *Ibidem*, f. 58.

¹¹ *Ibidem*, f. 70-71.

cuvine pentru statornicirea sa la acea biserică și îmbunătățirea soartei lui conform legilor în vigoare”¹².

Prefectul intervine și, printr-o adresă către subprefect, cere să se ia măsurile legale în vigoare: „vă invit, Dle Subprefect, ca să cercetați” și „să puneți în vedere primarului respectiv că, după art. 11 din lege, comuna este obligată a plăti pe toți servitorii bisericii care neîntrând în rândul ampoloaiților coprinși la art. 78, nu poate destitui pe nici unul din acei servitori, afară numai când ei nu și-ar păzi datoriile”¹³.

Comitetul Permanent și prefectul intervin într-o altă problemă spinoasă pentru lumea satului, anume „darurile” pe care, în „virtutea” unui prost obicei, preoții din anumite sate le pretindeau de la locuitori în schimbul „prestării” unor activități specific bisericești: „luându-se în băgare de seamă comunicația D-lui Prefect... relativă la costatările făcute în comunele Ciolanu, Răsuceni, Malu, Slobozia și Toporu, Plasa Marginea, despre lucrările bănesci ce s-a<u> urmat de către preoți direct, de la locuitori când au fost chemați a sluji la botezuri, cununii sau înmormântări după vechiul obicei”, Comitetul „având în vedere că prin bugetele comunale rurale pe anul curent 1865 s-au prevăzut anume lefi și ajutoare de producturi pentru fețele bisericești”; solicită „să înceteze de îndată acele rele obiceiuri de a se tocni preotul cu locuitorii pentru serviciile religioase” și „cu toate acestea, unii din preoți tot au urmat luări, după cum s-a constatat”. Se cere, pentru rezolvarea problemei, „ca primarii și perceptorii îndeplinind contribuția serviciului bisericesc așa cum este prevăzut în buget să cheme la casa comunală pe preoți și pe acei locuitori ce s-au văzut înscriși în liste că le-ar fi dat bani... și oricâți din acei locuitori vor declara că au fost siliți de preoți nevoindu-le a le face serviciu bisericesc fără plată să se oprească din suma totală cuvenită preoților, aceia ce vor fi luați prin impunere și să se înapoieze celor ce vor fi plătit, iar restul să se răspundă preoților după cum este prevăzut în buget cu deslușirea cuvenită în condica de cheltuieli unde preoții vor iscăli de primire, și la întâmplare că banii luați de preoți să fie în mai mare sumă de cât aceea prevăzută prin lege, acel prisos să se oprească din produsele ce sunteți îndatorați a le da. Iar acei locuitori care vor declara că de bună voie au dat câte ceva preoților fiindcă sunt mulți care voiesc a da de bună voie, aceia se vor șterge din listă și nu se va face scădere preoților”. Se concluzionează: „în celelalte comune ale plășilor pentru care se dă încredințare că nu s-a<u> urmat asemenea luări se va aduce la îndeplinire dispozițiile bugetului. Această regulare se va circula în toate comunele județului ca să se știe și să cunoască și preoții și locuitorii că serviciul religios fiind regulat prin bugetele comunale

¹² Ibidem, dosar 35/1865, f. 22 verso-23.

¹³ Ibidem, f. 22.

*nimeni nu este îndatorat a plăti cu tocmeală când are trebuință rămând liberi cei ce vor a face vreun dar preotului fără tocmeală și strâmtoare*¹⁴.

În sensul celor menționate de Comitetul Permanent se pronunță și prefectul în adresa sa către subprefectul plășii Marginea: „*invitându-vă, dle Subprefect, să faceți ca regularea pronunțată ... să se aplice asupra preoților din subzisele comune și tot de îndată să comunicați tuturor comunelor din cuprinsul plășii dvs. ca să știe și să cunoască atât preoții cât și locuitorii, că serviciul religios fiind regulat prin bugetele comunale, nimeni nu este obligat a plăti cu tocmeală când are trebuință, rămând liberi cei ce vor face vreun dar preotului însă fără tocmeală și strâmtoare*”¹⁵.

Nici problema învățământului nu-l lăsa indiferent pe capul județului. Astfel, pe data de 3 ianuarie 1868, Ministerul Instrucțiunii Publice și al Cultelor trimite o adresă către Prefectură în care se menționau următoarele: „*Dl N. Constantinescu, învățător la școala model din comuna Slobozia, plasa Marginea, jud. Vlașca, arată că primăria respectivă nici până astăzi nu a dotat școala respectivă cu cele necesare, subsemnatu are onoare a vă ruga să invitați pe dl primar al citatei comuni că să procure școlii cele indispensabile*”. Rezoluția prefectului arată implicarea directă și urgentă pentru rezolvarea problemei: „*Recomand cu osebire Dlui Subprefect de Marginea prezenta și cerem a face ca personal să efectueze cererea învățătorului comunei ... fără a mai da ocaziunea revenirii*”¹⁶.

Revizorul școlar al județelor Olt, Romanați, Teleorman și Vlașca îl înștiințează, la rândul lui, pe prefect: „*constituindu-se juriul examinator pentru aspiranții de învățători pe la școlile comunale rurale vacante din acest județ, conform art. 369 din Legea Instrucțiunii Publice, am onoare a recomanda Domniei Voastre, pe aceia ce au obținut note satisfăcătoare, rugându-vă a-i autoriza să funcționeze provizoriu ... Binevoiți totodată a ordona autorităților competente a i se recunoaște și a i se da tot concursul spre a putea aduce progresul așteptat cu copiii locuitorilor, ajunși în etate să învețe carte*”. Rezoluția Prefectului este în conformitate cu obligațiile pe care acesta le are: „*Imediat a se satisface cererea după regulă*”¹⁷.

Anul 1866 a fost un an dificil în privința producțiilor agricole obținute, în multe localități ale județului apărând ca un spectru înfricoșător din alte timpuri, foametea. Primarul comunei Corbii Mari trimite un raport alarmant către subprefectura plășii Neajlov: „*Jeri la 7(august) curent ne-am pomenit cu vreo câțiva oameni cerând să le dăm bilete, să se ducă cu (sic!) copii, cu toți, unde ar*

¹⁴ *Ibidem*, f. 272 – 272 verso.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*, dosar 34/1868, f. 1.

¹⁷ *Ibidem*, f. 24.

*putea să se hrănească că (sic!) mor de foame, șed câte două zile nemâncăți. Care au câte o vită se duc pe la târg și nu le ia nimeni, bucate, pe unde se găsesc ... cer pe o sută de oca 50, 60 lei, pă alte locuri au cuprins bucatele, pentru speculă, parale n-au după ce agonisi, pentru care cu respect vă facem cunoscut, a ni se ordona ce să facem că stăruiesc să le dăm bilete să se ducă*¹⁸.

Subprefectul nici el nu știe ce să facă și cere ajutorul prefectului: „vă alătur cu respect ... raportu primarului comunei Corbiei Mari, a vedea și Dvs. până la ce grad acești locuitori sântu în lipsa nutrimentului și săraci, din care cauză nici contribuțiunile nu se pot împlini la timp și vă rog, a-mi da ordine ce urmează a se face, cu asemenea indivizi care sunt o sumă mai în toate comunele”¹⁹.

În luna octombrie, la nivelul plășii Neajlov, lucrurile se mai rezolvaseră: „nu am primit de la nici o comună reclamațiunea pentru suferință de hrană și după informațiunile luate cu ocaziunea preumblării mele (a subprefectului) prin satele plășii locuitorii în genere din puținele producturi ce au făcut au nutriment pentru o lună și două poate”²⁰.

Situația era însă complicată la nivelul plășii Glavacioc, după cum reiese din raportul trimis de subprefect Prefecturii: „tablou de comunele din această plasă cari suferă de lipsă de hrană cerut cu ordinu Domniei Voastre nr. 10339, formându-se, grăbesc cu respectul cuvenit, înaintat odată cu acesta spre cele de cuvință”. Interesantă este rezoluția Prefectului: „Și la câte subprefecturi nu s-a primit aceaști sciință să se repete spre a putea înainta urgent la ministeriu”²¹. Potrivit listei trimise o dată cu raportul, situația era cutremurătoare la nivelul plășii²².

Problema sănătății locuitorilor nu lăsa indiferenți pe dirigitorii județului, încercându-se tot felul de măsuri spre a-i atrage pe locuitori în acțiunile de procurare a tulpinilor de vaccinuri. Astfel, într-un raport trimis de Comitetul Permanent către Prefectură, pe 13 decembrie 1869, se menționau următoarele: „Încheierea Consiliului General nr. 37 prin care se fixează un premiu de doi galbeni pentru orice locuitor din district, care având o vacă bolnavă de vărsat va declara aceasta Comitetului pentru a lua altoiu de la dânsa și a servi la vaccinatul copiilor. Am onoare a transmite rugămintea că apreciem interesul ce

¹⁸ *Ibidem*, dosar 14/1866, vol. I, f. 1.

¹⁹ *Ibidem*, f. 1 verso.

²⁰ *Ibidem*, f. 37.

²¹ *Ibidem*, f. 38.

²² În comuna Negrenii de Sus, Fierbinți, Glavacioc, Cătinu, toată populația era afectată de lipsa hranei, în celelalte 18 localități numărul celor care sufereau din lipsa hranei variaua între 20 și 160 locuitori. *Ibidem*, dosar 14/1866, vol. I, f. 40.

are județul de asemenea altoi, să binevoiți a face să se publice prin mijloacele cele mai eficace această dispozițiune spre a ajunge la cunoștința generală”²³.

Deși, pentru acel timp, pare a fi o problemă relativ minoră, corespondența poștală era tratată cu toată seriozitatea. Astfel, într-o adresă a Ministerului de Interne – Direcțiunea Generală a Telegrafelor și Poștelor – Divizia Contabilității se arată că „*Dirigintele Oficiului Poștal Obedeni referă că mai toate comunele din plasa Neajlov-Glavacioc, pendinte de acel oficiu, nu trimit regulat vătășei de 3 ori pe săptămână pentru schimbul corespondenței poștale, și în special dl primar al comunei Preajba care dupe cum vă puteți convinge ... refuză categoric a mai da vătășei la zilele destinate de regulamentul poștelor rurale*”. Prefectul era rugat „a obliga pe primarii comunelor ... să trimită regulat vătășei de 3 ori pe săptămână la biroul de reședință, deoarece din asemenea cauză se aduce prejudiciu publicului care adesea se reclamă contra inconvenientelor ce întâmpină”.

Rezoluția prefectului este foarte fermă: „*D-lui Subprefect... văzând corespondența de față este invitat a lua de îndată cele mai energice măsuri pentru îndreptarea serviciului*”.

Subprefectul se conformează și „*ca rezultat al prezentului ordin, cu tot respectul supun la cunoștința D-voastră că transportându-mă la comuna Preajba, am luat energice dispozițiuni, ca pe viitor să se trimită regulat de 3 ori pe săptămână vătășei pentru exactul serviciu al Poștei*”²⁴.

Prezentăm în continuare o dovadă a modului cum funcționa relația dintre un minister – Prefectură și Consiliul General al Județului Vlașca, în rezolvarea unei probleme deosebit de importante pentru lumea satelor vlăscene, problema „*fabricării băuturilor spirtoase*”. Ministrul de Interne trimite o telegramă, în regim de urgență, referitoare la măsura opririi „*distilării rachiului din porumb, orz și mei*”, în contextul în care se constata lipsa alimentelor de bază pentru hrana populației.

Comitetul hotărăște „*poprirea fabricării băuturilor spirtoase din porumb, orz și mei până la noua recoltă*”²⁵.

În calitate de reprezentant al guvernului în teritoriu, prefectul intervine pentru rezolvarea unor cerințe ale forurilor care se aflau în subordinea lui, respectiv ale Subprefecturilor. Astfel, Serviciul de Șosele al Districtelor Ilfov și Vlașca îl informează pe prefect, în data de 22 ianuarie 1868, despre „*deslușirile ce cer D-nii Subprefecți de Marginea și Câlniștea în privința speciei și grosimii copacilor ce trebuie a se planta pe marginea șoselelor precum și despre adâncimea gropilor*”, și cere să se comunice acestora că Serviciul a însărcinat pe

²³ *Ibidem*, dosar 25/1869, f. 47.

²⁴ *Ibidem*, dosar 6/1889, f. 17 verso.

²⁵ *Ibidem*, dosar 14/1866, vol. I, f. 42, 48-48 verso.

conductorul A. Bădulescu „a veni la fața locului și a da toate informațiile cerute”. Rezoluția prefectului este foarte clară: „a se comunica celor de drept spre știință”²⁶.

Subprefecții, la rândul lor, trimit rapoarte prefectului despre starea drumurilor, din raza lor de competență.

Pe data de 4 februarie 1867, subprefectul plășii Neajlov îl informa pe prefect, „dupe cum se ia informații din referatele d-lor primari respectivi”, că „podurile și podiscele s-au aflat în bună stare, afară numai de cel numit Podu Doamnei și despre care s-au adresat D-voastre referatul nr. 34 care vă fac cunoscut”²⁷.

În luna aprilie 1867 subprefectul plășii Glavacioc trimitea și el un raport în acest sens: „Drumul cel vechi dintre fostele poște Baciș și Talpa nefiind încă arat s-a<u> luat deîndată măsuri și îndreptându-se astfel precum a fost, fără a se aduce comunicației cea mai mică împiedicare”²⁸.

Problema prețurilor intra și ea în sfera de interes a Prefecturii astfel că, primarul orașului Giurgiu trimite la 31 decembrie 1868 un raport în acest sens: „Dl căpitan al Barierei Oborului ... mă informează că astăzi 23 curent au circulat preciturile numai la produsele următoare: grâu curat, chila lei noi, 65, 60, 57, 46; orz, chila, lei noi, 41, 39; fânul carul, 14, 11”. Încheia astfel: „subsemnatul am onoare a face cunoscut D-voastre cu aceasta spre știință”²⁹.

Chiar și cheltuielile ocazionale legate de diferitele manifestări și sărbători intrau în sfera de colaborare dintre Prefectură – Comitetul Permanent – Primăria orașului Giurgiu: „cu nota D-lui Primar al urbei Giurgiu nr. 403 primindu-se o listă de cheltuielile cerute în sumă de lei douămii patruzeci și opt, pentru facere de iluminatie cu ocazia zilei de 24 ianuarie în memoria îndoitei alegeri a Măriei Sale Domnitorul Principatelor Unite Române conform telegramei D-lui Ministru de Interne nr. 1076. Am onoarea a vă transmite Dv. în original odată cu înaintarea copiei după jurnalul încheiat de Consiliul Comunal nr. 10 a cunoaște, Dle Președinte, că, chitanțele celor ce și-au primit banii s-au depus la dosarul de contabilitate al Primăriei”³⁰.

Nu întotdeauna relațiile între „centru”, respectiv diferitele ministere și Prefectură decurgeau lin, spre exemplu, Ministerul Finanțelor – Serviciul Contabilității Directe, prin adresa nr. 1106/12 ianuarie 1867 îi aduce prefectului anumite reproșuri cauzate de „raportul ... nr. 14143 prin care expuneți imposibilitatea în care vă găsiți de a participa la comisiunea instituită pentru

²⁶ Ibidem, dosar 10/1867, f. 144.

²⁷ Ibidem, f. 2.

²⁸ Ibidem, f. 27.

²⁹ Ibidem, dosar 13/1869.

³⁰ Ibidem, dosar 6/1866, f. 13.

evaluarea din nou a proprietăților din acel district, exploatate de însuși proprietarii lor, din cauza lipsei resurselor de a vă transporta pe la diferitele proprietăți de această natură, că sunt în mare depărtare de reședință". De aceea capul ministerului respectiv concluziona: „îmi place de a crede, că ... binevoind a recunoaște strâmtoarea în care se găsește statul, veți renunța la asemenea diurnă ca și ceilalți colegi". Prefectul răspunde, la rândul lui, în legătură cu sacrificiul cerut, de a renunța la încasarea diurnei: „nici unul nu se găsește în pozițiunea excepțională a subscrisului de a servi fără leafă, căci prin noul buget nu numai că s-au tăiat prefectului de Vlașca diurna sau cheltuiala de reprezentare, ba încă și modica sumă de 300 lei pe lună excursiunea în județ". Se menționa că „sacrificiul" făcut se ridica la suma de 24 000 lei și concluziona: „vedeți dar, Dle Ministru, că fac destule sacrificii pentru serviciul țerei mele și dacă am cerut și insist a cere diurnă pentru transportarea mea în județ spre a face evaluarea proprietăților cauza este că lipsesc mijloacele pentru efectuarea acestei cheltuieli, și binevoiți a crede că imposibilul este anevoie de îndeplinit"³¹.

Perioada 1941-1949 este o perioadă mult mai complexă comparativ cu cea anterioară, ne aflăm într-un moment în care instituția, ca și societatea românească evoluaseră, regimul democratic fusese înlocuit, însă, de către un regim autoritar și în acest context și rolul Prefecturii ca instituție a crescut, devenind, practic, un factotum la nivelul județului.

Prin Decizia nr. 940/1 octombrie 1940 s-a constituit, la nivelul Prefecturii județului Vlașca, Consiliul Prefecturii, format din:

- a. Prefectul județului – președinte;
- b. Medicul primar al județului;
- c. Medicul primar veterinar al județului;
- d. Administratorul financiar de încasări și plăți;
- e. Inginerul șef;
- f. Arhitectul județului;
- g. Inspectorul școlar;
- h. Avocatul județului;
- i. Directorul serviciului agricol al județului;
- j. Prim-procurorul Tribunalului Județului Vlașca;
- k. Protoiereii circumscriptiilor I și II;
- l. Comandantul Legiunii de Jandarmi;
- m. Directorul Liceului „Ioan Maiorescu”³².

Ministrului de Interne îi este adresată propunerea ca toate consiliile care funcționau pe lângă prefectură, preturi și primării, ca și sfaturile județene și

³¹ *Ibidem*, dosar 15/1866, f. 6-7 verso. Dintotdeauna instituțiile statului s-au confruntat cu problema unor fonduri insuficiente.

³² *Ibidem*, dosar 16/1939-1945, f. 35.

sătești să fie contopite într-unul singur, pentru ca munca administrativă pe teren să aibă o pondere mai mare³³.

Pe 26 aprilie 1941, Prefectura trimite o adresă membrilor Consiliului de Colaborare prin care le cere următoarele: „*pentru executarea ordinului Ministerului de Interne nr. 37a/1941, prin care ne ordonă a se întocmi un plan de activitate pe județ pentru toate organele și serviciile existente ce acționează pe teren administrativ gospodăresc, sanitar, tehnic, cultural, școlar, agricol, silvic, spiritual etc., am onoare a vă ruga să binevoiți a ne înainta un plan de activitate al autorității Dvs., în ceea ce privește realizările pe teren în acest județ, pentru a fi trecut în planul general de activitate al județului*”. La final se concluzionează: „*lucrarea prezintă o importanță capitală ... și vă rog să binevoiți a mi-l înainta chiar astăzi până la ora 12 din zi*”³⁴.

Conform adresei trimise de Prefectură către principalele servicii ale județului, acestea trimit, la rândul lor, Prefecturii rapoarte despre greutățile întâmpinate și modul cum văd rezolvarea acestor probleme.

Pe 29 aprilie 1941, Serviciul Tehnic al Județului Vlașca înaintează un raport informativ către Prefectură, în care se arăta că „*are un rol foarte important deoarece toată partea constructivă a județului se sprijină pe acest serviciu*”. Dintre greutățile întâmpinate se menționa, printre altele, lipsa de personal: „*personalul cu care a fost încadrat acest serviciu a fost cu totul insuficient. Pentru întreg județul era nevoie de opt secțiuni tehnice conduse de subingineri tehnici sau conducători arhitecți. Situația era dificilă deoarece din cei patru șefi de secție tehnică, trei erau concentrați. Situația rețelei telefonice lăsa și ea mult de dorit și în acest sens este absolut necesar să se sporească personalul telefonic și, în același timp, să i se dea o distribuție mai rațională în județ*”. Mai era nevoie de „*înzestrarea rețelei telefonice cu materiale telefonice noi*”. Apăruseră și alte probleme precum „*formalitățile prea complicate care se cer în executarea lucrărilor*” deoarece „*dacă în timpurile normale aceste formalități îngreuiază executarea lucrărilor astăzi fac aproape imposibilă executarea lor*”.

Alte greutăți erau cauzate de absența de pe piață a materialelor de construcții, prețurile foarte mari și costurile tot mai încărcate ale devizelor. Ca soluție se preconiza simplificarea normelor de angajare și executare a lucrărilor. Un rol important în activitatea serviciului îl constituia efectuarea prestației în natură de către locuitorii județului. Era cunoscut faptul că „*locuitorii nu vor să execute prestația și chiar acei care o execută o fac în condițiuni slabe*”. Se propunea luarea de „*măsuri prin autorități și pe toate căile posibile ca să se convingă locuitorii că lucrările care se fac sunt în propriul lor interes căci, depunând o mică muncă în mod benevol, se realizează drumuri mai bune care*

³³ Ibidem, dosar 25/1941, f. 46-46 verso.

³⁴ Ibidem, f. 43.

*vor fi folosite mai lesnicios de către ei și valorificându-și astfel, mai bine, produsele agricole*³⁵.

Serviciul Tehnic revine pe data de 29.04.1941 cu un nou raport către Prefectură referindu-se la problema alimentării cu apă a satelor. Din păcate „*chestiunea alimentării cu apă potabilă nu este soluționată*” și, pentru ca apa să fie bună de băut, trebuia să îndeplinească mai multe condiții: a) să nu fie contaminată de microbii bolilor sociale, b) să nu fie prea dură, c) temperatura apei să fie de 8-12⁰ C. Pentru îndeplinirea acestor condiții soluțiile erau următoarele: fântânile să fie închise, să fie folosite puțuri „*tip american*”, care „*sunt relativ destul (sic!) de ieftine și pot fi adaptate la gospodăriile particulare*”, fântânile să fie construite la o distanță de cel puțin 20 de metri de grupurile sanitare și să aibă o adâncime de cel puțin 10 metri³⁶.

Inspectoratul Școlar al Județului Vlașca se referă și el la greutățile cu care se confrunta, una din problemele importante fiind situația localurilor de școală. Inspectorul precizează: „*cunoaștem lipsa de mijloace cu care au de luptat și unele din comune. Știm însă că dacă administrația locală se va ocupa și de problema aceasta a școlii, se va putea rezolva în timp de câțiva ani*”. Ca soluție propunea „*să se prevadă, în bugetul fiecărei comuni, de fiecare sală de clasă proprie sau închiriată câte 6 000 lei*”.

O altă problemă o constituia frecvența școlară, deoarece dacă la începutul anului școlar frecvența era bună, „*spre primăvară ea începe să slăbească*” și, „*în aceste vremuri grele, frecvența a fost asigurată cu multă greutate din cauza concentrării unora dintre reprezentanții legali, cum și a lipsei materiale a altora dintre aceștia*”. Ca soluții erau preconizate: a) stăruință din partea corpului didactic, b) rezultate bune în munca didactică, c) aplicarea amenzi legale³⁷.

La rândul său, Serviciul Financiar al Prefecturii înainta un memoriu privind activitatea depusă. Se preciza că activitatea Serviciului Financiar s-a făcut în „*spiritul*” instrucțiunilor date de Ministerului de Interne cu privire la întocmirea planului de activitate al Prefecturii. Serviciul a fost organizat conform Regulamentului privitor la organizarea Prefecturilor. Se înființaseră cele trei birouri care compuneau Serviciul Financiar: a) Biroul contabilității județene și comunale, b) Biroul de ordonanțare, economic și de licitație, c) Biroul verificării conturilor de gestiune comună. Se preciza că în toate birourile se înființase „*registrul în care se trec lucrările ce intră, se lucrează și ies din prefectură ținându-se evidența lor*” și „*de asemenea s-au înființat mape pentru lucrările la care avem de primit răspunsuri și se ține evidența lor*”.

³⁵ Ibidem, f. 25-26.

³⁶ Ibidem, f. 27.

³⁷ Ibidem, f. 28-29.

Ca o prioritate, se întocmise programul de lucrări „*ce se va pune în aplicare... cu fonduri din bugetul prefecturii*”. Programul era destul de generos și prevedea construirea a două fântâni igienice „*delta*” în comunele Bulbucata și Târnava, repararea dispensarului din Ghimpați, repararea de școli, terminarea picturii Bisericii Adormirea Maicii Domnului din Giurgiu, reparații executate la judecătoria din Vida și construirea unei marchize la judecătoria Siliștea, aprovizionarea cu pietriș pentru șosele, repararea de poduri și podețe, cel mai important fiind cel de la Căscioarele, plantații de pomi pentru șosele, întreținerea a patru stațiuni de montă.

Se concluziona: pentru urmărirea încasărilor comunelor rurale „*am primit și controlat bunul mers al încasărilor*” și „*vom forma din situațiile ce ni se trimit în acest exercițiu financiar dosarul de control al operațiunilor fiscale ale comunelor*”. Registrul de valori al Prefecturii era constituit de mai mulți ani, în el fiind trecute toate titlurile de valoare, excedentele județului și garanțiile antreprizelor”. *Se ceruse preturilor ca să se înainteze câte un exemplar din inventarele cu averea mobilă și imobilă a comunelor rurale „pe care le vom fixa în mape și le vom anexa la inventarul prefecturii”*³⁸.

Medicul primar al Serviciului Sanitar al județului Vlașca se referă, în raportul lui către Prefectură, la una din principalele probleme cu care era confruntată lumea satelor, respectiv problema alimentării cu apă. Se arăta că majoritatea puțurilor și fântânilor din județ erau în bună stare, fiind construite din tuburi de ciment. În momentul întocmirii raportului tuberculoza și pelagra „*erau în creștere*”, motivul fiind „*imposibilitatea de a se face izolarea tuberculoșilor, lipsa unei alimentații bune a populației sărace*”. Starea de curățenie în județ era apreciată ca fiind „*mulțumitoare*”, dar curățenia corporală lăsa de dorit „*la familiile sărace care nu au săpun și nici rufe*”. Ca măsuri se preconiza ca fiecare primărie să aibă mașini de tuns, foarfece și petrol.

Spitalele funcționau „*normal*”, dar „*aprovizionarea lor pentru hrana bolnavilor și a persoanelor a devenit grea*”. Ca soluție se cerea „*ca primăriile în comunele unde sunt spitale să-i ajute pe medici pentru procurarea pâinii, laptelui, cărnii*”.

Dispensarele comunale funcționau și ele la limita sărăciei. În lumea satelor se înmulțeau cazurile oamenilor mușcați de câini, în pofida măsurilor luate pentru împușinarea lor, precizându-se că turbarea „*a devenit o problemă serioasă*”.

Alimentația populației sărace constituia și ea o problemă aflată în atenția Serviciului, problemă agravată datorită faptului că alimentele de primă necesitate „*s-au îpușinat*” și „*pelagra a început să facă victime*”. Unul dintre motive se datora faptului că la mori „*se macină și se vinde porumb stricar*”.

³⁸ Ibidem, f. 39-40.

Lipsea carnea, „*acest articol alimentar atât de necesar*” fiind „*foarte scump și inaccesibil populației sărace*”. Ca soluție se prevedea „*a se lua măsuri atât pentru pescuit pe o scară mai întinsă cât și pentru distribuirea pe prețuri mai moderate a peștelui*”. Se mai cerea ca „*sătenii să cultive zarzavaturi în curțile lor*”, căci „*majoritatea nu sunt cultivate cu nimic*”.

Alte probleme aflate în atenție erau: a) eliminarea moașelor empirice; b) condițiile insalubre de lucru de la întreprinderile industriale; c) secarea băltoacelor, scurgerea șanțurilor; d) îngrijirea puțurilor; e) controlul mai atent la eliberarea autorizațiilor de înmormântare; f) păstrarea în condiții cât mai bune a imprimatelor și a registrelor; g) supravegherea curățeniei elevilor.³⁹

Raportul Serviciului Zootehnic și Sanitar Veterinar al județului Vlașca arăta și el necesitățile pe care acest serviciu le avea. Se preciza că „*actualul abator în funcțiune al orașului Giurgiu e o rușine a timpului, o baracă degradată, de scânduri vechi, fără ferestre, murdară, montată pe niște stâlpi înfiți în pământ, care se clatină la bătaia vântului, nu se poate numi abator*”. Soluția era o clădire de cărămidă, construcție nouă care era aproape terminată și pentru care se cereau fonduri de circa 4-6 milioane lei, dar Primăria orașului Giurgiu avea trecut în buget o sumă de 700 000 lei. În județ se constata că „*majoritatea comunelor se dezinteresează de starea sanitară a animalelor și păsărilor*”, iar „*stațiunile (de montă) funcționează slab din cauză că locuitorii bat iepele cu armăsari improprii și neautorizați*”.

Pentru remedierea situației existente din punct de vedere sanitar veterinar se făceau următoarele propuneri: să se dea ordin primăriilor, prin intermediul preturilor, să se intereseze de starea sanitară a vitelor și păsărilor; să se facă abatoare de tip rural în comunele Vida, Clejani, Pietroșani, Grădiște și Drăgănești; să se găsească un teren pentru cimitirul de animale în comuna Arsache; de asemenea, cimitire erau necesare și în alte comune ale județului precum: Scurtu, Drăcești, Negreni și satele Șopârlești, Valea Poștei, Albeni și Podișoru; construirea unui număr de cinci grajduri comunale și intercomunale; se solicita și suma de 20 000 lei pentru vaccinarea antiholerică la păsări etc.⁴⁰

Camera Agricolă a județului Vlașca arăta că „*acțiunea agricolă în județ nefiind numai o problemă tehnică, care (sic!) este de resortul organelor tehnice ale Camerei Agricole, ci și o problemă de ordin social*”, era nevoie „*de concursul tuturor factorilor intelectuali ai satelor*”. Se concluziona în legătură cu țărănul vlăscean: „*orice problemă nouă se pune ... este de la început refractar*”. Se dădea, drept exemplu, acțiunea începută pentru înființarea de lucerniere pe islazurile comunale, pe care țărănul „*o socotește ca pe o calamitate*”, la fel

³⁹ *Ibidem*, f. 30-31 verso.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 32-36.

plantațiile pe islazuri, pentru fixarea terenurilor degradate considerate „de asemeni ca pe o pierdere pentru ei”.

Exemplificarea continua: „*actualmente vom construi umbrare și vom împărți islazul în tarlalele de pășunat, care de asemenea e primită ostil*”; la fel „*s-a înființat o casă de asigurare a vitelor, care dă prilejul ca pe cale mutuală să ajute țăranimea lipsită îndeosebi de capital*” și „*această operă nu este înțeleasă decât numai după o îndelungată propagandă, considerând-o ca pe o sarcină*”. Totuși, un început se făcuse și măsurile luate „*sunt discutate în lumea satelor*”. Există o reticență constatată și din partea factorilor intelectuali și chiar administrativi. Se considera că „*toate măsurile de ordin tehnic în agricultură poartă răspunderea noastră (Camera Agricolă – n.n.) și înțelegem să fim ascultați*”.

Se dădeau exemple concrete despre ce se făcuse până atunci pentru lămurirea populației de la sate: „*S-a dat o dispozițiune ca semănatul porumbului să se facă mai devreme, o operă extrem de importantă pentru regiunea noastră, verificată această problemă de practica anilor îndelungați și de rezultatele semănatului porumbului la Ferma Pietroșani, în condițiuni absolut identice*”. Concluziona: „*Nu înțelegem să mai fie discutată în mod empiric de nimeni, ci să se dea întregul concurs pentru realizarea ei. Răspunderea o avem noi*”.

Se cerea sprijinul autorităților în realizarea următoarelor măsuri: asigurarea vitelor, distrugerea cuiburilor de ciori, explicarea realizării planului de cultură, semănatul porumbului mai devreme, continuarea operațiunii de creare a grădinilor de zarzavat, repararea digurilor Băneasa, Malu Roșu, Gostinu și aprovizionarea cu unelte agricole mici. În finalul raportului se concluziona: „*agricultura nu este suficient să fie o problemă curentă și ușoară, de la an la an, să ne mulțumim că am semănat și arat toată suprafața, ea este și devine o gravă problemă de fond. Trebuie să ne preocupe mărirea producțiunii la hectar. Pentru aceasta am luat inițiativa de a forma loturi demonstrative țărănești în care să urmărim și să demonstrăm metodele pentru mărirea producțiunii*”⁴¹.

Poliția Orașului Giurgiu – Biroul Siguranței, ca urmare a Ordinului Prefecturii cu nr. 9488/17 aprilie 1941, trimite un Raport pentru luna mai 1941, despre starea de spirit a populației din oraș, putând vorbi în fapt de o adevărată „radiografie” a populației orașului în acel moment. Analiza este făcută în detaliu pentru fiecare categorie social-profesională, inclusiv pentru populația românească refugiată din teritoriile cedate. Interesant este și faptul că se fac propuneri pentru găsirea unor soluții la problemele cu care populația se confruntă.

Despre funcționarii statului se menționează că formează o categorie socială destul de importantă în raport cu populația orașului și că nu sunt grupați în nici o asociație profesională. Starea de spirit „*nu este prea mulțumitoare*

⁴¹ *Ibidem*, f. 36-37.

avându-se în vedere scumpetea vieții și greutățile familiale pe care le au”, cu toate că „armonizarea salariilor, făcută de stat în scopul de a ușura viața lor și de a le asigura un minimum de existență, mai satisfăcător, nu mai corespunde astăzi prețurilor exagerate de pe piață”, și ei așteaptă „ca statul să intervină cu o nouă majorare de salariu, pentru a îmbunătăți situația lor și a le crea cooperative, unde pot să-și procure și ei mai ușor și mai ieftin articole strict necesare existenței”.

Funcționarii particulari aveau și ei un rol important și nu erau constituiți în organizații profesionale. Erau „nemulțumiți de patronii lor, care le pretind o activitate chiar și peste orele de repaus, fără ca să le asigure prin salariu un minimum de existență”. Ei se întrebau că, dacă „statul a îmbunătățit întrucâtva situația funcționarilor prin mărirea salariilor, de ce nu ar face și patronii același lucru în cadrul întreprinderilor particulare”. Poliția arăta că „se face un abuz cu băieții de prăvălie, care muncesc câte 16-18 ore pe zi, întreținută rău, atât ca hrană cât și ca îmbrăcăminte”. În acest caz se solicita intervenția Camerei de Muncă.

Dintre liber-profesioniști, numărul cel mai mare îl reprezentau avocații. În rândul lor se constata „o dublă nemulțumire pentru cazul concentrărilor. Când sunt concentrați, avocații sunt puși în situația de a nu-și putea exercita meseria și deci nu-și pot câștiga cele necesare pentru existență. Când nu sunt ei concentrați, li se amână procesele pentru că sunt concentrați clienții”.

Alte categorii sociale precum inginerii, doctorii, arhitecții se aflau într-o situație mai bună deoarece „majoritatea lor sunt mobilizați pe loc, pentru lucru, așa că pot să-și vadă de profesiunea lor”.

Comerțul stagnase foarte mult din cauza lipsei de mărfuri și a prețurilor exagerate ce existau la fiecare articol de comerț; în acest context, micii comercianți „abia își pot câștiga existența zilnică” și mulți „spun că vor să-și închidă magazinele pentru că nu pot rezista impozitelor prea mari”. Probleme speciale aveau măcelarii care „se plâng că nu mai găsesc carne, că nu sunt vite, iar cele care sunt nu se pot cumpăra fiind prea scumpe”.

Industria în Giurgiu „este foarte redusă”, ea fiind reprezentată de: fabrica de zahăr „Danubiana”, moara „Doamna”, moara „Harich”, fabrica de bere „Germani”, două fabrici de tricotaje și alte stabilimente mai mici. În activitatea lor apăruseră greutăți cauzate de „lipsa materiilor prime”, care pun „aceste fabrici în situația de a nu putea satisface cererile care le au pe piață”.

Meseriași și muncitorii reprezentau și ei un contingent important în cadrul populației orașului. Situația lor era înrăutățită de „conjunctura de război, a raporturilor economice de azi, recoltele slabe din ultimii ani, precum și sporirea necesităților interne de consum”. Printre meseriași se constatau nemulțumiri „din lipsă de material”, având „de suferit în special cizmarii și croitorii care nu pot

să-și exercite meseriile". Muncitorii din Giurgiu găsesc de lucru și „*nu există nemulțumiri printre ei și munca lor este destul de bine plătită*".

Invalizii, văduvele și orfanii de război aveau și ei probleme fiind „*în parte nemulțumiți, susținând că statul a pus prea puțină grijă pentru aranjarea unei situații mai bune și pentru ei*".

Ca o concluzie, se aprecia că „*toată populația simte nevoia de alimente și, în special, de cele de primă necesitate*". Lipseau de pe piață următoarele produse: făina, orezul, zahărul și carnea de vită. Se simțea nevoia intervenției statului în ceea ce privește prețurile existente la articolele de îmbrăcăminte și încălțăminte „*care au devenit exagerate sub pretextul că nu se găsesc. Comerciantul aruncă vina pe fabricant, iar acesta aruncă vina pe stat*".

Despre populația românească refugiată din teritoriile cedate se arată că se încartiruiseră toți în oraș și „*simt aceleași nevoi și lipsuri ca și restul populației*" și, în plus, „*aceștia mai simt nevoia unui cămin propriu fiindcă chiriile (sic!) sunt iarăși o greutate destul de apăsătoare, mai ales pentru situația lor de refugiați. În finalul raportului se făceau câteva propuneri pentru remedierea unora dintre problemele cu care populația orașului se confrunta: față de lipsa de pe piață a alimentelor și față de creșterea zilnică a prețurilor se considera că este nevoie de a se institui cât mai curând cartele, cel puțin la articolele de primă necesitate*"; cât privește unele alimente și chiar articole de îmbrăcăminte și încălțăminte, pentru a nu se mai ajunge în situația în care consumatorul să fie lăsat la bunul plac al comercianților se aprecia că „*ar fi potrivit să se organizeze cooperative sub supravegherea și controlul statului*"; pentru aducerea cărnii pe piață se propunea: „*dacă este posibil ca vânzarea ei să nu mai fie reglementată prin ordonanță ci să se lase la libera concurență și, în acest fel, măcelarii își vor procura din destul vitele necesare pentru îndestularea populației*"⁴².

Raporturile dintre Prefectură și servicii, modul de colaborare, relațiile de subordonare existente, toate acestea sunt puse în evidență de ședințele Consiliului de Colaborare al Prefecturii.

În ședința din 5 iunie 1941, protoiereul județului aduce la cunoștința Consiliului că, în urma celor stabilite în ședința precedentă, începuseră lucrările la biserica din comuna Uzun, că planurile și celelalte lucrări pregătitoare sunt terminate și cu sprijinul forurilor bisericești și urmare a colaborării cu celelalte organe locale „*lucrarea se va începe zilele acestea*". Mai făcea cunoscut că „*în general lucrările de reparare ale bisericilor distruse de cutremur nu progresează*", iar în comuna Ciolanu se organizase o chetă publică și „*totuși roagă pe Dl Prefect să le vină cu puținul D-sale concurs în această cauză*". Prefectul relevă faptul că „*deși s-au cerut protoiereilor să înainteze tablouri complete cu deteriorările suferite de biserici după cutremur, pentru a pleca în*

⁴² *Ibidem*, f. 127-132.

perfectă cunoștință de cauză, totuși până astăzi nu ne-au parvenit tablourile de la toate protoierile” și cerea grabnic înaintarea acestora.

Protoierul aducea la cunoștința prefectului și vizita pe care o organizase în județ Î.P.S.S. Patriarhul României și că acesta „a fost foarte nemulțumit de starea bisericilor și în special a celor din orașul Giurgiu, pentru care primăria orașului nu face toate eforturile necesare”. Prefectul arăta „că a fost cu neplăcere surprins de vizita în județ, care i s-a adus la cunoștință abia după ce Î.P.S.S. s-a întors de la Rusciuk”. Se întreba „și cu drept cuvânt, de mai avem Poliție și Jandarmerie”, constatând că „agenții de poliție sunt indolenți și nu contribuie, din proprie inițiativă și peste consemnul dat, cu nimic la servirea autorității administrative. Nu sunt organizați, nici disciplinați și nici instruiți ca să fie un factor util administrațiilor locale în acțiunea lor de poliție administrativă și socială”.

În concluzie, îl invita pe șeful Poliției „să ia în mână organizarea și instruirea corpului de gardieni, să-i disciplineze și organizeze ca să se observe noul val de redresare și program în această instituție”. În ceea ce privește acțiunea de ridicare și reparare a sfintelor lăcașuri, prefectul era de părere ca „să i se caute în bugete fonduri și posibilități, nu de ridicare de noi lăcașuri, ci de repararea și conservarea celor existente” și să „se procedeze prin urmare la reparații pe etape și aceste reparații să se facă bine, pentru ca astfel banii să nu fie cheltuiți în zadar”.

Reprezentantul Serviciului Veterinar a arătat modul în care se realizaseră cele stabilite în întâlnirea anterioară. Autoritățile comunale anunțau acum, cu mai multă promptitudine, despre starea sanitară a animalelor și păsărilor și, cu excepția comunelor Târnava și Ghimpați, înaintaseră situațiile cerute. Începuse acțiunea de castrare a armăsarilor neautorizați și, în comunele Vida, Clejani, Pietroșani, Grădiștea și Drăgănești, se derula acțiunea de construire a abatoarelor de tip rural. Datorită acțiunii eficiente a Serviciului au fost lichidate focarele de antrax, în comunele Oncești, Pietroșani, Bucșani și Rădulești, de holeră aviară, în comunele Daia, Oncești, Baciș și Giurgiu, de pestă porcină, din comuna Preajba de Jos. Fuseseră vaccinate 4000 de vite, porci, dar și păsări, iar pentru combaterea turbării se distribuiseră 200 pilule de stricnină, dar se constata că „măsura era insuficientă”. Pentru prevenirea turbării se considera că trebuie luate măsuri pentru recenzarea câinilor și impunerea celor care îi dețineau, cu taxele prevăzute de legea administrativă, singurul mod prin care se putea „activa” cu succes în această cauză.

Șeful Serviciului Drumuri arăta și el greutățile cu care se confrunta: „scumpetea exagerată a materialelor și formalitățile complicate de angajare și executare a lucrărilor”, mâna de lucru care „nu se găsește”. Prefectul, mult mai practic, a cerut inginerului să se trimită un utilaj pentru repararea șoselei spre Slobozia.

Arhitectul-șef desfășurase și el o bogată activitate în luna mai 1941 și vizitase, în vederea întocmirii proiectelor de reparații și îmbunătățiri, patru clădiri publice din orașul Giurgiu și alte opt în județ. Se făcuseră măsurătorile și actele de recepție pentru dispensarele din Drăgănești-Vlașca, Obedeni și Vida. Prefectul, prin ordinul nr. 14665/21.06.1941, a cerut arhitectului „să revizuiască ... toate proiectele de la lucrări, pentru comprimarea cheltuielilor, ca din economiile realizate să se poată face și alte lucrări de înzestrare și reparații și la Judecătoria Vida ... și... la Judecătoria Siliștea”.

Primarul orașului Giurgiu a precizat că măsura propusă pentru asanarea cartierelor inundate, „de a seca apa cu ajutorul pompierilor, nu a dat rezultatul dorit, întrucât apa provine din infiltrații și oricât se scoate apa revine la loc”. Se apelase la Ministerul Sănătății și la Ministerul Lucrărilor Publice, pentru trimiterea de ingineri specialiști în domeniul hidraulic, ei urmând să studieze posibilitatea asanării acestor cartiere. Se analizase și posibilitatea mutării locuitorilor din cartierele inundabile, dar era o operațiune fără prea mari sorți de izbândă datorită costurilor financiare mari.

Primăria din Giurgiu avea și alte probleme: a) lipsa unui crematoriu pentru animale; b) înființarea unui serviciu de ecarisaj; c) cultivarea terenurilor virane din oraș cu plante de nutreț.

Prefectul era preocupat și de curățenia orașului Giurgiu. Astfel, prin ordinul cu nr. 14066/21.06.1941 se „cere ca primăria să găsească soluțiile pentru înlăturarea” mizeriei de pe străzi și „față de justificările d-lui Primar, că nu se găsesc fonduri și sunt alte multe nevoi”, prefectul „propune ca să fie obligați locuitorii mărginași să-și curețe fiecare strada în fața casei sale, iar Poliția să fie cât se poate de vigilantă contra celor ce fac murdării și staționează în locuri nepermise”.

Șeful Poliției orașului Giurgiu menționa că „în ceea ce privește Poliția ... a dat și dă tot concursul organelor administrative”. Prefectul era, totuși, nemulțumit de activitatea Poliției și constata că „are multe plângeri ...și bunăoară cu ocazia vizitei Î.P.S.S. Patriarhul când Domnia Sa nu a fost încunoștințat despre aceasta” și-a dat seama „că Poliția nu-și face datoria, nu se informează cu precizie și cu iuteală de orice mișcare se face în oraș, gardienii nu dau nici o înlesnire populației și autorităților”. Cerea șefului Poliției „să facă o școală cu ei, să-i instruiască, în special, asupra comportării în relațiile cu publicul”.

În finalul ședinței, comandantul Legiunii de Jandarmi menționa că starea de spirit în județ e foarte bună și că își dăduseră tot concursul în cadrul acțiunii de concentrare a populației. Prefectul cerea comandantului „să ia toate măsurile

*necesare de supraveghere prin comunele din jurul Giurgiului, unde s-a auzit că se taie vite în mod clandestin*⁴³.

În ziua de 12 iulie 1941, la puțin timp după intrarea României în război, are loc o nouă ședință a Consiliului de Colaborare, cu participarea, din nou, a tuturor factorilor de răspundere de la nivelul județului. Deși România intrase de curând în război, subiectul discuțiilor se referă la problemele cotidiene cu care județul se confrunta. Între timp, județul fusese vizitat de către ministrul de Interne și prefectul anunța cu satisfacție că *„în inspecția ministerială ce s-a făcut Prefecturii în zilele trecute s-a constatat cu deosebită satisfacție de către organul de control că acest Consiliu al Prefecturii desfășoară într-adevăr o activitate constructivă și de intensă colaborare pentru realizarea programului de lucru în prealabil impus”*.

Ne vom referi, pe scurt, la principalele probleme asupra cărora prefectul județului și-a precizat punctul de vedere. Referitor la distribuirea subvențiilor, din bugetul Primăriei, pentru repararea bisericilor, prefectul a dat dispoziții chiar din timpul ședinței pentru alocarea sumei de 150 000 lei necesare executării picturii la Biserica Adormirea Maicii Domnului din Giurgiu. Directorului Camerei Agricole i s-a cerut intensificarea *„muncilor de treierat astfel că, dacă e cu putință, să se facă aceste munci o dată cu seceratul”* și în tot cazul *„terminarea lor să nu se amâne pentru a se trece la dezmiriștiri și alte lucrări”*.

Intervenția prefectului are loc și în momentul în care delegatul Serviciului Veterinar prezintă greutățile pe care le avea în desfășurarea activității lui. Prefectul îi cere *„să se intensifice... acțiunea pentru refacerea și buna întreținere a cimitirelor de animale”* și promite, în contextul lipsei de personal cu care se confrunta serviciul, *„să intervină la minister pentru desconcentrarea unora dintre medicii veterinari”*. Se mai dorea ca *„serviciul veterinar să depună o activitate cât mai intensă în ceea ce privește construirea de grajduri pentru reproducători, abatoare, cimitire de animale etc.”*.

Referitor la Administrația financiară a județului Vlașca, aceasta îi solicita sprijinul în ceea ce privește luarea de măsuri pentru încasarea amenzilor școlare la timp pentru că *„a nu le încasa înseamnă a distruge și compromite toată opera de școlarizare la sate. Cetățenii nesimțind aceste mijloace de constrângere se complac în a nu-și face datoria și de a nu-și trimite copiii la școală”*⁴⁴.

Ședințele Consiliului de Colaborare al Prefecturii se vor desfășura într-o formă asemănătoare până la desființarea instituției, în anul 1949. După 6 martie 1945 se mai adaugă un alt organism în activitatea instituției, este vorba despre Consiliul Politic al Județului Vlașca, dovada cea mai clară a intervenției factorului politic în viața instituției, imediat după momentul mai sus menționat.

⁴³ *Ibidem*, f. 47-51 verso.

⁴⁴ *Ibidem*, f. 152-156.

În atribuțiile prefectului intra, printre altele, și efectuarea de controale privind activitatea desfășurată de organele din subordine. Această activitate nu era deloc formală, o dovadă în acest sens fiind și controlul efectuat pe data de 2 februarie 1943, în comuna Naipu, de către prefectul județului Vlașca.

Se constata la Primărie o „*perfectă stare de curățenie și întreținere. Mobilierul suficient și foarte bun. Afișajul la îndemâna publicului. Împrejmuire bună*”.

În ceea ce privește școala, ea „*este în bună stare de funcționare*”, cu „*mobilier suficient și bun. Materialul didactic suficient și bine sortat pe clase. Frecvența elevilor atinge 60-65% pentru cursul primar-elementar și 30-35% pentru cursul supraprimar. Cantina școlară bine dotată cu mobilier, veselă și alimente de primă necesitate*”.

Biserica este și ea în atenție, dar se constată că este o „*construcție veche în stare de rea întreținere*” și „*enoriașii lipseau, numărul celor prezenți fiind prea mic față de credincioșii comunei*”.

Despre locuințele satești, se aprecia că sunt „*în general curate însă slab gospodărite*”.

Era analizată și starea drumurilor comunale, apreciate ca fiind „*mulțumitor întreținute, deși prestația în natură a atins procentul de 45 %*”.

În ceea ce privește activitatea personalului Primăriei se preciza: „*primarul cunoaște în principiu îndatoririle... notarul, funcționar vechi, cu bune cunoștințe administrative însă nu posedă toate cunoștințele de contabilitate. Secretarul casier bun cunoscător al lucrărilor de birou*”.

Starea de spirit a populației este considerată a fi „*în general bună*”, dar sunt și nemulțumiri cauzate de „*lipsa parțială a porumbului și în special a încălțăminte*”.

Ca măsuri se menționează: pentru primar, „*să verse de îndată toate prevederile bugetare referitoare la reparații și întreținere afectate școlilor*”; autoritățile comunale să înființeze fabrică de cărămidă și activitatea la prestație „*să se reia cu aceeași energie atâta timp cât și locuitorii și vitele stau de pomană*”⁴⁵.

Printre alte atribuții care reveneau prefectului era și aceea de a face o analiză a Regulamentelor elaborate de primăriile din județ pe diferite probleme.

Astfel, în ceea ce privește „*Regulamentul comunal pentru organizarea serviciului, construcțiilor, întreținerea și îngrijirea fântânilor publice*” al comunei Epurești se aprecia ca „*fiind ilegal și nu se poate aproba pentru următoarele motive: nu conține totuși nici o dispoziție privitor la organizarea acestui serviciu și se mulțumește doar cu fixarea de norme privitoare doar la construirea și îngrijirea fântânilor publice*”, iar articolul 16 al Regulamentului

⁴⁵ Ibidem, dosar 33/1943, f. 63-63 verso.

„înființează o taxă pentru acest serviciu inexistent și lasă ca, prin buget, să se fixeze cuantumul acestei taxe, ceea ce este ilegal, pentru că nu prin buget se poate fixa cuantumul taxelor comunale”⁴⁶.

Una din atribuțiile importante care revenea prefectului era și aceea de a face propuneri referitoare la arondarea comunelor, respectiv, la crearea și desființarea lor, bineînțeles în urma propunerilor sau a cererilor populației din județ. La propunerea prefectului județului, și după un proces lung și destul de complicat, în anul 1945 este creată Pretura plășii Clejani.

Într-o adresă către ministrul de Interne, prefectul motivează că „actuala împărțire administrativă a comunelor din județul Vlașca, pe plăși, în unele părți nu corespunde situației geografice și nici nu satisface interesele economice, culturale și administrative ale populației din respectivele regiuni”.

Se arăta că *„regiunea din jurul comunei Clejani, centru important economic și cultural, care și în trecut a fost reședință de plasă și în care județul are ca proprietate un local construit în mod special pentru pretură”, și nouă comune, compuse din 15 sate, „sunt atrase prin căile de comunicații, interesele lor economice, culturale și administrative spre comuna Clejani, de la care, până în prezent numai o împărțire administrativă pe plăși nejudicioasă le-a dislocat orientându-le spre centre administrative nefirești”.* Se prezenta și cazul comunei Letca Veche din plasa Vida, *„care este situată la o depărtare de 20 km de sediul preturii, pe când până la sediul plășii vecine Ghimpați nu sunt decât 8-10 km, centrul spre care o atrage (sic!) astfel și celelate părți ale satului”.* Pentru remedierea acestor situații prefectul propunea ministrului *„treccrea comunei Letca Veche de la plasa Vida la plasa Ghimpați, precum și o nouă împărțire administrativă a comunelor din regiunea Clejani și înființarea unei noi plăși, cu sediul în comuna Clejani, compusă din 10 comune, 5 luate din plasa Corbii Mari și 5 din plasa Ghimpați, comune excentrice, așezate din punct de vedere geografic față de sediile plășilor din care fac parte astăzi”.* Se concluziona: *„prin înființarea acestei plăși nu se grevează cu nimic bugetul statului și nici al prefecturii, deoarece județul dispune de un local propriu pentru prefectură în comuna Clejani”⁴⁷.*

Existau multe orgolii personale, multe interese particulare, fără acoperire în plan economic și financiar, atunci când se pune problema transformării unor sate în comune. Vom exemplifica prin cazul satului Cupele, unde locuitorii adresează un memoriu ministrului de Interne prin care solicită ca satul Cupele să revină la statutul de comună de sine stătătoare. În sprijinul cererii lor aduc următoarele *„argumente”*:

a) comuna era formată dintr-un număr de 230 familii și 1500 *„suflete”*;

⁴⁶ *Ibidem*, dosar 115/1943, f. 3.

⁴⁷ *Ibidem*, dosar 141/1945, f. 89-90.

b) venitul satului era considerat a fi mai mare decât al celor din Corbii Ciungi, „*de care depindem*”, care se ridică „*la un procent de 20% mai mare decât cel al comunei Corbii Ciungi*”;

c) local de școală propriu;

d) local de primărie propriu;

e) probleme legate de comunicații: „*suntem despărțiți... de apa râului Neajlov, care în anumite momente, în anumite epoci ale anului face imposibilă trecerea în comuna de reședință*”;

f) „*tradiția istorică a localității*”⁴⁸.

La ordinul prefectului, pretorul plășii Corbii Mari face o analiză la fața locului și constată că „*locuitorii nu sunt cu nimic împiedicați a veni oricând la primărie pentru diferitele nevoi*” și „*pentru satul Cupele s-ar cuveni circa 200 000 lei ca venit ordinar, sumă cu care este imposibil să se poată face față cheltuielilor obligatorii și absolut necesare unei comune*”. Concluzia pretorului este ca să nu se aprobe cele solicitate de locuitorii satului Cupele⁴⁹.

În răspunsul Prefecturii către minister se arată că „*avizul este defavorabil asupra înființării comunei Cupele din lipsă de mijloace financiare*”⁵⁰.

Atunci când motivele sunt întemeiate, doleanțele locuitorilor sunt satisfăcute, cum este cazul satului Glogoveanu, care, prin decizia prefectului nr. 6019, devine începând cu 1 aprilie 1945 comună de sine stătătoare.

Motivele aprobării sunt bine întemeiate: „*satul Glogoveanu are o populație de 1500 suflete cu 250 capi de familie, local propriu de școală cu 4 învățători, are biserică, bancă populară, cooperativă forestieră, care ajută mult la acțiunea de dezvoltare gospodărească a satelor. Este așezat la o depărtare de comuna de reședință. Se află situat la șoseaua județeană ce merge la Pitești. Are venituri ordinare anuale de 287 000 lei și islaz comunal de 154 ha. A funcționat ca comună (sic!) de sine stătătoare până la 1 aprilie 1938*” și că „*prin această deslăpire nu se creează nici o dificultate comunei Șelaru*”. În urma avizului favorabil al pretorului plășii Corbii Mari s-a decis reînființarea comunei⁵¹.

Noile realități politice survenite după 6 martie 1945, o dată cu instaurarea guvernului condus de dr. Petru Groza și prezența trupelor sovietice pe teritoriul județului Vlașca, au determinat și o schimbare a rolului și locului jucat de instituția Prefecturii. Astfel, pe lângă Prefectură se constituie Comisia pentru purificarea funcționarilor Prefecturii, Preturilor și Comunelor rurale din județul Vlașca.

⁴⁸ *Ibidem*, dosar 32/1945, f. 57.

⁴⁹ *Ibidem*, f. 59.

⁵⁰ *Ibidem*, f. 54.

⁵¹ *Ibidem*, f. 48-49

În luna decembrie 1945, Prefectura trimitea ministrului de Interne un raport în acest sens, ca urmare a ordinului numărul 45932/1945: „*avem onoare a raporta că această Prefectură a procedat, cu ocazia lucrărilor de epurare a funcționarilor publici în baza Legii 217/1945, cu toată grija și cu multă severitate. Astfel au fost epurați în acest județ numai din administrația prefecturii și a comunelor rurale un număr de 273 funcționari. Aceasta fiind situația, atât noi cât și Consiliul politic județean, prin procesul-verbal din 15 decembrie a.c., ce se anexează în original, am constatat că nu avem cazuri noi de propuneri pentru epurare. În cazul când în viitor vom descoperi asemenea cazuri, vom sesiza ministerul de urgență. În ceea ce privește primăria orașului Giurgiu ni s-a făcut cunoscut... că nu au noi propuneri de făcut*”⁵².

Edificatoare despre noua stare de lucruri este și adresa pe care, în 11 iulie 1946, Prefectura o trimite Inspectoratului Școlar al Județului Vlașca „*în conformitate cu ordinele în vigoare în legătură cu aplicarea Convenției de Armistițiu. Avem onoare a vă ruga să binevoiți a ne înainta, de urgență, un tabel nominal de toate bibliotecile școlare și gimnaziale din cuprinsul județului... De asemeni, vă rugăm a lua măsuri ca toate bibliotecile școlare care au tipărituri epurate și blocate să le depună imediat la posturile de jandarmi sau la primăriile respective, care, la rândul lor, le vor înainta prefecturii pentru a fi distruse*”⁵³.

Pe 23 iulie 1946, Poliția orașului Giurgiu – Biroul Siguranței se conformează ordinului Prefecturii nr. 10 753/19 iulie 1946 și înaintează un raport în care se menționează: „*pe raza orașului Giurgiu, la chioșcuri, librării, magazine, nu se mai găsesc cărți, broșuri sau reviste cu conținut fascist sau antisovietic. La școlile secundare, cărțile cu caracter fascist sau cu autori fasciști sunt scoase din biblioteci și sunt sigilate într-un dulap separat, în urma ordinului Ministerului Educației Naționale și a Comisiei Armistițiului din București. Directorii școlilor au dispozițiuni să nu elibereze aceste cărți decât în urma ordinului dat de către Ministerul Educației Naționale*”⁵⁴.

Practic, în aprilie 1949, din momentul instalării Comitetelor Provizorii, Prefectura dispare ca instituție, deși ea își va mai desfășura activitatea o perioadă de timp, până în luna septembrie 1950, când județul este înlocuit cu o altă formă de organizare administrativ-teritorială, respectiv, raionul și regiunea, după modelul sovietic.

⁵² *Ibidem*, dosar.119/1954, f. 6.

⁵³ *Ibidem*, dosar. 83/1946, f. 244.

⁵⁴ *Ibidem*, dosar 83/21946, f. 133.

Résumé

L'institution de la préfecture a été introduite dans l'administration roumaine dans l'effort de modernisation politique et institutionnelle de la seconde moitié du XIXme siècle et elle a fonctionné peu de temps après l'instauration du régime communiste, c'est à dire moins de cent ans.

L'auteur valorise le fonds archivistique de la préfecture de Vlaşca (qui se trouve aux Archives Départementales de Giurgiu) pour faire connaître au public l'activité de cette institution redécouverte dans le réseau institutionnel roumain après 1989.

Le département de Vlaşca, situé au sud de la Roumanie, était une région avec une basse densité de la population et les activités économiques visaient principalement l'agriculture et le transport fluvial sur le Danube. Ses préfets ont été mis devant les problèmes des citoyens : enseignement, urbanisation, développement rural, construction de ponts et routes, agriculture. Un des grands mérites des préfets de Vlaşca a été celui de ne pas se laisser informer par les autorités locales, mais de s'informer eux-mêmes dans de nombreuses visites dans la région, parfois à leurs frais, car le gouvernement ne réussissait toujours à inclure ces activités dans le budget.

Aspecte privind viața politică, economică și demografică a orașului Medgidia (1878-începutul secolului XX)

ADRIAN ILIE

Prin studiul de față ne-am propus să realizăm o sinteză a evoluției orașului Medgidia, atât din punct de vedere al vieții politice, al activității economice, cât și din punct de vedere al evoluției sale demografice, după momentul reintegrării Dobrogei statului român, până la începutul secolului trecut.

După integrarea provinciei în cadrul statului român, populația așezării va crește la 14.000 de suflete, aceasta având de suferit datorită impaludismului, pentru care guvernul otoman trimitea anual o cantitate de chinină, în perioada ocupației. Locuitorii orașului, între ale căror îndeletniciri se afla plantarea sălciilor de-a lungul mlaștinii¹, se împărțeau în musulmani și creștini².

Prefectul Remus Opreanu a luat măsuri privind asanarea bălții Kara-Su, pentru curmarea frigurilor, prin plantarea a 6.000 de sălcii³. Medgidia era un oraș palustru, iar cele cinci bălți trebuiau asanate fără întârziere⁴. Locuințele orașului erau construite din pământ, în noroi, adesea nivelul camerelor fiind sub nivelul străzii. Camerele erau mici, scunde și lipsite de ventilație. Casele erau formate, în mare parte, din două camere. O familie avea în medie 5-6 copii. Frigurile erau frecvente datorită acestei umidități, cauzate de apropierea bălților⁵.

În perioada dominației otomane exista un medic civil care dispunea de o farmacie, având doar un dulap cu medicamente. Nu este amintit un nume în acest sens, locuitorii în vârstă spunând că în lipsa unui medic, acesta era substituit de un gerah⁶ (probabil un tămăduitor, sau spițer local – n.n., A. I.).

¹ Dr. Hector Serafidi, *Medicina în Dobrogea*, în *Dobrogea. Cincizeci de ani de viață românească*, București, 1928, p. 746; Teodor Burada, *O călătorie în Dobrogea*, București, Editura Tineretului, 1982, p. 23.

² C. N. Sarry, *Problema organizării etnice în Dobrogea*, Constanța, Editura Dobrogea, 1942, p. 26.

³ N. T. Negulescu, *Administrația în Dobrogea veche*, în *Dobrogea. Cincizeci de ani de viață românească...*, p. 726; Teodor Burada, *op. cit.*, p. 23.

⁴ C. N. Sarry, în „Dobrogea Jună”, VIII, nr. 42, din 6 noiembrie 1912.

⁵ Grigore Dănescu, *Dicționar geografic, statistic, economic și istoric al județului Constanța*, București, Tipografia și Fonderia de litere „Thoma Basilescu”, 1897, p. 584.

⁶ Dr. Hector Serafidi, *op. cit.*, p. 747.

O primă spițerie va fi cea a lui Mihăilescu, menționată în anul 1882, ce-i va fi arendată ulterior lui Calcan⁷. Consiliul comunal al urbei a prevăzut pentru bugetul anului 1885-1886 suma de 1.200 de lei ca subvenție anuală pentru instalarea unei farmacii în reședința plasei Medgidia, deoarece populația suferea de friguri și alte epidemii din cauza aerului infectat. Suma era necesară pentru distribuirea gratuită a medicamentelor destinate oamenilor săraci. Nu exista medic sau moașă. Locuitorii se vor adresa prefectului pentru menținerea subvenției, la 12 aprilie 1888, petiția fiind semnată de 33 de cetățeni⁸. Mai târziu, în anul 1908, farmacistul Popișteriu din Medgidia primea un kilogram de chinină de la agentul sanitar Emicliescu, din Caratai⁹.

Un caz de febră palustro-pernicioasă a fost tratat de dr. Ibrahim Themo, la 9-10 iunie 1904, în cazul seminaristului Bor Amet, fiul lui Hagi Regep din Ende Carachioi (Valea Dacilor). Tratamentul a durat 10 zile, iar certificatul este datat la 11 octombrie 1904¹⁰, în același an, la Medgidia desfășurându-și activitatea ca medic și Titu Pop¹¹.

După integrarea provinciei în cadrul statului român, în Consiliul Comunal au fost aleși Zecheria, care îndeplinea și funcția de primar, Curt Molla, Cherim, Ștefan Caliș și Anghel Moșinov¹².

În anul 1880, făceau parte din Consiliul Comunal, în calitate de aleși, Abdul Cherim, Zeedin Muterem, Chemal Agi Amet, Anghel Moșinov, Ion Chinescu, iar în calitate de numiți, Grigorie Grigoriadi, Ștefan Calici, primar fiind Abdul Cherim¹³; orașul înregistra o populație de 1.500 de locuitori, în mare parte mocani, existând 200-300 de case¹⁴.

Peste un an, în raportul de stare al județului Constanța, realizat de medicul primar al județului, Joachim Drăgănescu, Medgidia avea o populație de

⁷ P. Ciupercescu, *Farmacia în Dobrogea*, în *Dobrogea. Cincizeci de ani de viață românească...*, p. 754.

⁸ Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale (în continuare D.A.N.I.C.), fond *Ministerul Administrației și Internelor. Diviziunile Administrative* (în continuare *M.A.I.D.A.*), dosar nr. 140/1888, f. 55.

⁹ *Ibidem*, dosar nr. 12/1908, f. 78.

¹⁰ *Ibidem*, fond *Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice*, dosar nr. 245/1904, f. 66.

¹¹ *Ibidem*, fond *Direcția Serviciului Sanitar*, dosar nr. 4/1904, f. 1-2.

¹² *Ibidem*, fond *M.A.I.D.A.*, dosar nr. 224/1878, f. 47. Vezi și Mehmet Ali Ekrem, *Din istoria turcilor dobrogeni*, București, Editura Kriterion, 1995, p. 103.

¹³, „Farul Constanței”, I, nr. 16, din 24 august 1880, și nr. 17, din 31 august 1880.

¹⁴ M. D. Ionescu, *Dobrogea la începutul secolului XX*, București, 1904, p. 454; Scarlat Vârnăv, *Situația generală a județului Constanța la începutul anului 1903*, Constanța, 1904, p. 15; se înregistrau 298 turci și 5.517 tătari, restul fiind creștini.

1.003 locuitori¹⁵, iar la 18 august 1882, primarul Kemal Agi Amet conducea urbea care dispunea de 5.100 de hectare, ce reprezentau vatra și islazul așezării, existând 62 de proprietari ale căror suprafețe de teren însumau 2.186 de hectare, iar 222 de proprietari dețineau alte 1.345 de hectare¹⁶.

Actul de justiție era asigurat de Tribunalul de Ocol din Medgidia, care a fost transferat pentru scurt timp la Cernavodă, în anul 1883¹⁷, precum și Tribunalele de apel de la Medgidia și Rasova¹⁸.

Populația Medgidiei împreună cu cea a localității Bogazchioi, în perioada 1877-1878, potrivit lui Kolb, era de 8.000 de locuitori¹⁹. În anul 1883, localitatea avea 2.177,5110 hectare²⁰, iar islazul trecea pe la nord de balta Kara-Su, în partea dinspre Panair²¹. În ceea ce privește balta, aici erau date posesiuni locuitorilor, pentru trebuința pescuitului²². Doi ani mai târziu, localitatea avea 991,2818 de ha, iar marii proprietari funciari erau musulmani²³ și români²⁴. În oraș mai trăiau bulgari²⁵, greci²⁶, maghiari²⁷, francezi²⁸ și germani²⁹.

Biserica, ce are hramul „Sfinților Petru și Pavel”, avea în anul 1890 în slujba sa un preot și doi cântăreți. Existau șase geamii, fiecare având și o școală

¹⁵ „Farul Constanței”, II, nr. 36, din 18 ianuarie 1881; se înregistrau 520 tătari, 50 turci, 45 bulgari, 27 greci, 35 armeni, 18 ruși și 30 de evrei.

¹⁶ Direcția Județeană Constanța a Arhivelor Naționale (în continuare D.J.A.N. Constanța) fond *Inspectoratul Cadastral Constanța* (în continuare *I.C.C.*), dosar 126/1880-1889, f. 1-2.

¹⁷ D. Stoicescu, *Justiția românească în Dobrogea, în Dobrogea. Cincizeci de ani de viață românească...*, p. 703.

¹⁸ *Ibidem*, p. 704; cheltuielile cu personalul ale Tribunalului de Ocol Medgidia erau de 22 800 lei în anul 1879, în *Bugetul general al Dobrogei*, București, Imprimeria Statului Curtea Șerban Vodă, 1879, p. 17.

¹⁹ M. D. Ionescu, *op. cit.*, p. 347-348.

²⁰ D.J.A.N. Constanța, fond *I.C.C.*, dosar nr. 126/1880-1889, f. 3.

²¹ *Ibidem*, f. 4.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*, f. 5.

²⁴ *Ibidem*, f. 16; mari proprietari români erau: familia Ștefan și Ion Sterciu.

²⁵ *Ibidem*, f. 17-18; nume de locuitori bulgari: Alexiof, Moșinof, Mihailov, N. Vasiliev, Ștefan Ivanov.

²⁶ *Ibidem*, f. 17; nume de greci: Dumitru și Maria Pappa, Paulina Papalshi.

²⁷ *Ibidem*, nume de maghiari: Marghivala Ciusky, Eduard Ciusky, Adam Ciusky, Eleonora Ciusky.

²⁸ *Ibidem*, f. 19; numele de francezi sunt numeroase: Henric Delepin, Clara Delepin, Felicia Taiore, Achil Delepin, G.M. Valaori și familia de Hillerin: Carol A., Louise, Laurencie, Clementine Adel, Louis M., Petre, Iacob, Maria, Abel.

²⁹ *Ibidem*, nume de germani: Carol Iosef, Constant Wlastha, Edwiga Wlastha, Teophil Burth.

mahomedană. Actul de educație se făcea în două școli, una de băieți și alta de fete, construcții trainice din cărămidă, având două institutoare și doi institutori, numărul elevilor fiind de 126-128, pentru fiecare categorie în parte. Clădirea fusese ridicată în anul 1880. Mai existau și cinci școli turcești³⁰.

În perioada 1878-1882, Medgidia și hinterlandul său aveau o populație cifrată la 10–18.000 de locuitori³¹.

În anul 1890, populația orașului era de 1.942 de locuitori, din care 1.059 erau bărbați, iar 883 erau femei. Știutori de carte erau 395, dintre care 343 erau bărbați și doar 52 femei. Structura etnică era următoarea: 507 români, 91 greci, 75 bulgari, 5 ruși, 4 germani, 2 unguri, 5 francezi, 1.206 turci și tătari, 47 având alte naționalități. Se înregistrează un număr mare de comercianți (114), agricultori (112), meseriași (54), industriași (2), profesii libere (45), muncitori (204) și servitori (92)³².

Tot în acest an a fost numit ca primar al urbei Dimitrie Antonescu, în noul Consiliu urban, decizia de numire aparținându-i prefectului Schelleți³³. În procesul-verbal nr. 54/3 iulie 1891, se specifica lipsa primarului de la ședințe și chiar din oraș. Președinte al Consiliului a fost ajutorul de primar Abdul Cherim. S-a supus dezbaterii problema încrederii în persoana primarului, Dimitrie Antonescu, ridicată de către consilieri. În telegrama trimisă de prefectul Schelleți ministrului de Interne, Lascăr Catargiu, se solicita dizolvarea Consiliului Comunal, „căci pasiunile și animositățile sunt la culme”³⁴. Raportul privea cercetarea din Comuna urbană, având referire la abaterile primarului, ce erau menționate de consilieri³⁵. Aceste abateri nu au fost considerate decât niște neregularități, făcute din necunoștință de cauză, sau din nepricepere. Se solicita dizolvarea Consiliului Comunal, de către Anghel Moșinoff, Isac Abremian și Velula Suliman. Motivele dizolvării erau:

³⁰ M. D. Ionescu, *op. cit.*, p. 454; George I. Lahovary, *Marele dicționar geografic al României*, I, București, 1901, p. 304; Gheorghe Dumitrașcu, *Localități, biserici și mănăstiri românești în Dobrogea până la 1878*, Constanța, Editura Fundației „Andrei Șaguna”, 1996, p. 219; V. Helgiu, *Școala primară în Dobrogea în curs de 40 de ani (1879-1919)*, în „Analele Dobrogei”, I, nr. 2, 1920, p. 260; N. Georgescu, *Învățământul în Dobrogea*, în *Dobrogea. Cincizeci de ani de viață românească...*, p. 567; se realiza și o contribuție locală pentru finalizarea localului școlii (în „Farul Constanței”, I, nr. 21, 28 septembrie 1880); Apostol D. Culea, *Dobrogea*, București, Editura Casei Școalelor, 1928, p. 127.

³¹ Stoica Lascu, *Mărturii de epocă privind istoria Dobrogei*, Constanța, Muzeul de Istorie Națională și Arheologie, 1999, p. 73.

³² D.A.N.I.C., fond *Direcția Generală a Statisticii*, dosar nr. 1564/1890, f. 24.

³³ *Ibidem*, fond *M.A.I.D.A.*, dosar nr. 410/1890, f. 1-4.

³⁴ *Ibidem*, f. 5, 9.

³⁵ *Ibidem*, f. 12.

- absența consilierilor de la ședințe, uneori mergându-se la domiciliul fiecăruia pentru a-i anunța;
- strămutarea oborului săptămânal de vite, din centrul orașului, la periferie, iar consilierii erau nemulțumiți de această decizie, deoarece aveau prăvălii în centru;
- populația localității era bântuită de friguri cauzate de bălțile mlăștinoase;
- consilierii îl urau pe primar și urmăreau înlăturarea lui;
- aceștia nu doreau deschiderea de noi cârciumi, fiindu-le teamă de concurență³⁶.

Se aduceau acuze reciproce, demne de o piesă a lui I.L. Caragiale, totul fiind o polemică politică și o luptă pentru putere. Scopul acestor animozități era reprezentat de disputa pentru postul de primar, pe care și-l doreau toți consilierii.

Regele Carol I, prin Hotărârea nr. 18.123 din 1890, dizolva Consiliul Comunal și impunea o comisie interimară. După dizolvarea Consiliului, foștii consilieri au înaintat ministrului de Interne o nouă plângere, pe motiv că primarul Antonescu nu a avut aceeași soartă cu a lor, fiind menținut în funcție³⁷.

Noul Consiliu Comunal al urbei Medgidia a fost ales în perioada 27 octombrie – 3 noiembrie 1891, iar rezultatele au fost validate. Noul primar propus era Stan Sorescu, care primește confirmarea prefectului³⁸.

După o scurtă perioadă, se reiau acțiunile unor consilieri, care de această dată erau nemulțumiți de primarul Stan Sorescu. Acesta era acuzat, printre altele, de refuzul de a reface șoseaua ce făcea legătura cu gara, acordarea unor locuri de casă pentru protejații săi, neglijarea curățeniei orașului și violența față de consilieri. În urma analizei făcute s-au constatat abaterile primarului, care a fost implicat și într-o bătaie publică cu ajutorul de administrație și comisarul de poliție. I se solicită demisia, acesta va refuza, dar ministrul îl va revoca din funcție³⁹.

A existat o grupare a cetățenilor, formată din 45 de persoane, care și-a pus semnătura pe o cerere prin care se solicita repunerea în funcție a primarului Sorescu, care, potrivit acestora, era un bun conducător și începuse modernizarea orașului⁴⁰.

Va fi recomandat pentru funcția de primar, de către prefect, Kemal Agi Amet, ce deținea funcția de consilier comunal. Răspunsul de confirmare din partea ministrului de Interne pentru numirea acestuia ca primar datează din 13 ianuarie 1893⁴¹.

³⁶ *Ibidem*, f. 14-15.

³⁷ *Ibidem*, f. 26-28.

³⁸ *Ibidem*, f. 31, f. 32, f. 34.

³⁹ *Ibidem*, f. 36-37.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 39-40.

⁴¹ *Ibidem*, f. 43-44.

În locul său va fi numit consilier comunal Carol de Hillerin, care, după demisia lui Kemal Agi Amet, va fi numit în funcția de primar al orașului la 13 iunie 1894 și confirmat la 17 iunie același an⁴².

Povestea se va repeta și cu acest primar, în sensul că patru dintre consilieri (Zeccheria Zaid, Gafar Vahit, Stan Sorescu și Abdul Cherim) vor face plângere împotriva acestuia, acuzându-l de cumpărarea a 22 hectare de teren și de faptul că fiul său se înrolase în armata franceză. Fiind în minoritate, Consiliul Comunal trebuia dizolvat, lucru care fusese solicitat și de prefect. Se va forma o comisie interimară compusă din Neculai Șteflea, Ablai Menlisa și Iordan Stoianoff⁴³.

Perioada 1891-1894 a fost una agitată din punct de vedere al vieții politice pentru orașul Medgidia. Primarii erau revocați din funcție, deoarece încălcau, cu sau fără bună știință, anumite reguli ale conviețuirii. Acuzele aduse erau de cele mai multe ori neîntemeiate, dar zarva politică provocată nu avea decât un singur scop și anume acela ca unii consilieri să devină primari.

În această perioadă își desfășurau activitatea în Medgidia, fiind mari proprietari funciari, dar conducând și destinele urbei de pe Valea Kara-Su, Stan Sorescu, Nicolae Șteflea, Carol de Hillerin, P. Nicolau, acesta din urmă fiind și un important industriaș local⁴⁴.

Veniturile orașului Medgidia erau de 18.180 lei, iar cheltuielile erau de 10.640 lei⁴⁵, înregistrându-se un excedent bugetar de 7.540 lei, cu care se puteau realiza anumite investiții sau reparații. În anul 1899, unii locuitori își sporiseră suprafețele, devenind mari proprietari funciari ai Medgidiei⁴⁶.

La 18 august 1882, consilierul Kemal Agi Amet, devenit primar, constata că vatra satului împreună cu islazul aveau o suprafață de 502.5100 ha, iar la 18 mai 1883, existau 2.177,5100 ha. Cei 62 de proprietari aveau 2.186 hectare, iar 222 de proprietari dețineau 1.345 ha⁴⁷. La Medgidia își exercitau profesia de dascăli Eftimie Știucă, Maria Bufer și Abdul Alim Gemedin, în anul 1887⁴⁸.

⁴² *Ibidem*, f. 45-46.

⁴³ *Ibidem*, f. 47-49.

⁴⁴ „Viitorul Dobrogei”, I, nr. 10, din 27 aprilie 1908.

⁴⁵ Dare de seamă făcută Consiliului Județean în ziua de 18 ianuarie 1881, de către Prefectul Județului Constanța; în 1881-1882, veniturile comunei urbane erau de 18.180 lei, iar cheltuielile erau de 13.180 lei, având un excedent de 5.000 lei. Vezi, în acest sens, Biblioteca Județeană „I. N. Roman”, Constanța, *Bugetul județului Constanța pe anul 1881-1882*, microfilm, rola I.

⁴⁶ D.J.A.N. Constanța, fond I. C. C., dosar nr. 126/1880-1889, f. 24.

⁴⁷ *Ibidem*, f. 1.

⁴⁸ D.A.N.I.C., fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar nr. 294/1887, f. 4.

Orașul avea străzile pavate, însumând o suprafață de 42.664 hectare, cu 645 de familii și 2.449 suflete, iar contribuabili erau 736⁴⁹. Locuitorii aveau șase mașini de secerat, cinci mori de bătut porumbul, 34 de grape de fier, 48 de pluguri, 124 de care și căruțe, 305 cai, 804 boi, 45 bivoli, 4 asini, 5.450 oi și 62 de porci⁵⁰. Orașul mai avea două mori de aburi, o fabrică de apă gazoasă și două fabrici de dărăcit lână⁵¹, existând în acest sens o preocupare în ceea ce privește dezvoltarea industriei manufacturiere.

Vor apărea și primele fabrici după model capitalist, cum ar fi cea de produse ceramice, înființată de inginerii Albert Kinbaum și Alfred Mendel, în martie 1908, cu un capital de 60.000 lei, investiți în 1912 și ajungându-se la un capital de 300.000 lei. Printre dotările fabricii sunt de amintit: un motor cu benzină pentru iluminat electric de 8 C.P., două motoare cu gaz de 60 și 30 de C.P., trei malaxoare, două prese de țiglă, trei prese de tuburi (acestea aveau până la un metru diametru), două mori de măcinat humă și piatră și două mașini de spălat pământul. Se produceau cărămizi presate și găurite, țigle drepte și cu jgheab, cărămizi refractare, tuburi și produse de bazalt. Personalul era format din 150-160 de lucrători, pe timp de vară, și 50-60 de lucrători pe timp de iarnă⁵².

Populația orașului în 1910-1912 era de 6.252 de locuitori⁵³, foarte puțini dintre aceștia fiind angrenați în activitățile industriale, cifră ce se menține și în anul 1913, în raportul lui I.N. Roman, privind recensământul de la 1 ianuarie⁵⁴.

Operațiunile financiare erau deservite de două bănci populare și anume „Mihai Viteazul”, înființată în anul 1897, cu un capital de 98.680 de lei, și „Înfrățirea”, înființată în anul 1910, cu un capital de 15.000 de lei⁵⁵.

După cum se poate observa din aceste date statistice de la începutul secolului al XX-lea, în localitate exista o febrilă activitate economică, îndeosebi

⁴⁹ George I. Lahovary, *op. cit.*, p. 304.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² „Dobrogea Ilustrată”, III, nr. 1, din aprilie 1912, și nr. 2, din mai-iunie 1912; ca o particularitate, caolinul de Medgidia este similar celui din Boemia și se exploatează și în prezent.

⁵³ Sabin Manuilă, *The population of Dobrogea*, Published by The Central Institute of Statistics, Bucharest, 1940, p. 6; pentru a face o comparație, în 1930, populația orașului era de 6.466 locuitori, fără a se înregistra o creștere spectaculoasă.

⁵⁴ I. N. Roman, *La population de la Dobrogea. d'après le recensement du 1-er Janvier 1913*, în *La Dobrogea Roumaine. Études et documents*, Bucharest, 1919, p. 94; structura etnică era următoarea: 3.329 români, 22 ruși, 357 greci, 206 bulgari, 312 turci, 69 evrei, 164 armeni, 1.574 tătari, 219 alte naționalități.

⁵⁵ C. D. Pariano, *Din suferințele administrative ale dobrogenilor*, Constanța, Institutul de Arte grafice „Albania”, 1929, p. 13-21.

în ceea ce privește creșterea animalelor și practicarea agriculturii, dar va demara și activitatea industrială și financiară.

În anul 1892, la 28 iunie, a avut loc o adevărată sărbătoare a orașului, prin înființarea secției dobrogene a Ligii pentru unitatea culturală a românilor. Gazda acestei manifestații era Petru Grigorescu, ajutat de Stan Sorescu, Pleșu și Vasile Vâlcu. Președinte al întrunirii a fost desemnat Ion Blebea⁵⁶.

Mocanii stabiliți la Medgidia erau apărați de presa locală, începând cu 29 decembrie 1896, trebuind să devină negustori cinstiți⁵⁷, la data menționată plasa Medgidia fiind cea mai populată⁵⁸ din Dobrogea.

Medgidia avea, la 1897, 4266 de ha, din care terenul neproductiv era reprezentat de 319 ha (862 case), teren cultivabil – 2.241 de ha, teren necultivabil – 1.222 de ha, iar terenul de izlaz – 184 de ha⁵⁹.

Densitatea populației Medgidiei la 1899 era de 14 locuitori/km² a orașului Constanța era de 10 locuitori/km², iar în Dobrogea aceasta era de 17 locuitori/km²⁶⁰.

După cum se poate observa, zona centrală a Dobrogei era bine populată, situându-se la limite apropiate de cele ale întregii provincii.

La începutul secolului al XX-lea, Medgidia avea o populație de 3.251 de suflete⁶¹, în județ fiind 7.008 capi de familie, din totalul populației de 131.058 de locuitori⁶². Orașul avea 34 de străzi, 7 mici hoteluri și 10 hanuri, iar în 1893 se construise sediul Palatului Comunal⁶³. În oraș existau 879 de case, din care

⁵⁶ „Constanța”, I, nr. 29, din 5 iulie 1892, și nr. 30, din 12 iulie 1892.

⁵⁷ *Ibidem*, XII, nr. 426, din 20 aprilie 1903.

⁵⁸ *Ibidem*, III, nr. 145, din 19 noiembrie 1895.

⁵⁹ Grigore Dănescu, *op.cit.*, p. 581; existau: 645 familii, 2.449 suflete (1.293 bărbați și 1.156 femei), 964 erau căsătoriți, 1.331 erau necăsătoriți, 152 văduvi, 2 divorțați; 2.216 erau cetățeni români, 184 erau supuși străini, 49 nesupuși; 466 erau știutori de carte, 1.983 neștiutori de carte; 1.857 erau ortodocși, 15 catolici, 1.500 musulmani, 47 mozaici, 30 alte credințe religioase; proprietari a 10 ha – 260, între 10-25 ha – 24, între 25-100 ha – 27, neîmproprietăriți – 43, fiind în total 354 de proprietari; veniturile la bugetul Comunei urbane erau de 71.200 lei, cheltuielile de 53.636 lei, iar excedentul de 17.564 lei (*Ibidem*, p. 582).

⁶⁰ Idem, *La Dobroudja. Étude géographique physique et ethnographique*, Bucarest, Imprimerie de L' Indépendance Roumaine, 1903, p. 6.

⁶¹ M. D. Ionescu, *op. cit.*, p. 446; structura etnică era următoarea: 995 români, 130 greci, 129 bulgari, 35 armeni, 1.825 tătari, 6 sârbi, 8 italieni, 13 francezi, 20 germani, 12 unguri, 77 evrei, 1 altă naționalitate.

⁶² C. D. Pariano, *op.cit.*, p. 38; „Farul Constanței”, nr. 17, din 29 februarie 1904.

⁶³ Nicolina Ursu, *Schiță de istorie a orașului Medgidia*, în *Comunicări de istorie a Dobrogei*, Constanța, 1980, p. 59-60; D.J.A.N. Constanța, Prefața Inventarului fondului Prefectura Constanța, f. 3.

15 erau bordeie⁶⁴. După cum se poate observa, exista un număr foarte mic de bordeie, acest lucru demonstrând faptul că așezarea era prosperă.

Bugetul Comunei urbane era format din 71.200 lei venituri, 53.636 lei cheltuieli, iar excedentul era de 17.564 de lei. Se înregistra un număr de 736 de contribuabili⁶⁵.

Orașul era iluminat cu 30-40 de lămpi de petrol, așezate pe stâlpi din loc în loc, iar în 1886 se organiza o licitație pentru darea în antrepriză a cinci felinare, necesare iluminării orașului⁶⁶, ocupând o suprafață de 6.636 de ha⁶⁷.

Aprovizionarea cu apă se făcea cu sacale trase de asini sau cai. Existau și trei fântâni în centrul orașului, una a lui Moș Trifan, iar alta a lui Hafuz Omer⁶⁸.

În perioada avută în vedere, orașul Medgidia s-a dezvoltat economic, și-a extins suprafețele și a reușit să atragă un număr impresionant de locuitori, devenind cel mai important centru urban din zona mediană a Dobrogei.

Résumé

Brève monographie d'une ville de Dobroudja, l'article présente le milieu géographique, la démographie et l'évolution économique et institutionnelle de Medgidia, modèle de cohabitation multiethnique en Roumanie.

La plupart de la population était constituée par les Turcs et Tartares, suivis par les Roumains, Grecques, Bulgares et même un petit nombre de Russes, Allemands et Français. Malgré le développement de certaines industries, telle la céramique, les occupations principales étaient l'agriculture et l'élevage. Si en 1890 il y avait 1942 habitants, en 1912 la population de la ville était d'environ 6200 habitants, illustration de son importance dans la région.

⁶⁴ M. D. Ionescu, *op.cit.*, p. 454.

⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶ „Farul Constanței”, nr. 8, din 11 martie 1886.

⁶⁷ M. D. Ionescu, *op.cit.*, p. 445.

⁶⁸ D.J.A.N. Constanța, *Prefața Inventarului fondului Prefectura Constanța*, f. 4.

Activitatea lui Grigore Gafencu în timpul Conferinței de Pace de la Paris (1946)

MIREL PETRIȘOR

În timpul lucrărilor Conferinței de Pace de la Paris, unul dintre liderii marcanți ai exilului românesc, Grigore Gafencu, a prezentat adevărata situație a României aflată sub ocupație sovietică, situație pe care delegația oficială, aflată sub tutela Moscovei, n-ar fi putut să o facă. Împreună cu grupul său de acțiune, alcătuit din reprezentanți de seamă ai exilului românesc, el a protestat împotriva nediscutării situației Basarabiei, Bucovinei de Nord, ținutului Herța și Cadrilaterului, probleme pe care delegația oficială românească nu le-a ridicat la Paris, precum și a celor legate de adevărata situație internă a României, problema reparațiilor de război și a prizonierilor români aflați încă în Uniunea Sovietică. Fostul ministru român a prezentat, totodată, la Paris și punctul de vedere al opoziției române, ai cărei reprezentanți nu au fost acceptați de Guvernul Groza în delegația oficială românească.

Conferința de Pace și-a deschis lucrările în ziua de 29 iulie 1946 la Paris, în Palatul Luxembourg. Scopul acesteia era examinarea proiectelor tratatelor de pace cu cele cinci țări foste aliate ale Germaniei (România, Bulgaria, Finlanda, Ungaria și Italia) și de a elabora recomandări pentru definitivarea tratatelor de pace cu aceste țări. Pe lângă reprezentanții Marilor Puteri, la lucrări au participat și țările care au contribuit cu trupe pe teatrele de operații din Europa: Australia, Bielorusia, Țlanda, Grecia, India, Canada, Noua Zeelandă, Polonia, Norvegia, Ucraina, Cehoslovacia, Ethiopia, Iugoslavia, Uniunea Sud-Africană, precum și un număr de state cu statut de invitate: Austria, Albania, Egipt, Iran, Irak, Cuba și Mexic, având drept de participare la discuții și de exprimare a punctului lor de vedere¹.

Deși participau împreună la lucrările Conferinței, SUA și URSS, principalele țări care contribuiseră la înfrângerea Germaniei, nu mai aveau relații la fel de bune ca în timpul desfășurării războiului. Motivul principal îl constituia faptul că Moscova, urmărind instaurarea unei zone de protecție de-a lungul granițelor sale vestice, refuza sub diverse motive să-și retragă trupele din țările estice ocupate în timpul războiului. De asemenea, sub masca instaurării unor

¹ Zorin Zamfir, *Istoria contemporană universală*, vol. II, București, Editura Oscar Print, 1999, p. 258.

regimuri populare, Uniunea Sovietică începuse deja să-și impună în aceste țări propriul său sistem politic. Instaurarea Guvernului pro-sovietic Groza la București era una dintre aceste mișcări ale Moscovei.

Într-o istorie a Europei, Serge Berstein și Pierre Milza prezintă astfel situația continentului în acel moment: „În 1945 țările europene încetează să mai fie actorii principali ai istoriei și nu vor mai reprezenta decât o miză în înfruntarea dintre marile puteri învingătoare și dintre regimurile pe care acestea le susțin. Conflictul dintre democrațiile liberale și fascism este înlocuit cu cel dintre democrațiile liberale și comunism, iar timp de o jumătate de secol înfruntarea dintre cele două sisteme, situată chiar în inima continentului, opune Europa Occidentală, devenită anexa Statelor Unite, Europei Orientale, vasala marelui frate sovietic”².

Premierul Groza îl va desemna pe ministrul de Externe, Gheorghe Tătărescu, secondat de Gheorghe Gheorghiu-Dej și Ion Gheorghe Maurer, liderii marcați ai Partidului Comunist, să conducă delegația oficială a României la Paris. Deși opoziția din România a cerut guvernului includerea în delegație și a câte unui reprezentant al PNL și PNT, acesta a refuzat motivând că „prioritatea o aveau tehnicienii cuprinși în echipă”³.

Conștient de faptul că datorită situației interne a României, ocupată de trupe sovietice, delegația românească nu ar fi putut să aducă în discuție la Paris decât anumite probleme, liderul opoziției, Iuliu Maniu, l-a rugat pe fostul ministru de Externe român, Grigore Gafencu, aflat în exil în Elveția, să reprezinte la Paris punctul de vedere al opoziției din România. Referitor la acest moment, Gafencu va nota în jurnalul său: „...Răutu mi-a remis o scrisoare de la Maniu în care acesta își exprima din nou totala încredere în mine și mă roagă să mă duc la Paris”⁴.

Fost ministru de Externe și apoi ambasador al României la Moscova, Grigore Gafencu, nemulțumit de orientarea progermană impusă României de generalul Ion Antonescu, părăsise țara în noiembrie 1941, exilându-se în Elveția. Nu a rămas, însă, pasiv, încercând prin toate mijloacele de care a dispus să-și ajute țara aflată în primejdie. Astfel, perioada elvețiană a exilului său a fost marcată de efortul depus pentru a descifra cu un ceas mai devreme intențiile aliaților față de România și de numeroasele sale încercări de a determina Bucureștiul să se retragă din alianța cu Germania, renunțând astfel la războiul

² Serge Berstein, Pierre Milza, *Istoria Europei*, ediție de Doina Barcău Sterpu, vol. V, Iași, Institutul European, 1998, p. 6.

³ *România în anticamera Conferinței de Pace de la Paris. Documente*, coordonator Marin Radu Mocanu, București, Arhivele Naționale ale României, 1996, p. 188.

⁴ D.A.N.I.C., fond *Grigore Gafencu*, dosar 311, f. 50-61.

împotriva Națiunilor Unite. În Elveția, Grigore Gafencu va ține un strâns contact cu lumea diplomatică și mondenă, casa lui din Geneva ajungând uneori un adevărat loc de pelerinaj. El se va strădui, prin discuții, memorii, numeroase articole, să arate Occidentului adevărata situație a României, dar mai ales motivele pentru care aceasta se afla în tabăra opusă Națiunilor Unite. Din nefericire, însă, avertismentele lui nu au fost luate în seamă la București nici de guvern, nici de opoziție. Adversar al regimurilor totalitare, Grigore Gafencu, forțat să rămână în străinătate și după 23 August 1944, va deveni un militant activ și neobosit pentru eliberarea României de sub hegemonia sovietică.

Deși acțiunea cerută de Maniu era foarte riscantă, el nu va ezita în a o pune în aplicare: „Mă voi duce. E o sarcină ingrată și periculoasă. Risc mai cu seamă confiscarea avutului meu în țară tocmai într-o vreme când vânzarea acțiunilor [ziarului „Timpul” - n.a.] părea cu puțință”. Concluzia era una singură: „Ca întotdeauna, însă, în viață, când am simțit că am o datorie de împlinit, m-am hotărât fără șovăire”⁵. Conștient că nu va fi o activitate foarte ușor de îndeplinit, fostul ministru de Externe român s-a mobilizat în vederea ducerii la bun sfârșit a sarcinii încredințate. Primul pas va fi crearea unui grup de organizare și de acțiune al românilor aflați în exil.

În acest scop au fost convocați în Elveția, la Castelet (reședința de vară a lui Gafencu): Viorel Tilea, Răutu, Alex. Cretzeanu, Brutus Coste, Comnen, Dinu Hiott, Dianu, membri marcanți ai exilului românesc. În urma discuțiilor, foarte încordate uneori, s-a hotărât formarea unui grup de acțiune al românilor din exil.

Totodată, s-a hotărât deplasarea membrilor grupului la Paris și alegerea ca șef al acestui grup a lui Grigore Gafencu, încheindu-se în acest sens un proces-verbal, în care se specifica printre altele: „... date fiind importanța și urgența Conferinței de Pace, am convenit să desfășurăm numai deocă la Paris o activitate cât mai intensă. În acest scop hotărâm să dăm tot sprijinul nostru lui Grigore Gafencu, care a fost desemnat să asigure la Paris apărarea intereselor românești”⁶.

La sfârșitul lunii iulie 1946, întreaga echipă se va deplasa la Paris, cuvântul de ordine dat de Gafencu fiind: „Ne informăm și informăm obiectiv, urmărim dezbaterele, căutând să pricepem și să înlesnim altora priceperea stărilor care ne privesc, nu luptăm împotriva nimănui, nu atacăm pe nimeni”⁷.

Aflat în capitala Franței în momentul deschiderii Conferinței de Pace, fostul ministru de Externe român va nota în jurnalul său: „Conferința se deschide

⁵ *Ibidem*.

⁶ Ion Calafeteanu, *Politică și exil. Din istoria exilului românesc. 1946-1950*, București, Editura Enciclopedică, 2000, p. 77-78.

⁷ D.A.N.I.C., fond *Grigore Gafencu*, dosar 311, f. 50-61.

într-o atmosferă de nedumerire și de îngrijorare... Umbra războiului de mâine întunecă de pe acum perspectivele păcii”⁸.

Urmărind starea de spirit a participanților, el va puncta: „Americani se străduie să arate oareșcare optimism. Englezii sunt rezervați, reprezentanții dominioanelor bătaioși... americanii de rând foarte prudenți, francezii dormici de a împăca lucrurile la suprafață prin tranzacții abile. Rușii tăcuți și gata de luptă”⁹.

Divergențele dintre Statele Unite ale Americii și Uniunea Sovietică au ieșit în evidență încă de la început, secretarul de stat american Byrnes declarând, în discursul inaugural, că: „... democrația nu poate fi introdusă în diferitele țări pe vârf de baionete”, cerând ca „evacuarea militară a țărilor care vor încheia tratatele de pace să se facă grabnic” permițând astfel ca „statele foste satelite să se poată dezvolta liber”¹⁰.

Într-un discurs „domol și apăsător”, ministrul de Externe sovietic Viaceslav M. Molotov avertiza Occidentul că „Rusia nu va îngădui nici o imixtiune în viața economică a acestor state și nu va admite nici o presiune incompatibilă cu suveranitatea și demnitatea acestor state”¹¹.

Trist, Grigore Gafencu va concluziona: „De la început minciuna a pus stăpânire pe dezbaterile Conferinței”¹².

Anterior deschiderii Conferinței de Pace, Gafencu notase în jurnalul său referitor la pretențiile sovietice: „Sovieticii au cerut zone de siguranță, adică zone care să cuprindă țările limitrofe și în care aceste țări, păstrând libertățile, independența politică și regimurile lor politice și economice, nu ar trebui să dea decât garanția că nu vor îndrepta politica lor externă împotriva Sovietelor. De fapt, zonele de siguranță se prefac în zone de influență, apoi în zone de stăpânire exclusivă și totală. Statele limitrofe (fie ele învinse, ca România, Bulgaria, Ungaria sau «învingătoare» ca Polonia) pierd prin etape succesive libertățile și regimurile lor deosebite și tind să ajungă, prin înrâurirea hotărâtoare a partidelor comuniste naționale, teritorii deplin adaptate ordinii sovietice. Ființa națională deosebită a acestor state dispare astfel. Uniunea Sovietică se întinde și cuprinde în lăuntrul «Uniunii» popoarele dimprejur”¹³.

Proiectul Tratatului de Pace cu România a fost publicat la 31 iulie 1946, simultan, în capitalele Marilor Puteri învingătoare și la 3 august la București. Deși recunoștea că România a rupt relațiile cu Germania nazistă la 23 august 1944,

⁸ *Ibidem.*

⁹ *Ibidem.*

¹⁰ *Ibidem.*

¹¹ *Ibidem.*

¹² *Ibidem.*

¹³ *Ibidem*, f. 28.

participarea ei la războiul antihitlerist se considera începând cu 12 septembrie 1944. În problema reparațiilor se făcea abstracție de marile distrugerii materiale și umane suferite de România în timpul luptelor pentru alungarea din țară a forțelor germano-maghiare și se stabilea ca România să achite Uniunii Sovietice drept reparații de război suma de 300 milioane de dolari, plătibili în opt ani, începând cu 12 septembrie 1944, în produse petroliere, cerealiere, lemnoase, nave maritime și fluviale, utilaje diverse. Baza de calcul urma să fie dolarul SUA la nivelul anului 1938.

În conformitate cu articolul 21.1 din partea a IV-a a Tratatului de Pace, toate forțele aliate urmau să fie retrase din România în termen de 90 de zile de la data intrării în vigoare a tratatului. Uniunea Sovietică își rezerva, însă, dreptul de a menține pe teritoriul României forțe armate necesare păstrării și pazei liniilor de comunicație ale armatei sovietice cu zona de ocupație sovietică din Austria.

Articolul 1 partea I stipula următoarele: „Frontierele României indicate în harta anexată tratatului de față (Anexa 1) vor fi cele care erau înființate la 1 ianuarie 1941, cu excepția frontierei româno-ungare, care este definită în articolul 2. Frontiera româno-sovietică era fixată conform Acordului sovieto-român din 28 iunie 1940 și Acordului sovieto-cehoslovac din 29 iunie 1945”. Latura pozitivă a acestui tratat, articolul 2, partea I stipula: „Hotărârile sentinței de la Viena din 30 august 1940 sunt declarate nule și neavenite, frontiera dintre România și Ungaria este restabilită prin articolul de față astfel cum exista la 1 ianuarie 1938”¹⁴.

Textul tratatului întărise presupunerile liderului opoziției de la București, Iuliu Maniu, care intuise că, atâta timp cât România va fi ocupată de trupe sovietice, situația Basarabiei, Bucovinei de Nord și a ținutului Herța va rămâne neschimbată. De altfel, generalul Schuyler, reprezentantul SUA în Comisia Aliată de Control aflată la București, va nota în jurnalul său: „Textele proiectelor de tratat de pace balcanice au fost publicate zilele trecute. Majoritatea românilor par foarte dezamăgiți și au sentimentul că prietenii lor britanici și americani i-au «lăsat baltă»”¹⁵.

Referindu-se la modul în care urma să acționeze, Grigore Gafencu va nota în jurnalul său: „Mă frământă gândul neîncetat să dau acțiunii mele un caracter cât mai cumpătat și cât mai puțin bătaios. E inutil de a agita flamura răzvrătirii între cele două tabere care sunt și așa destul de pomite... nu trebuie ca cei mari să se împace pe spinarea noastră. În nici un caz nu trebuie să fim mai catolici decât Papa și mai occidentali decât occidentali”¹⁶.

¹⁴ Zorin Zamfir, *op.cit.*, p. 262-263.

¹⁵ C. V. R. Schuyler, *Misiune dificilă - Jurnal*, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 353.

¹⁶ D.A.N.I.C., fond Grigore Gafencu, dosar 311, f. 50-61.

La 6 august, un prim memoriu, intitulat *România în fața Conferinței de Pace*, este trimis atât delegațiilor prezente la forum cât și presei, în care se cerea „respectarea drepturilor politice și economice ale României cel puțin în măsura în care ele fuseseră asigurate prin Convenția de Armistițiu din 12 septembrie 1944.

Dacă s-au menționat aici condițiile armistițiului, scopul a fost de a se reaminti că România s-a supus voinței Națiunilor Unite exprimată în termeni severi dar preciși; pare just ca Tratatul de Pace, inspirat de o voință identică, să se exprime cu aceeași precizie. Pacea trebuie să restabilească dreptul și încrederea; ea trebuie să asigure viața națiunilor și să înlănească fiecărui popor îndeplinirea sarcinii care-i revine. Poporul român știe că mijloacele de care va dispune pentru îndeplinirea îndatoririlor imperioase care-i incumbă vor depinde de realitatea asigurărilor ce-i vor fi date și mai ales de modul cum va fi garantată independența sa politică și economică¹⁷, se specifica în memoriu.

În ziua de 8 august, Grigore Gafencu și Brutus Coste vor prezenta Conferinței un document privind *Capacitatea de plată a României în 1946-1952*. După o prezentare a situației economice aflate într-o stare critică, în special datorită războiului și ocupației sovietice, cei doi diplomați români propuneau următoarele măsuri pentru reintegrarea României în economia mondială:

- reducerea masivă a datoriilor externe;
- moratoriu;
- credite externe;
- mobilizarea tuturor disponibilităților interne și externe¹⁸.

Grupul românilor din exil va mai înainta un memoriu suplimentar pe 17 august 1946, o lucrare cuprinzând adnotații referitoare la fiecare articol din proiectul de Tratat de Pace – adnotații făcute pe exemplarele proiectului de Tratat. Lucrarea va fi răspândită individual, urmărindu-se evidențierea neajunsurilor și nedreptăților cuprinse în proiectul Tratatului de Pace cu România. Pe 9 octombrie – în ajunul zilei în care proiectul de Tratat, revăzut și amendat de comisiuni, trecea în fața Adunării Plenare – a fost înaintat un ultim memoriu, intitulat *Observațiuni cu privire la Proiectul de Tratat de Pace cu România* – care, deoarece punea și problema ținuturilor răpite de URSS în iunie 1940, Basarabia, Bucovina de Nord și Herța, le va aduce din partea autorităților din țară eticheta de „trădători ai cauzei naționale”¹⁹. Pe lângă aceste memorii, delegația românilor din exil a desfășurat o importantă acțiune de informare a membrilor diferitelor delegații participante, prin contacte personale, note și

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ D. G. Danielopol, *Jurnal parizian. Documente confidențiale*, ediție îngrijită de V. F. Dobrinescu și N. Niculescu, Iași, Institutul European, 1995, p. 98-104.

¹⁹ D.A.N.I.C., fond Grigore Gafencu, dosar 311, f. 86.

scrisori în probleme privind: evacuarea trupelor sovietice, eliberarea prizonierilor români de război, problema Dunării, a independenței economice. Gafencu va nota în jurnal: „Întâlnire cu delegații americani Awdon, Reber, Cannon, Campbell. Exprim punctul nostru de vedere cu privire la textul Tratatului de Pace sfârșind asupra nepreciziei cuprinse în toate articolele: neprecizie cu privire la sfârșitul ocupației (o excepție care legitimează ocupația și nu spune câte trupe de legătură vor rămâne, pe unde vor trece, cât vor mai sta?), neprecizie cu privire la reparații (ce am plătit? cât ne mai rămâne de plătit? cine ne judecă? de ce nu o comisie de reparații?), neprecizie cu privire la prizonieri (în ce termen se vor întoarce? cine ne judecă?). Asta pentru chestiunile «aranjate». Cele deschise lasă loc pentru și mai multă neprecizie: problemele economice, Dunărea. Cum și când vor fi deslegate? Nimeni nu știe”²⁰. Fostul ministru de Externe român se va întâlni, de asemenea, cu ambasadorii Marii Britanii, Africii de Sud, Noii Zeelande, Australiei, Chinei, Greciei, Belgiei, Portugaliei și Italiei.

Într-o scrisoare trimisă liderului liberal Dinu Brătianu, Grigore Gafencu scria referitor la activitatea grupului condus de el la Paris: „am lucrat ... ca o delegație oficioasă, trimițând «adrese» și primind răspunsuri; primul rezultat atins a fost că ni s-a tolerat această activitate și că atât noi cât și munca noastră ne-am bucurat de simpatia vădită a unora și de o stimă generală... Toate problemele noastre au fost bine lămurite, pe lângă șefii marilor delegații (îndeosebi problemele politice) cât și cele economice (discutate ore în șir cu diferiți experți)”²¹.

Deși atât delegația oficială românească, cât și cea sovietică au protestat și au cerut ca autoritățile franceze să ia măsuri împotriva activității acestor „împostori reacționari români”, delegatul Franței va susține acțiunea acestora răspunzând că „în Franța este liber oricine să se manifeste cum crede și cum înțelege”²².

Într-o dare de seamă încheiată la sfârșitul Conferinței de Pace și trimisă lui Iuliu Maniu, Grigore Gafencu va enumera trei mari categorii de probleme luate în seamă de delegația românilor exilați pe care el a condus-o la Paris: probleme teritoriale, politice și economice²³. Referitor la problemele teritoriale, grupul românilor din exil a luat poziție atât în ceea ce privește chestiunea granițelor

²⁰ *Ibidem*, f. 59.

²¹ D.A.N.I.C., fond *Grigore Gafencu*, dosar 74, f. 18-22.

²² Aurel Sergiu Marinescu, *O contribuție la istoria exilului românesc*, vol I, București, Editura Vremea, 1999, p. 315.

²³ Grigore Gafencu, *Politica în exil, 1942-1957*, Studiu introductiv și selecția textelor de Nicolae Petrescu și Gheorghe Zamfir, București, Editura Oscar Print, 2000, p. 175-182.

vestice, cât și a celor de nord și răsărit, chiar dacă ele nu figurau pe ordinea de zi a Conferinței. Deși problema Transilvaniei a fost pusă pe ordinea de zi a Conferinței și dezbătută atât în ședințele plenare cât și în comisii, era dinainte rezolvată în urma acordurilor încheiate între miniștrii de Externe ai Marilor Puteri.

Problema Basarabiei, Bucovinei de Nord și ținutului Herța, deși era considerată ca rezolvată prin actul de armistițiu încheiat între Națiunile Unite și România, va fi reluată de grupul românilor dizidenți, arătându-se astfel nedreptatea suferită de România în iunie 1940.

În memoriile prezentate Conferinței, chestiunea ținuturilor răsăritene a fost publicată cu amănunte, însoțite de hărți geografice, etnografice, considerații istorice, precum și de declarațiile oficiale ale Partidelor Național-Țărănesc și Național-Liberal. Gafencu a arătat astfel că cedarea provinciilor răsăritene nu s-a făcut, conform declarațiilor sovietice, printr-un acord, ci în urma unei note ultimative, evidențiindu-se astfel nedreptatea făcută poporului român cu acest prilej.

Aurel Sergiu Marinescu, în volumul *O contribuție la istoria exilului românesc*, prezintă o notă, datată 26 septembrie 1946, provenind din Arhiva SRI, referitoare la activitatea lui Grigore Gafencu în timpul Conferinței de Pace de la Paris: „...memoriul prezentat președintelui Conferinței privitor la Bucovina de Nord și Basarabia... de Gafencu ... a provocat o mare iritație din partea delegației sovietice și mai ales dl. Molotov a protestat împotriva unor asemenea pretenții ca acelea susținute în acel memoriu. În cercurile aliate această acțiune întreprinsă contra Rusiei de grupul de români din străinătate a produs satisfacție”²⁴. Gafencu va prezenta, totodată, adevărul și în cazul cedării Dobrogei de Sud, regiune cedată de România Bulgariei în urma presiunii Germaniei.

Referitor la apărarea independenței României, românii dizidenți au cerut un text precis și categoric, stipulând evacuarea completă a teritoriului românesc, „garanții efective de ordin internațional pentru ca principiile enunțate în primele articole ale Proiectului de Tratat, referitoare la libertățile individuale și politice ale României, să aibă valoare reală”, „așezarea Tratatului de Pace sub înalta oblăduire a Curții Internaționale de Justiție, pentru ca interpretarea textelor și dezlegarea diferendelor să nu rămână în atribuțiunea exclusivă a unor organe politice și diplomatice, ci să fie supuse unui control juridic”²⁵. Problemele care vor genera cele mai multe controverse vor fi însă cele economice. Gafencu va considera „vitală” pentru viitorul României rezolvarea problemelor economice, în special reparațiile pe care România urma să le plătească în contul datoriilor de război. Achitarea rapidă a acestor datorii, în special Uniunii Sovietice – spera fostul ministru român de Externe – avea să conducă la evacuarea rapidă a unei

²⁴ Aurel Sergiu Marinescu, *op. cit.*, p. 313-314.

²⁵ Grigore Gafencu, *op. cit.*, p. 175-182.

mari părți din trupele sovietice aflate în România (Gafencu spera ca în România să rămână numai trupele sovietice necesare păstrării liniilor de comunicație cu cele aflate în Austria).

Vizând impunerea unor sume cărora România – aflată, datorită urmărilor războiului, ocupației sovietice, abuzurilor, într-o situație economică foarte grea – să le poată face față mai ușor, pe lângă Memoriul prezentat împreună cu Brutus Coste privind capacitatea de plată a României între 1946-1952, care arată adevărata situație economică a țării, Grigore Gafencu va cere și constituirea unei Comisii de reparații și restituiri care să urmărească exact reparațiile care urmau să fie plătite de România.

Profitând de inexistența unei astfel de comisii – la constituirea căreia se va opune – Uniunea Sovietică va continua să oblige România la plata unei uriașe despăgubiri de război, deși suma de 300 milioane dolari fusese plătită până la data de 30 iunie 1946. „Politica Rusiei este să jefuiască” va puncta vicemareșal Donald F. Stevenson, șeful Misiunii militare engleze de la București, într-un document trimis secretarului de stat de la War Office, arătând astfel adevărata politică sovietică față de România²⁶.

Deși delegația oficială, în componența căreia se aflau 18 economiști de marcă ai României, „crema personalului economic românesc”²⁷, va refuza să prezinte Conferinței de Pace documente oficiale privitoare la sumele pe care România le-a plătit Uniunii Sovietice până la data desfășurării Conferinței, delegatul american Willard Thorp va prezenta adevărata sumă plătită de România. Conform economistului american „...suma inițială de 300 milioane dolari fixată prin clauzele Armistițiului, plătită însă în 6 ani, fusese de mult depășită de confiscările făcute timp de 18 luni în dauna economiei românești. Adăugând la sumele deja plătite cu titlu de reparații cheltuielile provocate de întreținerea trupelor de ocupație, precum și «restituirile» și «rechizițiile» cerute de către ocupant, cifra plătită de către România s-a ridicat la 1.050 milioane dolari”²⁸.

Suma va fi confirmată de un memoriu prezentat de Brutus Coste, precum și de unul dintre liderii delegației oficiale românești, Ion Gheorghe Maurer. Suma este împărțită astfel de Brutus Coste: despăgubiri – 105 milioane dolari; restituiri – 174 milioane dolari; întreținerea armatei sovietice – 336 milioane dolari; confiscări, rechiziții etc. neprevăzute în Convenția de Armistițiu – 430 milioane dolari²⁹.

²⁶ D. G. Danielopol, *op. cit.*, p. 48.

²⁷ *Ibidem*, p. 87.

²⁸ *Ibidem*, p. 105-107.

²⁹ *Ibidem*, p. 87-88.

De altfel, referitor la plata reparațiilor, Gafencu va publica în „Journal de Genève” articolul *Reparațiile și Conferința de la Paris*, în care scria: „Marile Puteri trebuie să pună capăt «arbitrariului care domnește în domeniul reparațiilor». Acesta era unul dintre obiectivele esențiale ale tratatelor de pace: să se pună ordine în cifre și în procedee, astfel încât să fie oprit procesul de dezmembrare economică care (*sic* !) a atins deja unele dintre cele mai fertile regiuni ale Europei și care riscă să se extindă și să se agraveze”³⁰.

Pe lângă cererea de înființare a Comisiei de reparații și restituiri, urmărind apărarea independenței economice a României, Grigore Gafencu va mai cere:

– revizuirea întregului capitol al reparațiilor, care pune în sarcina României obligații nedrepte și istovitoare, imposibil de îndeplinit;

– reducerea cererilor de despăgubiri anglo-saxone conform unor principii de echitate, ținându-se seama de sleirea completă a economiei românești;

– integrarea economiei românești în economia mondială prin introducerea clauzei națiunii celei mai favorizate și prin înlăturarea sistemului de acorduri speciale și a legislației discriminatorii, în virtutea căreia au fost înființate, în afară de orice normă de drept și bună gospodărire, diferitele sovromuri;

– menținerea principiului libertății pe Dunăre, garantat printr-un control internațional pe temeiul vechilor așezăminte europene ale Dunărei rămase în vigoare în ciuda prefacerilor adânci din vremurile din urmă”³¹.

Lucrând în paralel și uneori în contradicție cu delegația oficială română, aflată sub un strict control sovietic, grupul românilor din exil, o adevărată „delegație oficioasă”³², va fi surprinzător de mediatizat pentru reprezentanții „neoficiali” ai unei țări învinse și aceasta în special datorită lui Grigore Gafencu, foarte cunoscut în Apus datorită poziției, cărților și articolelor sale.

Conștient de impactul presei asupra publicului, fostul ministru român de Externe va ține un contact strâns și permanent cu ziarele reprezentate la Conferință, reușind astfel, după cum va nota ulterior, ca: „activitatea ... și interesele românești susținute” de grupul condus de el să fie „semnalate și sprijinite cu simpatie de numeroase ziare americane, engleze, franceze, elvețiene, portugheze etc.”³³.

³⁰ *Ibidem*, p.105-107.

³¹ Grigore Gafencu, *op.cit.*, p. 178.

³² D.A.N.I.C., fond *Grigore Gafencu*, dosar 311, f. 65.

³³ Grigore Gafencu, *op.cit.*, p. 176.

Astfel, interviuri și articole ale fostului ministru de Externe român au fost publicate de numeroase ziare și reviste apusene: „New York Herald Tribune”, „Une Semaine de Monde”, „La Libre Belgique”, „Weltwoche”, „Züricher Zeitung” etc., „Document”, „Journal de Genève”, reluate și de agenția Reuters pentru presa mondială. Activitatea grupului, pozițiile sale în special în problema reparațiilor și a Dunării vor fi reliefate pe larg în ziarele „Le Monde”, „New York Herald Tribune” și „Daily Mail”³⁴.

Din nefericire, după cum va sublinia fostul ministru de Externe român, deși tezele susținute au găsit la marea majoritate a delegațiilor înțelegere și simpatie „...cele mai multe cereri nu au fost luate în seamă de Conferința”³⁵. Cereri importante referitoare la evacuarea trupelor străine, la prizonierii români de război și la reparațiile propriu-zise nu și-au găsit rezolvarea în prevederile Tratatului de Pace.

Principalele motive pentru care aceste cereri, foarte importante pentru România, au rămas fără răspuns au fost: dorința Marilor Puteri Apusene de a evita un conflict cu U.R.S.S.-ul în ciuda diferendelor existente cu acesta din urmă, dar și dorința apusenilor de a se ajunge rapid la rezultate concrete și abordarea, chiar cu sacrificarea unor poziții răsăritene, a problemei capitale de care, după părerea lor, atârna pacea lumii: problema germană. Astfel, pentru a ajunge mai rapid la rezultate, Marile Puteri au căzut de acord să sprijine în fața comisiilor, indiferent de convingerile lor, toate articolele asupra cărora cei patru miniștri ai Afacerilor Străine stabiliseră un acord.

Acestor cauze de ordin general i se adaugă și poziția oficială a delegației României, condusă de ministrul de Externe Gheorghe Tătărescu, secondat de Gheorghe Gheorghiu-Dej și Ion Gheorghe Maurer, lideri importanți ai Partidului Comunist Român. Aflată sub control sovietic, delegația românească a atacat numai cererile occidentale, neîndrăznind să atace și revendicările sovietice.

„Guță vorbește la Luxembourg. Emfatic și gol ca în vremurile bune de mult uitate. Vorbe bune pentru vecini, «gloriosul mareșal Stalin», ...«viteaza armată sovietică» etc. etc., artificio ieftin pentru a păstra «încrederea stăpânilor». Rezerve cu privire la reparații, care nu privesc decât pe occidentali. Rușii sunt dați exemplu pentru moderația pe care au dat-o cerând numai o cincime (!?) din ce le datorăm. În schimb, «independența noastră economică» o vom apăra împotriva celor care caută să ne impună clauza națiunii celei mai favorizate”³⁶, va nota Gafencu referitor la poziția delegației oficiale românești.

Astfel, probleme importante pentru România precum evacuarea trupelor sovietice, repatrierea prizonierilor, garantarea libertăților politice și economice au

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ D.A.N.I.C., fond *Grigore Gafencu*, dosar 311, f. 52.

fost trecute cu vederea, deși delegația României a fost chestionată de celelalte delegații prezente la Conferință privitor la revendicările sovietice. Referindu-se la poziția adoptată de delegația românească, unul dintre membrii delegației americane avea să afirme: „Principala problemă... este aceea că românii nu protestează niciodată în public la adresa înțelegerilor cu Uniunea Sovietică. Fără reclamații clare din partea României și fără informații în acest sens, Statele Unite nu pot face nimic”³⁷.

Singurele rezultate pozitive la care Gafencu, împreună cu grupul condus de el, considera că și-a adus aportul, au fost: hotărârea convocării, șase luni mai târziu, a unei Conferințe a Dunării cu participarea și a Marilor Puteri alături de statele riverane, recomandarea aplicării clauzei națiunii celei mai favorizate pentru România, recursul la Curtea Internațională de Justiție care capătă astfel dreptul de a interpreta textul tratatelor și de a judeca litigiile izvorâte din aplicarea lor. Problema era că aceste „rezultate pozitive” nu erau decât simple recomandări, ele urmând să fie supuse hotărârii finale a celor patru miniștri ai Afacerilor Străine.

Încheierea dării de seamă era foarte optimistă privind viitorul relațiilor din cadrul exilului românesc. „Țin să arăt la sfârșitul acestei etape a activității noastre că ea s-a desfășurat de la început într-un spirit de deplină solidaritate și în cea mai desăvârșită prietenie”³⁸.

Activitatea fostului ministru de Externe român în timpul desfășurării acestei Conferințe de Pace va fi elogiată de ceilalți membri ai grupului care au recunoscut că „meritele revin în primul rând prietenului Grigore Gafencu, care cu măiestrie a știut să facă să fie auzite și cunoscute părerile și simțămintele poporului român”³⁹.

În țară, însă, pentru activitatea depusă la Paris, Gafencu și ceilalți membri ai grupului său vor fi etichetați drept un „grup de delicvenți”, exagerările mergând până la a fi acuzați de „acțiune criminală”⁴⁰ împotriva României de către liderii comuniști de la București.

Tot în Arhivele S.R.I. (fond D, dosar 4749, f. 4-8) există un tabel care conține 38 de nume de „elemente reacționare române ce duc în străinătate acțiuni de subminare a intereselor României”, pentru fiecare fiind trecute și activitățile lor. Referitor la Gafencu se menționează: „principalul exponent al mișcării românești din străinătate. După ce a stat câțiva ani în Elveția, după 23 august 1944 a strâns

³⁷ D. G. Danielopol, *op.cit.*, p. 122-124.

³⁸ Grigore Gafencu, *op.cit.*, p. 182.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ D.A.N.I.C., fond Președinția Consiliului de Miniștri. Stenograme, dosar 9/1946, f. 82-89.

legăturile cu cercurile reacționare străine, ducând o acțiune continuă împotriva actualei politici a României. În momentul de față se află la Paris, unde caută să influențeze pe membrii delegațiilor anglo-americane în sensul cererilor formulate de opoziția română, al cărei principal purtător de cuvânt este⁴¹.

Comuniștii se vor folosi și de activitatea depusă de Grigore Gafencu la Paris atunci când vor da ultimele lovituri opoziției democratice din România. La 15 iulie 1947, când ministrul de Interne Teohari Georgescu va cere în Parlament ridicarea imunității parlamentare a deputaților opoziției, în „raportul motivat” prezentat se menționa și faptul că, la Conferința de Pace de la Paris, Gafencu și grupul său de români exilați, trădători de neam, ar fi cerut nrecunoașterea „delegației oficiale” și ar fi pus în pericol „realipirea la țară a Transilvaniei de Nord”, prin lupta dusă împotriva cauzei românești în străinătate⁴².

Comentând afirmațiile din ziar, Gafencu va nota în jurnalul său: „Iată-mă din nou trădător. Am trădat cauza țării, acum cinci ani fiindcă nu am acceptat dictatura lui Hitler; trădez din nou fiindcă nu înțeleg să mă supun poruncii nerușinatei slugi care batjocoresc astăzi neamul nostru”⁴³.

În noiembrie 1947, Grigore Gafencu, implicat în procesul intentat liderului opoziției de la București, Iuliu Maniu, va fi condamnat în contumacie la 20 de ani de muncă silnică. Vina principală – activitatea depusă la Paris în timpul Conferinței de Pace.

Deși lucrările Conferinței de Pace s-au încheiat la 20 octombrie 1946, Grigore Gafencu nu va abandona acest subiect. Într-un articol publicat în „Journal de Genève” în ianuarie 1947, intitulat *Foamete în România*, atrăgând atenția asupra pagubelor provocate de seceta abătută asupra României, Gafencu va semna încă o dată povara despăgubirilor fixate prin Tratatul de Pace⁴⁴.

Cu ocazia semnării Tratatului de Pace, fostul ministru român de Externe va prezenta un nou protest al exilaților români precizând: „...numai o revizuire completă și întreagă a tratatelor de pace ar putea să garanteze României nu numai libertățile sale și exercițiul suveranității sale, ci și apartenența sa la Europa, existența sa națională liberă, viața sa”⁴⁵.

Ratificarea de către Anglia și Statele Unite a Tratatului de Pace cu România, în mai 1947, va legaliza regimul impus de Moscova Bucureștiului. Astfel, timp de aproape o jumătate de secol, România va face parte, conform aprecierii istoricului Mihai Retegan, „din ceea ce generic era denumit Europa de Est – noțiune care desemna mai mult o realitate politică decât una geografică,

⁴¹ Aurel Sergiu Marinescu, *op.cit.*, p. 315.

⁴² D.A.N.I.C., fond *Grigore Gafencu*, dosar 313, 11 august 1947, f. 66.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ *Ibidem*, dosar 312.

⁴⁵ D.A.N.I.C., fond *Grigore Gafencu*, dosar 312.

adică o zonă asupra căreia se extindea hegemonia URSS, lucru recunoscut de toată lumea, inclusiv de SUA⁴⁶.

Résumé

Grigore Gafencu, ancien ministre des Affaires Etrangères et ancien ambassadeur à Moscou, n'a pas compris d'abandonner les intérêts de son pays, même après son exil imposé par l'orientation pro-allemande imposée en 1941 par le régime du maréchal Antonescu.

Sa voix à la Conférence de la Paix de Paris (1946) a représenté la voix du peuple roumain libre : la délégation officielle ne pouvait pas soutenir des points de vue contraires aux intérêts de Moscou. Le plaidoyer de Grigore Gafencu portait sur la reconnaissance de la participation de la Roumanie dans la guerre anti-allemande entre le 23 août et le 12 septembre 1944 ; sur la juste somme en ce concerne les réparations de guerre que la Roumanie devait payer à l'Union Soviétique ; sur les questions territoriale sensibles comme les régions arrachées par l'URSS en 1940 ; sur la libre circulation sur le Danube garantie par les traités internationaux etc.

Pour son activité au service des intérêts nationaux, le régime communiste l'a considéré comme traître. Il fut condamné en contumace à 20 ans de prison et travail forcé.

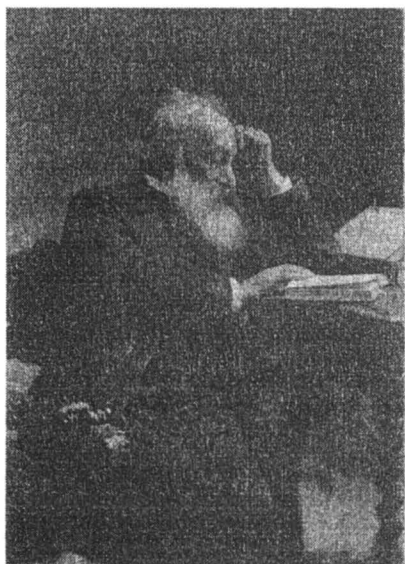
⁴⁶ Mihai Retegan, 1968. *Din primăvară până în toamnă*, București, Editura Rao, 1998, p. 17.

Din istoricul elaborării *Istoriei critice a românilor*, de B. P. Hasdeu

LIDIA BRÂNCEANU

La scurt timp după apariția lucrărilor lui R. Roesler¹ care contestau permanența românilor pe pământul strămoșesc, B. P. Hasdeu a început elaborarea lucrării *Istoria critică a românilor*, în care urma ca, pe baza izvorului de necontestat, documentul istoric, să dea riposta convenită teoriilor tendențios publicate.

B. P. Hasdeu avea deja, în activitatea științifică desfășurată, o îndelungată experiență în ceea ce privește publicarea documentelor din arhivele și bibliotecile din țară și străinătate referitoare la trecutul istoric al românilor.

În lucrările publicate, cât și în revistele apărute la Iași² și, mai ales, în cea editată la București din însărcinarea dată, în 1864, de Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice și intitulată „Arhiva Istorică a României”³, B. P. Hasdeu a folosit documente în limbile slavă, greacă și latină, limbile romanice și limba germană, în scopul luminării unor aspecte nestudiate ale istoriei începuturilor poporului român. Mircea Eliade menționează că „vasta sa orientare în economia politică, științele juridice, arta militară, iconografie, științe naturale lăsau impresia unui Pico della Mirandola”⁴. B. P. Hasdeu nu a șovăit să așeze istoria neamului românesc alături de celelalte istorii europene.

¹ R. Roesler, *Die Anfänge des walachischen Fürstenthums*, Wien, 1867; *Romänische Studien*, Leipzig, 1871.

² 1858 nov. apare primul număr al revistei „România”, total 4 numere; în 1859 redactează a doua revistă: „Foae de istoria română”; în 1860, martie-iulie, publică a treia revistă: „Foia de istorie și literatură”; în 1862-1863 apare „Din Moldova”.

³ Lidia Brâncănu, *B. P. Hașdeu și revista „Archiva Istorică a României”*, în „Manuscriptum”, 1988.

⁴ B. P. Hasdeu, *Scrieri literare, morale și politice*, ediție critică de M. Eliade, Fundația pentru literatură și artă, 1937, p. XL.

Impunându-se în epocă prin vastitatea cunoștințelor și documentația adunată cu acribie, scrierile sale erau așteptate de public. Personalitățile culturale ale vremii erau gata să îl sprijine materialicește pe B. P. Hasdeu pentru ca lucrarea *Istoria critică a românilor* să vadă mai repede lumina tiparului.

Ziarul „Columna”⁵, în iunie 1872, scria: „Am auzit cu multă satisfacțiune că are să se instituiască o societate de bărbați influenți și cu valoare științifică, care să susțină întreprinderea dlui Hasdeu: *Istoria critică a românilor*. Așteptăm cu împăciință constituirea acestei societăți pentru a depune cu toții obolul nostru. Întrucât, știm noi, ideea unei asemenea societăți o concepușe, cu o generoasă expansiune, dl Ion Brătianu, în timpul ultimei petreceri în București; ea găsi însă o vie opozițiune chiar din partea dlui Hasdeu, temându-se că orice specie de patronaj organizat, presupunând necesarmente un raport de îndatorire și obligațiune, îi va putea înlănțui, mai mult sau mai puțin, deplina libertate a cugetării, fără care piere sau lăncezește veritatea istorică”.

Chiar fără sprijinul material al societății, din *Istoria critică a românilor* au apărut, în aprilie și august 1872, primele două fascicule intitulate „Pământul Țării Românești – Întinderea teritorială” și „Nomenclatura”, iar a treia, „Acțiunea naturii asupra omului”, a apărut în ianuarie 1873⁶.

Studiul referitor la *Întinderea teritorială* vorbește despre hotarul Munteniei până la Marea Neagră; despre Ducatul Făgărașului și cuprinderea acestuia de către Basarabi; despre Ducatul Amlașului din punct de vedere cronologic și geografic; despre Dobrogea. În studiul referitor la *Nomenclatura Țării Românești* se arată originea termenului vlah; personificarea originii naționale în istoria universală; importanța unei nomenclaturi teritoriale.

În studiul *Acțiunea naturii asupra omului*, B. P. Hasdeu, cu imensa lui erudiție lingvistică, cu neistovita sa sete de cunoaștere și de cuprindere, transformă această parte a lucrării într-o adevărată enciclopedie, dând posibilitate cititorului de astăzi să afle despre problemele generoase care-i frământau pe gânditorii din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în legătură cu trecutul neamurilor și relația dintre om și mediul înconjurător⁷.

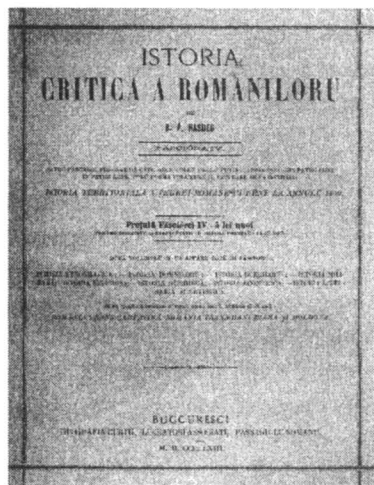
Interesul stârnit de incontestabilele merite științifice ale lucrării, care, așteptată cu nerăbdare, era publicată și citită pe fascicule, a făcut ca, la 3 februarie 1873, cu câteva luni înainte de apariția ultimei fascicule a primului

⁵ *Ibidem*.

⁶ B. P. Hasdeu, *Istoria critică a românilor*, vol. I, *Pământul Terrei Românești. Întinderea teritorială. Nomenclatura. Acțiunea naturei*, București, Imprimeria Statului, 1873, 311 p.

⁷ Idem, *Istoria critică a românilor*, ediție îngrijită și studiu introductiv de Grigore Brâncuș; studiu introductiv și note de Manole Neagoe, București, Editura Minerva, 1984, p. XXXI.

volum, să i se acorde lui B. P. Hasdeu marea medalie de aur pentru alcătuirea istoriei naționale, iar la 10 februarie 1873, Parlamentul României să voteze un premiu de 4000 lei noi, pentru sprijinirea continuării operei sale⁸.

Prin apariția, în mai 1873, a celei de a patra fascicule, referitoare la limba română – în care se arată importanța filologiei în istorie, rezultatele filologice asupra formării națiunii române, lipsa de dialecte la românii din Dacia, modernitatea slavismelor și germanismelor în limba română, dând răspuns la întrebarea dacă dl. Roesler știe românește – primul volum al *Istoriei critice a românilor* era încheiat.

În prefața volumului⁹, B. P. Hasdeu, recunoscând că „succesul operei a întrecut cu mult așteptările autorului”, aduce mulțumirile sale celor ce l-au sprijinit atât în publicarea lucrării – miniștrii Christian Tell,

Gh. Chițu și Titu Maiorescu –, cât și în răspândirea acesteia: dr. Carol Davila, dr. Nicolae Krețulescu, iar librarului Socec pentru că „s-a grăbit din proprie inițiativă a oferi hârtia în condițiunile cele mai înlesnitoare”.

B. P. Hasdeu, pentru susținerea argumentării, desfășurase o minuțioasă, vastă și obositoare cercetare în bibliotecile din țară și străinătate, de unde adunase documente inedite, cumpărase cărți, cheltuisese sume mari de bani pentru editarea volumului. Se simțea recunoscător tuturor celor care îl ajutaseră, de aceea, în august 1873¹⁰ adresează mulțumiri ministrului Instrucțiunii Publice, Christian Tell¹¹, pentru sprijinul acordat și, mai ales, pentru facilitarea călătoriilor științifice făcute în scopul adunării și completării materialului necesar. Citeze:

„Domnule Ministru, dacă *Istoria critică a românilor* a putut să apară și să continue, o datorez într-o mare parte sprijinului pe care l-am primit din partea Onor Ministrului Instrucțiunii Publice; căci o publicațiune atât de întinsă este grea nu numai prin cheltuiala de tipar, nu numai prin cumpărare de cărți etc., dară și prin necesitatea de a face călătorii științifice pentru adunarea și completarea materialului, după cum este și călătoria peste Carpați, de unde mă întorc acum,

⁸ D.A.N.I.C., fond B. P. Hasdeu, vol. XXXVI/1722-1804, f. 70.

⁹ B. P. Hasdeu, *Istoria critică a românilor*, ediția din 1875, p. X.

¹⁰ D.A.N.I.C., fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 251/1874, f.5.

¹¹ În cadrul guvernului condus de Lascăr Catargiu, Christian Tell a fost ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice în perioada 14 martie 1871-8 ianuarie 1874.

vesel că am strâns o mulțime de documente prețioase, dar îngrijat totodată despre imensele dificultăți materiale ale întreprinderii mele.

Pus în această pozițiune, iau îndrăzneala, Domnule Ministru, de a recurge și de astă dată la concursul Onor Ministeriu al Instrucțiunii Publice, solicitând a mi se lua, prin premunerațiune pentru premiile scolastice ale anului 1874, încă un număr de exemplare din edițiunea a II-a, pe care mă voi îndatora, ca și în trecut, a le depune negreșit până la 1 iunie 1874.

Binevoiți, Domnule Ministru, a primi încredințările mele celei mai distinse considerații” (26 august 1873).

Rezoluția ministrului Christian Tell a fost următoarea: „Pe temeiul motivelor arătate de dl. Hasdeu, prin petițiunea prezentă, considerând cheltuielile făcute cu excursiunea în adunarea materialului necesar la elaborarea *Istoriei critice a românilor*, cu care se ocupă dânsul, se va libera din paragraful asignat în buget pentru excursiuni arheologice suma de una mie lei”.

B. P. Hasdeu continua, totuși, să fie îngrijorat cu privire la imensele dificultăți materiale care îl așteptau până la terminarea operei începute. Aceasta, cu atât mai mult cu cât, în ianuarie 1874, apăruse prima fasciculă din volumul II – *Reacțiunea omului contra naturii. Providența în istorie* –, iar cheltuielile făcute cu editarea, ca de fiecare dată, depășiseră sumele primite. Solicită din nou ministrului sprijin financiar și în martie 1874 cere cei 4000 lei, care i se cuveneau de drept, prin votul dat de Parlament, încă din 1873, pentru „încurajarea autorului *Istoriei critice a românilor*” spre continuarea operei sale¹², iar în aprilie 1874¹³, arătând că datorează librarului Socec o sumă însemnată, cere o parte din banii care i se cuveneau pentru reeditarea operei sale, hotărâtă deja. Titu Maiorescu¹⁴, în calitate de ministru al Instrucțiunii Publice, îi mai aprobă suma de 1000 lei.

Neliniștit pentru faptul că documentația pe care o avea nu corespundea exigențelor sale științifice, B. P. Hasdeu, în mai 1874¹⁵, se hotărăște, în ciuda lipsurilor materiale, să facă o călătorie în Transilvania și Germania, unde să cerceteze arhivele și bibliotecile din Sibiu, Cluj, Alba-Iulia, Berlin, Dresda.

Gândul că opera sa era un răspuns la afirmațiile nefondate ale lui R. Roesler cu privire la începuturile istoriei neamului său, B. P. Hasdeu își face curaj și cere suma de 2400 lei, obligându-se ca la întoarcere să facă o dare de seamă amănunțită asupra cercetărilor sale. Titu Maiorescu este de acord să-l

¹² D.A.N.I.C., fond *Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice*, dosar 251/1874, f. 7.

¹³ *Ibidem*, f. 9.

¹⁴ Titu Maiorescu a fost ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice în perioada 7 aprilie 1874-20 ianuarie 1876 în guvernul condus de Lascăr Catargiu.

¹⁵ D.A.N.I.C., fond *Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice*, dosar 251/1874, f. 11.

sprijine pe B. P. Hasdeu în condițiile în care acesta va face dovada banilor cheltuiți și va depune, eventual, copii de pe documentele descoperite.

După o lună și jumătate de la plecarea din țară, B. P. Hasdeu comunică ministrului Titu Maiorescu faptul că se simte fericit de a fi descoperit „două sute de documente și relații inedite de cea mai mare importanță pentru istoria politică, diplomatică, ecleziastică, artistică și literară a românilor. În raportul general pe care voi avea onoarea a vi-l prezenta la întoarcere, voi descrie pe larg toate rezultatele călătoriei. Pentru a putea continua aceste cercetări, care au necesitat din parte-mi niște sacrificii incompatibile cu mijloacele mele materiale și în disproporțiune cu ajutorul ce mi l-a dat Onorabilul Minister la plecare, îmi iau libertatea de a vă ruga, în interesul Istoriei noastre Naționale, Domnule Ministru, de a-mi mai acorda o sumă de 2000 lei noi.

În caz de a fi sleit paragraful bugetar al excursiunilor științifice, nu mă sfiesc a solicita un credit extraordinar, fiind convins că îl voi răscumpăra pe deplin, prin însemnătaea fontânelor istorice ce mă așteaptă în arhivele și bibliotecile pe care nu le-am cercetat încă.

Binevoiți, Domnule Ministru, a primi, și cu această ocaziune, încredințarea celei mai distinse considerațiuni (Din Transilvania, Alba-Iulia – Karlsburg – str. Bethlen Gabor nr. 115)”¹⁶.

În tot acest timp, după propria mărturisire, se simțea îngrozit și la gândul „ca nu cumva munca și voința să fie covârșite prin sărăcirea puterii”.

Gândul că teoriile pe care le susținea în opera ce o elabora erau comentate, cântărite și evaluate de oamenii de știință ai timpului și în special de cei de peste hotare îl făcea ca fiecare aserțiune să fie bine argumentată. De aceea, B. P. Hasdeu trece peste neplăcerea pe care o resimțea ori de câte ori cerea bani și se adresează din nou ministrului Instrucțiunii Publice: „...sunt silit a adăuga totodată că spezele excursiei au întrecut cu una mie două sute lei și celelalte trei mii ce ați binevoit a-mi acorda. Față de importanța rezultatelor dobândite, cutezând a crede că este just ca aceste excedente, pe care le-am luat împrumut și care constituie o sarcină prea grea pentru poziția mea materială, să mi se restituie din partea statului, iau libertatea a vă ruga, domnule ministru, să binevoiți a-mi încuviința acea sumă suplimentară de una mie două sute lei. Solicitez respectuos, în același timp, reproducerea alăturatului raport în Monitorul Oficial, sperând că astfel se va face un necesar precedent de a da seamă pentru ceilalți ce vor mai întreprinde excursii pe socotelile statului”¹⁷.

Dar, de data aceasta, Titu Maiorescu nu mai poate sau nu mai simte nevoia să răspundă afirmativ cererii înaintate. Nu-l refuză categoric, dar în rezoluția pusă arată că „alăturatul raport, nefiind adresat ministerului ci fiind o

¹⁶ *Ibidem*, f. 14.

¹⁷ *Ibidem*, f. 17.

relațiune deja tipărită mai mult ca articol de jurnal, nu are forma de a apărea în Monitor. Suma cerută nu se poate acorda din bugetul anului prezent. Rămâne a se decide asupra cererii în anul viitor”.

B. P. Hasdeu nu se descurajează și, conștiincios în raport cu misiunea pe care o avea de îndeplinit, își continuă munca animat de aceeași însuflețire și neodihnă. Mulțumit de sprijinul acordat de oamenii de cultură din Transilvania și Germania în adunarea documentelor, face cunoscut public, prin intermediul ziarului „Columna”, scopul călătoriei științifice din vara anului 1874 și rezultatele la care a ajuns, datorate unor importante personalități ale timpului, unele dintre ele de expresie maghiară și germană.

„Excursiunea mea în Transilvania avea trei ținte: întâi, de a intra într-o legătură mai de aproape cu bărbaii sași și unguri; al doilea, de a cerceta bibliotecile sub raportul acelor publicațiuni pe care nu poate cineva să le procure în București; al treilea, și mai presus de toate, de a utiliza avutele arhive și colecțiuni de manuscripte de acolo, rămase până acum cu desăvârșire străine istoricilor noștri. Relațiunile personale cu dl. dr. Teutsch, apoi cu dl. Bielz, dr. Trauschenfels, Reissenberger, Seivert, Wenrich, în fine, cu dl. Caroli Szabo și cu dl. canonic Francisc Kovacs, care toți se grăbiră, cu o extremă amabilitate, a-mi înlesni investigațiunile, au satisfăcut pe deplin prima din acele trei ținte. Ziarele din Transilvania, atât germane, precum și cele maghiare, nu puțin au concurs și de a-mi face mai ușoară străbaterea, sub prăfuitele bolți ale bibliotecilor și arhivelor, prezentând publicității scopul călătoriei mele sub culorile cele mai simpatice”.

În cuprinsul *Istoriei critice a românilor*, B. P. Hasdeu a revenit mereu asupra metodei științifice pe care cercetătorii trebuiau s-o folosească: „Oricine se expune a brăzdui câmpul istoric fără a putea cunoaște înseși texturile în limbile lor originale, fără a fi aprofundat fântâne și iar fântâne, fără a poseda aptitudinea și răbdarea de a le supune una după alta celui mai minuțios scrutin, va greși”. Istoricul trebuie să arate exact izvorul, pagina, locul apariției. În știință, precizează B. P. Hasdeu, nu se permite nici o virgulă fără demonstrațiune!

În 1874 apare și al doilea volum al *Istoriei critice a românilor*, intitulat *Reacțiunea omului contra naturei*.

Solicitățile au fost atât de mari încât, în 1875, lucrarea s-a reeditat în întregime și a început pregătirea unei traduceri în limba franceză datorate lui Fr. Damé, care va apărea în 1878, după obținerea Independenței României.

În prefața lucrării, Fr. Damé scria: „În momentul în care grație vitalității și energiei sale progresiste România intră definitiv în concertul european, necesitatea de a publica *Istoria critică a românilor* nu poate fi contestată”¹⁸.

¹⁸ B. P. Hasdeu, *Histoire critique des Roumains. La Valachie jusqu'en 1400*, I, Extension territoriale. Edition entièrement renfondue. Traduit du roumain sous les yeux

B. P. Hasdeu însuși își aprecia atât de mult lucrarea încât în *Introducerea* tomului IV al lucrării monumentale *Etymologicum Magnum Romaniae* împărțea studiul în trei părți: 1. Literatura înainte de *Istoria critică a românilor*; 2. Literatura după *Istoria critică a românilor*; 3. Întemeierea Țărilor Românești. Menționând scopul pentru care a scris *Istoria critică a românilor*, socotită a fi Istoria Națională, B. P. Hasdeu reamintește lucrările tendențioase la adresa istoriei românilor publicate de Roesler: „După cum pentru istoria Romei antice era necesară critica cea negativă a lui Niebuhr, tot așa de necesar e Roesler pentru perioadele cele mai obscure din istoria românilor. Închipuiți-vă un peisagiu ale cărui elemente constitutive abia se zăresc la o distanță prea depărtată. Este o pădure, zic unii; este o insulă pe un lac, zic alții; este un oraș pe un munte, zic o seamă. Niebuhr și Roesler răspund: nu se vede și ei demonstrează că nu se vede. Acela care demonstrează prin aceasta că nu se vede nu demonstrează că nu este, dar împinge pe ceilalți de a cerceta cu stăruință, pentru a se vedea ceea ce este.

Fără negațiunea cea foarte serioasă a lui Roesler, eu n-aș fi simțit imperioasa datorie, fără a mai amâna, de a întreprinde *Istoria critică a românilor*, urmată apoi de lucrarea dlui Onciul și de opera lui Xenopol, eu, cel dintâi în această cruciadă pentru dobândirea sfântului mormânt”¹⁹.

Chiar și după apariția *Istoriei critice a românilor*, intrată în patrimoniul culturii naționale, „n-a încetat – afirmă B. P. Hasdeu – a mă preocupa aceași teorie, căutând a o completa și a perfecționa anume cele trei elemente esențiale: dintâi continuitatea naționalității române în Dacia lui Traian, apoi originea Basarabilor, în fine, epoca și modalitatea formațiunii statului Țării Românești”.

Scopul urmărit de B. P. Hasdeu a fost cel științific, de a îmbogăți istoria noastră prin luminarea unor etape din trecutul cel mai îndepărtat, de a ne îmbogăți zestrea și de a explica mai exact laturi ale structurii noastre etnice și spirituale²⁰.

de l'auteur par Frédéric Damé, professeur de littérature française, Buc., Librairie J. Szollösy-éditeur, Calea Mogoșoaii 46, Place du Théâtre, 1878, 120 p.

¹⁹ *Etymologicum Magnum Romaniae – Dicționarul limbii istorice și poporane a Românilor*, lucrat sub auspiciile Academiei Române de B. P. Hasdeu, tom. IV, București, Stabilimentul grafic I. V. Soccec, 1898, p. XXIV-XXV. Lucrat după dorința și cu cheltuiala M.S. Regelui Carol I.

B. P. Hasdeu – membru al Academiei Române, al Academiei Imperiale de Științe și al Societății Imperiale de Arheologie de la St. Petersburg, al Societății de Lingvistică din Paris, al Academiei Regale din Belgrad, al Societății Academice din Sofia, al Syllogului filologic etnic din Constantinopole, al Societății neolingvistice americane din Baltimore, director general al Arhivelor Statului, profesor de filologie comparativă la Universitatea din București etc., etc.

²⁰ B. P. Hasdeu, *Istoria critică a românilor*, ediție Grigore Brâncuș, Manole Neagoe, p. XXXVI.

Importanța operei constă în dovedirea continuității românilor în spațiul carpato-danubiano-pontic, contestată cu înverșunare de teoria lui Roesler.

Caracterizându-i opera, Mircea Eliade scria: „Geniu de o înspăimântătoare vastitate, Hasdeu și-a cheltuit puterile sale creatoare cu o nepăsare pe care numai un prinț, un romantic și un erou ca el și-o putea închipui. Din tot ce ar fi putut crea, au rămas multe șantiere și foarte puține monumente. Dar planurile acestor șantiere sunt suficiente să acorde semnificație istorică unei întregi epoci”²¹.

La rândul său, Nicolae Iorga menționa: „...a grăbit dezvoltarea studiilor istorice, aruncând în circulație, mai ales pentru vremurile vechi, prin «Istoria critică», o uriașă mulțime de informații noi; a cutezat să viseze o mare enciclopedie națională, încercată prin «Magnum Etymologicum». În atâtea ramuri ale științei istorice și filologice, el a fost un deschizător de cale, care, ce e drept, s-a mulțămît adesea să arate numai drumul”²².

Résumé

L'année du centenaire Hasdeu, l'auteur nous rappelle la contribution majeure de Bogdan Patriceicu Hasdeu dans le domaine de l'histoire avec son oeuvre L'histoire critique des Roumains, parue comme une réaction à la théorie de Roesler, qui contestait la continuité du peuple roumain sur le territoire de la Transylvanie (qui était, à l'époque, partie de l'Empire Autrichien-Hongrois).

Hasdeu a étudié et publié les documents découvertes dans les archives de l'Empire et il a fait de nombreuses visites en Transylvanie, avec le soutien matériel du Ministère roumain de l'Enseignement Public, mais aussi à ses propres dépenses. Son Histoire critique des Roumains constitue une oeuvre de pionnierat en ce qui concerne la publication des documents en Roumanie, appréciée comme telle par les générations d'historiens. Pour argumenter ses théories, Hasdeu fait appel à ses connaissances quasi encyclopédiques dans plusieurs domaines, mais surtout dans celui de la linguistique. Cette branche de son activité aboutira à un oeuvre également monumental, Etymologicum Magnum Romaniae, qui continue son argumentation sur l'origine du peuple roumain.

²¹ Lidia Brâncăanu, *B. P. Hașdeu. Mărturii*, București, D.G.A.S., 1993, p. 217.

²² Nicolae Iorga, *Oameni cari au fost*, București, Alcala et Co., 1910, p. 14.

Tiberiu Moț. Portret de arhivist (1929-1993)

ANEMARIA CZERNÁK

Chiar dacă portretul „clasic” al arhivistului s-a mai schimbat în timpurile noastre, rămâne un numitor comun al profesiei și anume riscul anonimatului. De aceea considerăm că este de datoria noastră să aducem un omagiu celor care au făcut posibilă înființarea, dezvoltarea și modernizarea Arhivelor Naționale, cu toate sușurile și coborășurile aferente.

La 70 de ani de la înființarea Direcției Județene Timiș a Arhivelor Naționale, pe atunci Direcție Regională a Arhivelor Statului, ne propunem readucerea în memoria breslei a unuia dintre prețioșii arhiviști pe care i-a avut România în acei ani dificili: **Tiberiu Moț**. Este, implicit, un omagiu adus tuturor arhiviștilor care au contribuit la întărirea rolului Arhivelor în societate prin reconstituirea conștientă a memoriei unui popor, prin cunoașterea adevărului istoric și prin apropierea fiecărei generații de trecutul și cultura sa.

Arhivist de excepție și cercetător pasionat, Tiberiu Moț și-a dedicat mai mult de 30 de ani de carieră arhivelor din vestul țării,

legându-și în final numele de Arhivele din Timiș.

S-a născut la 19 septembrie 1929 în Timișoara (Ronaț), unde a urmat școala primară și gimnaziul. Tot în Timișoara a absolvit prestigiosul liceu „C. D. Loga”, cu rezultate foarte bune, materia la care excela fiind, nu întâmplător, istoria. Acest lucru l-a și îndemnat să se înscrie la prestigioasa Facultate de Istorie din cadrul Universității de la Cluj.

Fiind remarcat încă din timpul facultății ca un student foarte ambițios, inteligent și capabil, cu aptitudini care i-ar fi putut asigura o carieră universitară,

Tiberiu Moț a fost numit preparator imediat după terminarea facultății. El dispunea de un talent lingvistic ieșit din comun, vorbind cursiv șase limbi, fapt care avea să-și pună amprenta pe cariera sa ulterioară. Cu toate că a acceptat funcția de preparator și a lucrat timp de doi ani la Facultatea de Istorie din Cluj, dorul de casă a fost mai puternic. A ezitat până a luat hotărârea care i-a curmat cariera universitară începută, însă sentimentul că el aparține locurilor unde s-a născut și unde și-a petrecut copilăria și adolescența a învins, în cele din urmă. Nu a regretat gestul, deoarece era hotărât să valorifice toate cunoștințele acumulate în anii de studiu pe plan local.

Din anul 1953 și până la sfârșitul anului 1955 a lucrat ca muzeograf la Muzeul Regional al Banatului, o experiență care l-a ajutat foarte mult, mai târziu, în activitatea sa de arhivist. A urmat un mic intermezzo profesional, fiind angajat din 1 ianuarie 1956 și până la 15 decembrie 1957 ca șef de laborator pentru științe politice la Institutul Politehnic Timișoara. Era destul de evident că nu aceasta este menirea lui, astfel că începând din decembrie 1957 a fost numit arhivist la Direcția Arhivelor de Stat, Serviciul Regional Timiș. Era exact ceea ce a căutat în tot acest timp: Arhivele – locul în care orice absolvent de istorie visează să cerceteze, să descopere, să publice și să valorifice la maxim aceste izvoare nesecătuite ale istoriei. În plus, în toate filialele și serviciile regionale ale Arhivelor Statului se căuta personal calificat, iar profilul lui se încadra perfect cerințelor.

Ca și mulți alți arhiviști încadrați în perioada 1955-1960, Tiberiu Moț a rămas fidel arhivelor unde a muncit practic toată viața, fiind numit la data de 15 octombrie 1958 șef de filială la Arhivele de Stat Arad, Regiunea Timiș. Preocupările sale vizau în primul rând reorganizarea arhivelor, îmbogățirea tezaurului arhivistic și valorificarea bazei documentare.

Era o sarcină grea pentru un tânăr arhivist, volumul de muncă fiind colosal. S-a lucrat în depozite mai tot timpul, pentru că în anii de după 1955 arhivele preluate de la instituții și întreprinderi, nu erau nici inventariate nici selecționate. Deși între timp au apărut instrucțiuni și normative privind inventarierea și selecționarea, având în vedere faptul că instituțiile și întreprinderile nu dispuneau de arhivari calificați, că imense cantități de material arhivistic erau depozitate la creatori și deținători în condiții improprii, supuse riscului degradării și distrugerii, s-a preferat preluarea acestor arhive neinventariate și neselecționate. Urmarea a fost că ani de zile arhiviștii au trudit la prelucrarea acestora. Personalul filialei nefiind nici suficient, adesea nici îndeajuns de calificat, spațiul de depozitare mult prea mic și dispersat, calitatea operațiunilor arhivistice a avut de cele mai multe ori de suferit.

Atunci când suntem tentați să judecăm activitatea predecesorilor noștri ar fi drept să reamintim contextul epocii. Iată cum descrie Vasile Arimia această perioadă: „Ani de zile s-a lucrat în condiții necorespunzătoare, în încăperi cu igrasie... și totuși arhiviștii n-au părăsit instituția, deși în învățământ sau în alte

instituții ar fi găsit condiții mai bune. Astăzi este ușor să se învinovățească munca *formală* făcută atunci, în condițiile arătate, care se resimte mai ales în evidența fondurilor”¹.

Transferul lui Tiberiu Moț la Arhivele de Stat Oradea, Regiunea Bihor, tot în calitate de șef de serviciu, a deschis noi orizonturi în munca sa. Astfel, timp de doi ani, mai exact din 15 aprilie 1966 și până în 1 aprilie 1968, a avut ocazia să se ocupe de o altă zonă istorică a țării.

Având în vedere că din 1968 a fost numit director de filială categoria I la Arhivele de Stat din Timișoara, tot în zona de vest, aceste transferuri i-au permis o foarte bună cunoaștere a problematicii specifice zonei.

O imagine detaliată a situației filialei Timiș a Arhivelor Statului la data preluării conducerii acesteia de către Tiberiu Moț ne oferă Referatul pe care acesta îl înaintează forurilor superioare la 17 mai 1968:

„...la Timișoara, cu toate eforturile depuse și înțelegerea manifestată de unele organe, nu s-au putut asigura până în prezent condiții optime, conforme prevederilor instrucțiunilor de păstrare și necesităților reale, concrete, pentru păstrarea, prelucrarea și valorificarea materialelor documentare deținute de Serviciul Arhivelor Statului Timișoara.

În prezent, acest serviciu dispune de 373,45 m.p. suprafață de depozit, la care se adaugă 52 m.p. coridoare, în care s-a depozitat material arhivistic.

Suprafața de depozitare nu corespunde normelor legale, din mai multe puncte de vedere. În primul rând, este dispersată în trei locuri situate în str. Ceahlău 2 și 2A, precum și în str. Mareșal Foch nr. 2, ceea ce îngreunează atât asigurarea securității depozitelor, cât și manipularea pentru necesități de prelucrare și cercetare a materialului documentar.

Depozitul nr. 1 din str. Ceahlău nr. 2 este supraîncărcat, nu este asigurată distanța reglementară dintre rafturi, nu are degajament în caz de incendiu, peretele principal prezintă igrasie în grad avansat, instalația electrică este veche. Pe coridorul alăturat depozitului s-au instalat rafturi și s-a depozitat materialul arhivistic, în mod neregulamentar, dar determinat de lipsa de spațiu.

Depozitul situat în str. Ceahlău nr. 2A este total necorespunzător, pereții fiind cu igrasie în grad avansat, nu are lumină naturală, conducta principală de apă fiind veche prezintă pericol de inundație. Și la acest depozit sunt montate rafturi pe coridor.

Cele 6 încăperi din str. Foch nr. 2, folosite ca depozite, corespund doar parțial și, în plus, conform informațiilor primite de la Direcția de sistematizare a Timișoarei, clădirea în care sunt situate este în perspectiva de demolare atunci când se va construi centrul civic în parcul din fața sa, în jurul anului 1970.

¹ Vasile Arimia, Aurel Sacerdoțeanu, conducător al Arhivelor românești, în „Revista Arhivelor” nr. 1-2/2005, p. 242-243.

Problema suprafețelor construite de depozitare apare deosebit de acută dacă analizăm raportul dintre suprafața existentă și necesitățile actuale și imediate de păstrare a materialelor documentare. Astfel, pentru depozitarea materialelor arhivistice din păstrarea Arhivelor Statului și a celor pe care ar trebui să le preluăm în prima urgență – ca rezultat al reorganizării împărțirii administrative a țării –, total cca 4.700 m.l. de arhivă, este necesară o suprafață minimă de depozitare de 730 m.p. Or, așa după cum am arătat, Serviciul Arhivelor Statului Timișoara dispune doar de 373,45 m.p. , ceea ce înseamnă o suprafață de depozitare însumând 357 m.p.

Din lipsa suprafeței de depozitare, fonduri importante, ca de pildă *Chestura Poliției Timișoara (1927-1944)*, *Inspectoratul de Jandarmi Timișoara (1927-1944)*, *Tribunalul Timiș-Torontal (1871-1952)*, *Curtea de Apel Timișoara (1891-1952)*, *Primăria orașului Timișoara (1931-1953)*, *Inspectoratul școlar Timișoara* și altele, însumând cca 1960 m.l., sunt dispersate în diverse locuri de păstrare, fiind greu, iar uneori deloc accesibile pentru cercetare.

Abstracție făcând de faptul că în prezent nu dispunem de suprafața construită pentru sală de expoziție, ateliere de legătorie, sală de ședințe, camere de triere, acestea nefiind incluse nici în cei 730 m.p. arătați mai sus, chiar în cazul asigurării unor depozite însumând 730 m.p. nu se acoperă necesitățile de perspectivă ale următorilor 5-10 ani.

Aceasta face ca, în ceea ce privește rezolvarea problemei asigurării păstrării în bune condițiuni a materialelor documentare la Arhivele Statului Timișoara, să se fixeze un obiectiv minimal, imediat, și unul maximal, de perspectivă.

În ceea ce privește obiectivul minimal, credem că el poate fi obținut prin acordarea de suprafață construită pentru depozit în clădirile din imediata vecinătate a Arhivelor Statului, și anume, în fostul sediu al ORAD, din str. Ceahlău 2A, sau repartizarea în întregime a clădirii din str. Foch nr. 2 , iar, ultima variantă, împărțirea clădirii din str. Popa Șapcă nr. 4 (cazemată), în sensul că Muzeul Bănățean să ia parterul – unde igrasia nu periclitează lapidariul (pietre funerare, pietre de altar, statui din piatră) – iar Arhivele să obțină etajul, unde pereții nu au igrasie, deci documentele pot fi păstrate în bune condiții.

În ceea ce privește obiectivul maximal, situația optimă ar fi construirea unui local propriu, aceasta cu atât mai mult cu cât viața universitară și, prin aceasta, activitatea de cercetare, este în continuă dezvoltare în orașul nostru. Problema s-ar mai putea rezolva și prin repartizarea pentru Arhivele Statului a unei clădiri corespunzătoare existente, care se eliberează prin mutarea sau desființarea instituției care o folosește în prezent.”²

² D.J.A.N. Timiș, fond *Arhivele Statului Timiș*, dosar 26/1968, p. 14-16.

Acestei situații dezastruoase descrise în referat i se adaugă și un incendiu declanșat în depozitul din pivnița Dicasterialului (str. Ceahlău), care va afecta o parte din fondurile bancare. Deși pagubele au fost limitate, acțiunea de salvare a documentelor a perturbat activitatea instituției. Remedierea acestor stări va marca întreaga activitate managerială a lui Tiberiu Moț. După îndelungi insistențe și beneficiind de o conjunctură favorabilă, în anul 1975 s-a terminat construcția sediului actual al Arhivelor, situat în str. Andrei Mocioni nr. 8. Clădirea a fost construită respectând caracteristicile de rezistență și, pentru vremea respectivă, oferea suficient spațiu de depozitare. În același an, materialul arhivistic a fost mutat din vechile sedii în clădirea nouă. Mulțumită diligențelor lui Tiberiu Moț, depozitele au fost dotate cu rafturi corespunzătoare, cu o instalație electrică modernă pentru acei ani, cu stație de alarmare.

În decursul activității sale de două decenii în funcția de șef al filialei Timiș, Tiberiu Moț a contribuit la preluarea unor fonduri de mare importanță istorică. În perioada 1968-1989 au fost preluate 288 de fonduri arhivistice și completate cele 146 existente în 1968. O parte dintre aceste fonduri (*Prefectura județului Severin, Primăria orașului Lugoj, Colecția Muzeului de istorie și etnografie Lugoj ș.a.*) au ajuns în depozitele timișorene prin desființarea filialei Lugoj.

După mutarea în noul sediu a început lucrul la evidența fondurilor.

Preocupările sale teoretice în domeniul arhivisticii³ au fost copleșite de activitatea sa practică în domeniu. Tiberiu Moț a contribuit la fondarea și inventarierea celor mai importante fonduri deținute de filială, de la *Comandamentul General Bănățean* la Colecția de documente *Muzeul Banatului*. Multe dintre strădaniile sale au rămas însă nefinalizate, parte din cauza volumului prea mare de material și a preocupărilor multiple, parte din cauza sănătății precare, dar a avut o contribuție decisivă și la elaborarea și publicarea celor două micromonografii ale filialei⁴.

O coordonată importantă a activității lui Tiberiu Moț a constatat în valorificarea documentelor specifice zonei de vest a țării. Acest lucru a fost posibil grație bunei cunoașteri a limbilor și paleografiilor latină, germană și maghiară, cunoaștere care, de altminteri, i-a marcat întreaga activitate, facilitându-i accesul la documentele scrise în cele trei limbi, în vederea prelucrării arhivistice și valorificării lor, depistarea documentelor referitoare la români în arhive străine.

³ Tiberiu Moț, *Considerații privind selecționarea interioară a unităților arhivistice*, în „Revista Arhivelor”, nr. 2/1985, București, 172-175.

⁴ Vezi Bardoș Gertrude și Tiberiu Moț, *Îndrumător în Arhivele Statului Banat*, vol. I, București, 1966, 158 p., și Tiberiu Moț, *Filiala Arhivelor Statului județului Timiș, <micromonografie>*, București, 1981, 68 p., cu ilustr. în text.

Din numeroasele titluri de lucrări științifice pe care le-a scris reiese această preocupare permanentă pentru descoperirea de surse noi de atestare a unei istorii foarte complexe a Banatului și a Transilvaniei. Astfel, între anii 1968 și 1983 apar numeroase articole și cărți⁵, o bună parte cu referiri la documente depistate la Arhivele din Viena.

Activitatea desfășurată la Direcția Generală a Arhivelor Statului din Viena s-a orientat, în primul rând, spre depistarea de documente cu privire la Unirea Principatelor din 1859⁶, precum și la lupta pentru cucerirea independenței de stat a României. Documentele respective au relevat aspecte noi sau mai puțin cunoscute istoriografiei românești privind formarea statului național român, aducând date despre reacțiile Marilor Puteri și în special a Turciei față de dubla alegere a lui A. I. Cuza.

Majoritatea documentelor depistate o constituie rapoartele politice întocmite de diplomații Austro-Ungariei, Rusiei, Franței, Angliei, Italiei etc., provenind din fondurile: *Cancelaria împăratului Maximilian I (Maximiliana)*; *Arhiva politică (Politisches Archiv)* și *Actele de cabinet (Interna) de la Haus-, Hof- und Staatsarchiv*, precum și din fondul *Actelor vechi de campanie (Alte Feldakten)* de la Kriegsarchiv.

Documentele din perioada 1540-1600 furnizează informații despre luptele Țării Românești și Transilvaniei împotriva expansiunii turcești, împrejurările politice și militare premergătoare unirii și din timpul unirii celor trei țări române sub Mihai Viteazul.

Documentele din anii 1848-1849 cercetate în fondul *Ministerul Afacerilor Externe* evidențiază luptele revoluționare ale românilor transilvăneni, starea lor de spirit ca și a sașilor în timpul prezenței trupelor maghiare și desfășurarea operațiunilor rusești pe teritoriile românești.

Au fost identificate numeroase documente în fondurile aflate în păstrare la Arhiva Casei, Curții și Statului din Viena (Haus-, Hof- und Staatsarchiv). În această arhivă s-a cercetat fondul *Ungarische Akten (Acte maghiare)*, cunoscut și sub numele de *Hungarica*, în care s-au depistat documente referitoare la viața

⁵ Vezi Tiberiu Moș, *Documente privitoare la țara noastră în arhivele de război din Viena*, în „Revista Arhivelor”, nr. 2/1967, p. 279-288; Idem, *Informații inedite privind evenimentele revoluționare de la 1848 în Lugoj*, în loc.cit., nr. 1/1981, p. 41-45; Mihail Lungu și Tiberiu Moș, *Cercetări în Arhivele de peste hotare*, în loc.cit., nr. 3/1981, p. 364-365 și Idem, *Cercetări în Arhivele de peste hotare, Austria*, în loc.cit., nr. 1/1973, p. 99-102.

⁶ Vezi Constantin Brătescu, Miodrag Milin, Tiberiu Moș și dr. Ioan Munteanu, *Făurirea Statului Național Unitar Român. Contribuții documentare bănățene, 1914-1919*, București, 1983, XLVII+254 p., cu ilustr. în text (colaborare cu Academia de Științe Sociale și Politice, Centrul de Științe Sociale Timișoara, Arhivele Statului, județele Caraș și Timiș).

politică și religioasă din Transilvania în timpul lui Gheorghe Rakoczi I, precum și la criza care afecta viața economică și politică a Transilvaniei în perioada 1666-1684, când principele Mihail Apaffi încerca, prin supunere totală față de Poartă, să se opună tendințelor cotropitoare ale Imperiului austriac, sprijinind răzvrătirea nobilimii protestante maghiare. O serie de documente oferă date importante despre participarea armatelor franceze în acest conflict. Tot în același fond se regăsesc documente privind Tratatul de la Blaj din anul 1867, prin care unele comitate ale Transilvaniei sunt ocupate de armata austriacă. Ultima fasciculă din fond se referă la perioada 1743-1749, memorabilă fiind o situație statistică privind împărțirea administrativ-teritorială a Transilvaniei la 1743, fiind consemnate orașele, satele și numărul de locuitori.

La Kriegsarchiv (Arhiva de război) au fost cercetate documentele fondului *Consiliul Aulic de Război Vinez (Wiener Hof-Kriegsrath)*. Documentele cuprind informații referitoare la situația Transilvaniei, Banatului și Olteniei, cea din urmă fiind ocupată de către austrieci (1718-1740) și astfel supusă reorganizării întregului sistem economic, administrativ și politic.

Una din preocupările lui Tiberiu Moș a fost depistarea documentelor referitoare la Banat. Cercetarea s-a axat și pe studierea fondurilor de documente cu caracter economic. Dintre fondurile cercetate menționăm:

- fondul *Banater Akten* (1734-1745, 1748-1778) se referă, în principal, la activitatea comercială pe plan extern și intern, înființarea unor manufacturi, sistemul financiar erarial în Banat, impozitele anuale, situația meseriașilor și breslelor;

- fondul *Siebenbürger Akten* (1757-1758, 1763-1773, 1801-1814) conține informații privind viața economică a Transilvaniei, Țării Românești și Moldovei, referindu-se în special la activitatea companiilor comerciale din Transilvania și la conflictele acestora cu autoritățile orașenești din Brașov și Sibiu, precum și cu autoritățile militare imperiale din Transilvania;

- informații importante au fost depistate și în fondul *Munz- und Bergwesen* în legătură cu problema proprietății asupra unor exploatare miniere din Banat și din Munții Apuseni și conflictele în această chestiune între comunitățile de minerit ale populației și Direcția montanistică bănățeană, divergențele de competență între autoritățile montanistice și cele comitatense; documente privind activitatea minelor și a stabilimentelor de prelucrare a aramei, fierului, argintului și a plumbului din Banat și de la Băița;

- au mai fost cercetate fondurile *Bankal Akten* (1771-1775, 1780, 1786), fondul *Reichsakten* (1615) și *Hofffinanz* (1723).

Rezultatul cantitativ al acestei activități de cercetare s-a materializat în aproximativ 7000 de pagini document solicitate pentru microfilmare.

Microfilmele documentelor depistate de Tiberiu Moț în Austria au stat la baza multor studii, fiind, până în anul 1990, pentru mulți cercetători singura cale de acces la documentele din Arhivele vieneze.

Urmare a cunoștințelor sale profunde atât în domeniul istoriei cât, mai ales, în domeniul paleografiei, Tiberiu Moț a activat, mai mulți ani, ca lector pentru paleografie germană la Centrul de perfecționare profesională din cadrul Direcției Generale a Arhivelor Statului⁷, contribuind în această calitate, cu un spirit pedagogic deosebit, la pregătirea și perfecționarea multor arhiviști.

Marcat de boală, se pensionează în decembrie 1989 și la 16 noiembrie 1993 se stinge din viață, lăsând urmașilor în ale arhivisticii și istoricilor care l-au cunoscut regretul de a nu fi reușit să adune într-un volum rezultatul laborioaselor sale cercetări, studiile sale, cel mai adesea păstrate doar în manuscris, sub forma unor comunicări prezentate la diferite sesiuni științifice sau cercuri profesionale, fiind publicate, eventual, ca articole în diferite reviste.

Résumé

Le métier d'archiviste suppose un immense effort intellectuel qu'on ne peut déployer qu'à l'abri de l'anonymat. C'est le cas de Tiberiu Moț, éminent archiviste né à Timisoara, qui a renoncé à une carrière universitaire à l'Université de Cluj pour valoriser son talent linguistique (il connaissait six langues) en révélant aux chercheurs les trésors cachés dans les archives d'Arad, Oradea et Timișoara.

Il a été également préoccupé par la valorisation des documents concernant l'histoire de la Roumanie qui se trouvaient en dehors de nos frontières, en fouillant avec passion dans les Archives de l'ancien Empire autrichien à Vienne. Les résultats de ses recherches ont été publiés dans la Revue des Archives, mais c'est un devoir d'honneur pour ses jeunes collègues de les ramasser dans un recueil.

Tiberiu Moț a contribué à la formation des générations d'archivistes paléographes spécialistes dans la paléographie allemande en tant que professeur de l'École de Formation Archivistique dirigée par Aurelian Sacerdoțeanu.

⁷ Vezi Moț Tiberiu, *Un nou curs de paleografie germană*, în „Revista Arhivelor” nr. 1/1982, p. 98.

Conferința Europeană privind Standardizarea și Arhivele Digitale, Adunarea Generală EURBICA și Reuniunea EBNA – Berlin, 23-27 aprilie 2007

Europa dispune de o bogată moștenire istorică și culturală, care se dezvoltă continuu. Elaborat în cadrul unei diversități de culturi și limbi, materialul ce constituie această moștenire poate fi redat într-o manieră accesibilă întregii lumi prin intermediul digitalizării. Internetul oferă utilizatorilor posibilitatea de a descoperi atât propria bogăție istorică și culturală, cât și varietatea celei din alte țări.

Cum se poate ajunge la aceste resurse electronice? Cum ar trebui să fie acestea utilizate? și Pentru cine trebuie făcute accesibile? Acestea sunt câteva din întrebările la care s-a căutat a se da răspuns în cadrul celei de A Treia Conferințe Europene privind Standardizarea și Arhivele Digitale, care s-a desfășurat la Berlin, în perioada 23-26 aprilie 2007. La aceasta au participat 250 de reprezentanți ai instituțiilor naționale de arhivă, bibliotecilor, muzeelor și universităților din statele europene, America și Australia.

Programul manifestării a fost organizat pe patru sesiuni, cu temele: *EAD – Instrumente de cercetare structurate și strategii de căutare pentru sălile de studiu virtuale*; *EAC – Informații structurate la creatorii de documente și standardizarea autorității de control în arhive*; *METS – Un standard*

internațional pentru prezentarea structurată și prezervarea digitală și Portaluri, puncte centrale de acces și instrumente de cercetare – surplus digitalizat pentru arhive.

În cadrul lucrărilor au fost prezentate programe de digitalizare a arhivelor din Germania, Franța, Polonia, Marea Britanie, Italia, Elveția, Spania, Statele Unite și Australia, precum și experiențele acumulate pe parcursul implementării acestora. A fost, de asemenea, dezbătută necesitatea introducerii și utilizării standardelor internaționale în cadrul arhivelor din întreaga lume. Un aspect intens abordat a fost acela al accesului la arhive prin intermediul sârilor de lectură virtuale, folosirea Internetului facilitând accesul la documentele deținute de administrațiile de arhivă, indiferent de locul unde s-ar afla utilizatorul.

Folosirea standardelor internaționale EAC (Encoded Archival Context), EAD (Encoded Archival Description) și METS (Metadata Encoding and Transmission Standard) constituie o precondiție majoră în cadrul schimbului de informații descriptive și metadata în procesul de creare a arhivelor digitale pentru portaluri comune. De aceea scopul organizării acestei A Treia Conferințe Europene privind EAD, EAC și METS a fost să ofere participanților posibilitatea de a schimba informații privind practica folosirii standardelor respective și despre noile evoluții tehnologice din acest domeniu.

În ziua de 25 aprilie 2007 a avut loc Adunarea Generală EURBICA. Pe ordinea de zi au fost: adoptarea procesului-verbal al Adunării precedente ținute la Varșovia, în 19 mai 2006; compoziția Comitetului Executiv al EURBICA; proiectele EURBICA; relațiile între EURBICA și Consiliul Uniunii Europene.

În cadrul proiectelor EURBICA au fost prezentate evoluțiile înregistrate în crearea unei baze de date legale la nivel european. Christine Martinez, de la Direcția Arhivelor din Franța, a oferit o imagine succintă a stadiului în care se află acest proiect, care este unul oficial al CIA. Grupul de lucru al proiectului va avea o întâlnire la Paris, în luna mai, unde se vor stabili liniile directoare în acțiunea de culegere de informații referitoare la legislațiile naționale în domeniul arhivistic, în vederea alcătuirii unei baze de date.

Un alt proiect dezbătut în cursul Adunării a fost cel privind pregătirea formatorilor în domeniul managementului documentelor. Desfășurarea acestuia, un proiect CIA, la fel ca și precedentul, a fost prezentată de Jari Lybeck, de la Arhivele Naționale din Finlanda. Scopul acestui proiect este să creeze o metodă de răspândire a experienței specialiștilor în managementul documentelor în cadrul unui segment cât mai larg din rândul arhiviștilor.

Au fost, de asemenea, dezbătute aspecte privind arhivele electronice. Hubert Wajs, de la Arhivele Istorice Centrale din Varșovia, a prezentat un raport referitor la proiectele ERA (Electronic Records Archives) și NARA (National

Archives and Records Administration), care se desfășoară în prezent în Statele Unite.

Un alt subiect abordat a fost cel al modelului de competență european, prezentându-se Rezoluția celei de-a VII-a Conferințe Europene, ce a avut ca temă dezbateră acestui model.

În perioada 26-27 aprilie 2007 s-a desfășurat întâlnirea directorilor administrațiilor naționale de arhivă ale statelor membre UE - EBNA. Această reuniune adună la un loc, de două ori pe an, specialiști din conducerea arhivelor naționale din toate statele membre ale Uniunii Europene, întâlnirea fiind găzduită de țara care deține președinția Uniunii Europene, în cazul de față – Germania. Pentru Arhivele Naționale ale României a fost prima oară când au fost reprezentate la o astfel de întrunire. Au fost invitați să participe, pe lângă reprezentanți ai instituțiilor de arhivă din statele UE, și membrii din conducerea Consiliului Internațional al Arhivelor.

Membrii EBNA au un rol important și în cadrul Grupului de experți însărcinați cu întocmirea raportului privind arhivele în Uniunea Europeană Lărgită.

Lucrările reuniunii, structurată pe patru sesiuni, au fost deschise de către Ministrul de Stat al Cancelariei Federale, dl Bernd Neumann, care a reiterat importanța pe care Cancelaria Germană o acordă arhivelor și, implicit, acestor manifestări. De asemenea, a felicitat Arhivele Naționale ale României și pe cele din Bulgaria pentru prima lor participare în cadrul EBNA.

Reuniunea s-a desfășurat pe parcursul a două zile, oferind participanților posibilitatea de a se pune la curent cu activitatea desfășurată de administrațiile naționale de arhivă din statele membre UE, precum și aceea a Consiliului European al Arhiviștilor Naționali, în intervalul scurs de la ultima întâlnire.

În cadrul primei sesiuni a fost prezentată comunicarea cu tema *Protecția bunurilor culturale în timpul conflictelor armate* de către Thomas Frisch, de la Ministerul Federal al Apărării, în legătură cu strategiile ce trebuie aplicate, în cazul unui conflict armat, pentru protecția obiectivelor și bunurilor culturale aflate în zona de conflict.

Cea de-a doua sesiune, dedicată construcției clădirilor de arhivă, s-a axat pe descrierea proiectului noii clădiri a Arhivelor Federale, în prezent în construcție, dl. Sebastian Barteleit, de la Arhivele Federale din Germania, susținând lucrarea *Clădirile de arhivă: practică și standardizare*.

Ultimele două sesiuni ale primei zile au fost consacrate tot Arhivelor Federale, dezbătându-se temele *Structura federală a arhivelor și cooperarea dintre Republica Federală și statele federale* și *Arhivele digitale din Bundesarchivs: proiect și perspective*.

Cea de-a doua zi a lucrărilor a fost rezervată prezentării modului de organizare și rolului EBNA, problemele expuse în documentul intitulat *Câteva*

idei despre organizarea și rolul EBNA, avându-i ca autori pe Martine de Boisdeffre, directoarea Direcției Arhivelor din Franța, Tomas Lidman, directorul Arhivelor Naționale din Suedia, și Hartmut Weber, președintele Arhivelor Federale. În mod special, documentul a înfățișat avantajele și dezavantajele Grupului de Lucru al Arhiviștilor, care își desfășoară activitatea în cadrul Comisiei Europene, la Bruxelles.

Pentru a marca intrarea în Uniunea Europeană, Arhivele Naționale ale României și Direcția Generală a Arhivelor Statului din Bulgaria au organizat în comun o expoziție cu tema *Dunărea – fluviu european. Orașe dunărene din Bulgaria și România, sec. XIX-XX*, al cărei vernisaj a avut loc în ziua de 26 aprilie 2007, la debutul întrunirii EBNA. Invitația de a vizita expoziția a fost lansată de către Ministrul de Stat al Cancelariei Federale, dl Bernd Neumann, și de către președintele Arhivei Federale, dl Hartmut Weber, în alocuțiunile de deschidere.

În finalul întâlnirii a fost prezentat calendarul reuniunilor EBNA pe anul viitor. Astfel, prima întâlnire din anul 2008 se va desfășura în Slovenia, iar cea din toamnă, în Franța, România urmând să participe la ambele reuniuni.

La cele trei importante manifestări Arhivele Naționale ale României au fost reprezentate de o delegație condusă de domnul prof.dr.Tudor Rățoi, director general adjunct, însoțit de domnul Dan Ovidiu Pintilie, director al Direcției Județene Argeș a Arhivelor Naționale, și Gabriela Preotesi, din cadrul Compartimentului Integrare Europeană.

GABRIELA PREOTESI

Aspecte tehnice ale digitalizării patrimoniului arhivistic

În perioada 23-26 aprilie 2007, s-a desfășurat la Berlin *A Treia Conferință Europeană asupra Digitalizării Arhivelor*, în organizarea Arhivelor Federale ale Germaniei. În paralel, s-au desfășurat întâlnirile EBNA (European Board of the National Archives) și EURBICA (European Branch of the International Council of Archives), precum și o sesiune de lucru a forumului DLM (Document Lifecycle Management – Electronic Document). Deplasarea mea la aceste evenimente a vizat în principal aspecte tehnice și de aceea nu voi putea împărtăși decât cele petrecute la secțiunile tehnice ale întâlnirilor, respectiv, Conferința și sesiunea DLM.

Conferința propriu-zisă, organizată într-un spirit multicultural, a vizat în principal prezentarea modului de aplicare a celor trei standarde de digitalizare în cadrul țărilor europene: EAD (Encoded Archival Description), EAC (Encoded Archival Context) și METS (Metadata Encoding and Transmission Standard).

Prezentările vor fi publicate pe Internet, și de aceea nu voi insista foarte mult asupra conținutului. Voi prezenta doar câteva aspecte care mi s-au părut cu precădere relevante, încercând să prezint perspectiva mea, ca martor la acest eveniment.

Cunoscuta arhivistă germană dr. Angelika Menne-Haritz a relevat faptul că, în urmă cu câțiva ani, nu se cunoștea nimic despre aceste standarde în Europa (toate sunt dezvoltate în SUA); astăzi s-a constatat că fără EAD nu se poate vorbi despre prezența profesionistă a Arhivelor pe Internet. Legat de această prezență, directorul Arhivelor Federale, dr. Hartmut Weber, a subliniat faptul că Europa poate deveni inteligibilă doar în măsura în care Arhivele vor arăta pe Internet dimensiunea culturală istorică a Europei. Ca unul din stâlpii societății informației, Arhivele suferă astăzi o modificare de semnificație: calitatea unei Arhive nu va mai consta, ca până acum, în calitatea documentelor conținute, ci de măsura în care sunt disponibile utilizatorului, la momentul și în locul în care acesta are nevoie.

Dincolo de abordările teoretice, prezentările s-au axat pe împărtășirea unor cazuri de bună practică, pe strategiile de atragere a finanțărilor în vederea digitalizării, de modificările care se impun în atitudinea și practica arhivistului, confruntat cu exigențele societății actuale. Au fost prezentate pe larg EAD, EAC și METS, cu istoricul acestor standarde, stadiul actual de evoluție și optimizarea folosirii acestora. S-a accentuat în mod deosebit nevoia de comunicare internațională standardizată: „*What you do in your repository is your own business; but when you go out in the world, please, dress up in a standard*”.

Una din surprize a fost faptul că unul din proiectele de digitalizare dintre cele mai complexe la nivel european (cel german) s-a realizat cu o firmă din Brașov, România, ceea ce ridică un semn de întrebare asupra capacității instituției noastre de a folosi resursele existente în România în vederea saltului spre modernizare. De altfel, privind în ansamblu, se poate constata o serioasă defazare în timpi de gândire și în politici și strategii instituționale de digitalizare între România și alte țări europene. Pentru oricine a fost evident faptul că distanța de aproximativ un deceniu care separă declanșarea proceselor de digitalizare și comunicare globală a Arhivelor prin Internet de anul 2007 a fost folosită la maximum de țările europene cu pretenții și cu moștenire culturală semnificativă (UK, Franța, Olanda, Spania, Italia, Germania, Norvegia, Elveția, Polonia, Ungaria) pentru a evalua nevoile proprii, a analiza oferta tehnică și conceptuală existentă, de a opta pentru cea considerată ca fiind mai potrivită și a demara și

dezvolta programe de digitalizare, precum și de adaptare/îmbunătățire a standardelor existente.

Un alt aspect revenit cu obstinație în prezentări se referă la *feed-back-ul* social pe care Arhivele în urmăresc și îl analizează. S-a accentuat faptul că programele de digitalizare se desfășoară cu fața nu spre dorințele și interesele arhiviștilor, ci spre utilizatori și contribuabili, spre nevoile lor, iar evaluarea eficienței implementării unui program de digitalizare se face și în funcție de cât de mulțumiți sunt utilizatorii de serviciile oferite.

Trebuie subliniat, de asemenea, privilegiul deosebit avut de a audia/discuta cu o serie de nume „grele” ale arhivisticii internaționale, unii dintre aceștia direct implicați în dezvoltarea standardelor menționate: Angelika Menne-Haritz – fost arhivist RDG, în prezent director adjunct al Arhivelor Federale, personalitate proeminentă a celebrei școli de arhivistică de la Marburg; Michael Fox (SUA), unul dintre părinții ISAD(G); Daniel Pitti (SUA), unul dintre părinții EAD; Adrian Cunningham (Australia), unul dintre dezvoltatorii EAC și cunoscut autor al lucrărilor de teorie arhivistică australiană; Claire Sybille (Franța), membru în comitetul de redactare al ISAF.

Auzind de mai multe ori invocate discuțiile anterioare sau diferite congrese și întâlniri, mi-am pus întrebarea dacă nu ar trebui să ne gândim în ce măsură Arhivele Naționale ale României folosesc eficient banii contribuabililor români; care au fost rezultatele practice ale participării delegațiilor românești la aceste conferințe internaționale, în ce măsură lucrurile aflate acolo de delegații Arhivelor Naționale ale României au determinat modificări, ajustări, noi orientări de direcții și politici de dezvoltare profesională și instituțională.

Pe baza unor relații personale și beneficiind de amabilitatea organizatorilor, am avut șansa de a obține un statut de observator la exclusivista reuniune a forumului DLM. Forumul este o structură sub coordonarea Comisiei Europene, și se preocupă de managementul ciclului de viață al documentelor electronice. Cel mai vizibil produs al DLM este standardul Moreq, despre a cărui redactare în versiunea 2 și implementare ca standard european obligatoriu s-a discutat, de altfel, în principal. Reuniunea s-a desfășurat în limba engleză, discutându-se exclusiv aspecte tehnice, de natură arhivistică și informatică.

Personal, dincolo de satisfacția intelectuală a unei participări deosebit de fertile sub raportul experienței și informațiilor obținute, am trăit un dublu sentiment. Pe de o parte, satisfacția profesională deosebită, în momentul în care am constatat că reprezentanții unor firme cu cifre de afaceri de milioane de euro ascultau cu deosebită atenție pe reprezentanții breslei *records manager*-ilor sau arhiviștilor, care ridicau ștacheta aplicațiilor informatice în acest domeniu prin noi exigențe profesionale; am putut astfel constata pe viu cum profesia de arhivist, cu standardele și expertiza specifice, poate fi competitivă cu adevărat pe

o piață liberă și concurențială, atunci când este realmente competentă, când urmărește scopuri logice și impune măsuri raționale. Pe de altă parte, mi-am pus întrebarea de ce am fost primul arhivist român care a participat până acum la o întâlnire a forumului DLM. Dat fiind mai ales că forumul DLM este o oportunitate remarcabilă de a-ți face auzită vocea – dacă ai ce spune – la nivel european; dat fiind că țări cu un potențial geopolitic incomparabil mai mic decât al României își permit să fie membre ale acestui for (mă gândesc aici la Macedonia sau Estonia); dat fiind că adoptarea Moreq 2 va impune redactarea așa-numitului *Chapter 0* cu elemente specifice fiecărei țări (lucru pentru care nu avem specialiști, dar DLM este o ocazie de a-i forma); dat fiind, în fine, că adoptarea standardului va impune plata unor taxe de care membrii DLM vor fi scutiți, opinez că aderarea ca membru al forumului DLM ar trebui să fie o prioritate pentru instituția Arhivelor Naționale ale României.

În încheiere, țin să mulțumesc președintei Federației Arhiviștilor din România, doamna Carmen Dobrotă, care, prin susținerea financiară oferită, ne-a redus semnificativ costurile necesare acestei deplasări.

BOGDAN-FLORIN POPOVICI

Expoziția *Dunărea – fluviu european. Orașe dunărene din Bulgaria și România, sec. XIX-XX*

„Între fluviile care au renume și care sunt navigabile când vii de la mare este și Istrul ...” – nota Herodot din Halicarnas în *Istorie* (484-425 î.H.), cea mai veche descriere a ținuturilor de la Dunărea de Jos. Publius Ovidius Naso (cca 10-15 d.H.) remarcă și el că „...Danubiu-i cel mai mare, mai jos de Nil să fie, el nu vrea nicidecum”.

Al doilea fluviu al Europei (după Volga) și al douazecișaselea din lume, fiind singurul fluviu european ce curge de la vest la est, cu aproape 2.900 de kilometri lungime, având peste 800.000 de kilometri pătrați dimensiunea bazinului, populat de circa 80.000.000 de locuitori din opt țări – aceasta ar fi cartea de vizită a generoasei căi de apă ce-și îndeplinește statornic, de milenii, rolul „drumului mare”, cunoscut, apreciat și „bătut” de barcaze feniciene, trireme grecești, galere romane, corăbii și caravele bizantine, genoveze, galioane venețiene, bolozane turcești, seice cazăcești, remorchere, șleपुरi și motonave în

vremurile mai noi. „Istros” în limbajul argonauților și în mitologia de pe malurile Nilului, „Phisos” la fenicieni, „Danare”–„Donaris” traco-get, „Istrus”–„Histr”–„Danubius” pentru romani, „Rio Divino” de la curtea lui Carol Quintul și „Le roi des fleuves de l'Europe” în opinia lui Napoleon Bonaparte, Dunărea străbate pe teritoriul României ultimii 1.075 de kilometri încheindu-și calea prin Deltă – cea mai reprezentativă de pe bătrânul continent și una dintre cele mai complexe din lume.

România și Bulgaria, state vecine, situate de-o parte și de alta a Dunării, cu o evoluție asemănătoare, au, inevitabil, o istorie bogată a existenței lor și a relațiilor comune. Reflecții ale acestor relații, înmagazinate în documente sau imagini ale vremurilor, au fost adunate și păstrate cu grijă de către instituțiile Arhivelor celor două țări.

Ideea expunerii mărturiilor documentare într-o expoziție comună s-a născut în urmă cu mai bine de un an, când, Arhivele Naționale ale României și Direcția Generală a Arhivelor Statului din Bulgaria au semnat la București *Protocolul de colaborare în domeniul arhivistic*.

O întâmplare fericită a făcut ca anul 2007, ales pentru organizarea acestei expoziții comune, să fie și anul în care România și Bulgaria au devenit în același timp, și nu printr-o simplă coincidență, ci tocmai datorită evoluției lor similare, **state membre ale Uniunii Europene**.

Alegerea temei expoziției, *Dunărea – fluviu european. Orașe dunărene din Bulgaria și România, sec. XIX-XX*, nu a fost nici ea întâmplătoare. Situate pe cele două maluri ale marelui fluviu, așezările românești și bulgare s-au aflat în strânsă legătură cu toate orașele riverane Dunării, aceasta fiind un element de legătură a României și Bulgariei cu statele din Europa Apuseană.

Documentele incluse în expoziție reflectă aproape două secole de istorie, viață culturală, politică, aspecte sociale și chiar mondene, din traiul atât de viu și pitoresc al orașelor de pe malurile românesc și bulgăresc ale Dunării.

Expoziția a fost organizată din inițiativa Departamentului General al Arhivelor de pe lângă Consiliul de Miniștri al Republicii Bulgaria și a Arhivelor Naționale ale României, fiind vernisată până în prezent la Berlin (26 aprilie), București (28 mai) și Sofia (14 iunie), urmând ca mai apoi să fie prezentată și în alte orașe dunărene din România și Bulgaria, aflate de-o parte și de alta a fluviului.

În realizarea expoziției comune româno-bulgare, partea română a selectat material arhivistic din secolele XIX-XX, perioadă pentru care documentele și fotografiile corespunzătoare temei sunt păstrate în fondurile și colecțiile Arhivelor Naționale ale României, fie la Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale, fie la Direcțiile Județene ale Arhivelor Naționale Brăila, Caraș-Severin, Călărași, Constanța, Galați, Giurgiu, Olt, Dolj, Mehedinți, Teleorman și Tulcea.

Documentele bulgărești prezentate în expoziție fac parte din fondurile păstrate la Arhivele Centrale ale Statului de la Sofia sau la Arhivele Statului din Vidin, Montana, Veliko Târnovo, Ruse și Silistra, iar fotografiile au fost puse la dispoziție de Muzeul de Istorie din Tutrahan.

La finalul selecției, s-a impus organizarea expoziției pe trei teme: 1. Convenții și Tratatate Internaționale, Comisia Europeană a Dunării; 2. Orașe dunărene; 3. Delta Dunării.

Prima parte cuprinde documente referitoare la relațiile existente între România și Bulgaria, pe parcursul celor două secole, ilustrate prin tratate, acorduri, discuții și întâlniri premergătoare încheierii acestora, vizite organizate la cel mai înalt nivel și modalitățile de stabilire și desfășurare a acestora, decernarea unor decorații sau medalii. Sunt prezentate în cadrul acestei teme un număr considerabil de documente referitoare la activitatea Comisiei Europene a Dunării, ale cărei înființare și funcționare au fost rezultatul direct al prevederilor Tratatelor internaționale încheiate în această perioadă. De la semnarea Tratatului de Pace de la Paris (30 martie 1856), tratat care includea și prevederi referitoare la internaționalizarea apelor Dunării, înființarea Comisiei Europene a Dunării și proclamarea neutralității Mării Negre, Comisia a reprezentat prima organizație internațională – în contextul secolului al XIX-lea – dedicată cooperării dunărene, precum și una dintre primele organizații internaționale guvernamentale din lume. Documentele prezentate în cadrul expoziției relevă faptul că, după înființarea

Comisiei, care a avut sediul în România, la Galați, pentru o îndelungată perioadă istoria Dunării s-a confundat, practic, cu istoria României.

Cea de-a doua parte a expoziției este dedicată orașelor dunărene. Am ales să le prezentăm din amonte spre aval – de la intrarea Dunării pe teritoriile României și Bulgariei, până la vărsarea în Marea Neagră prin Delta Dunării – după cum urmează: Moldova Nouă, Orșova, Drobeta-Turnu-Severin, Vidin, Calafat, Lom, Orjahovo, Corabia, Zimnicea, Nicolol, Sviștov, Turnu-Magurele, Ruse, Giurgiu, Tuturcaia, Călărași, Silistra, Cernavodă, Brăila, Galați, Isaccea și Tulcea. Pentru fiecare dintre aceste orașe, s-au ales pentru a fi expuse documente și fotografii care să înfățișeze viața politică (prin activitatea consulatelor), socială (atestarea unor târguri ca orașe, organizarea manifestărilor de sărbători, a unor croaziere pe Dunăre), economică (pescuitul, transportul cu șlepurile pe fluviu, funcționarea agențiilor de navigație, importul și exportul mărfurilor, respectarea regulamentelor de navigație fluvială, statistici referitoare la ambarcațiunile companiilor fluviale care efectuează transporturi pe Dunăre, construcția podurilor peste fluviu care să înlesnească traficul între cele două țări), culturale (legăturile existente între bisericile ortodoxe de la sud și nord de Dunăre, înființarea de școli sau asociații bulgărești în orașele dunărene românești, editarea de ziare bulgărești, organizarea reprezentațiilor teatrale).

Documentele sunt însoțite de fotografii care surprind fluviul în diverse anotimpuri, străbătând orașele dunărene, dar și planuri ale acestora sau hărți care întregesc imaginea cursului Dunării.

Pentru Delta Dunării sunt prezentate documente din perioada care a urmat înființării Comisiei Europene a Dunării, când au avut loc, pe segmentul românesc al fluviului, ample lucrări pentru asigurarea navigabilității Dunării. Acestea sunt însoțite de hărți ale deltei și planuri ale celor trei brațe ale Dunării, Chilia, Sulina și Sf. Gheorghe.

În cadrul fiecărei teme, documentele sunt expuse cronologic.

Sperăm că este doar un început de drum și nu peste mult timp arhiviștii din cele două țări vecine vor organiza alte expoziții și vor publica, împreună, volume de documente ce vor pune în lumină trăirea seculară a celor două nații legate de binefăcătoarea Dunăre, martoră a multor evenimente bogate în istorie.

CARMEN-ELENA DOBROTĂ

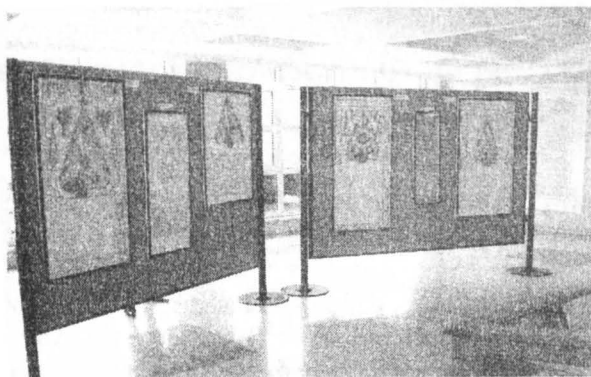
Fructuoasă colaborare a istoricilor români și turci

În perioada 1-5 mai 2007, delegația Arhivelor Naționale ale României, alcătuită din arhiviștii Iulia Cheșcă și Claudiu Turcitu, a participat la Simpozionul Internațional organizat de către Consulatul General al României la Izmir, în colaborare cu Institutul Cultural Român „Dimitrie Cantemir” din Istanbul și Universitatea „9 Septembrie” din Izmir.

La Simpozionul cu tema *Incursiuni în istoria relațiilor româno-turce. Momente de toleranță și prietenie* au participat istorici români de seamă, reprezentanți ai unor instituții prestigioase: prof. dr. Mihai Maxim, directorul Institutului Cultural Român „Dimitrie Cantemir” din Istanbul, drd. Silvana Rachieru, secretar în cadrul aceluiași institut, prof. dr. Tahsin Gemil, Universitatea Ovidiu-Constanța. Totodată, din Turcia, au participat prof. dr. Emin Alici, rectorul Universității „9 Septembrie”, prof. dr. Zeki Arkan, Universitatea EGE, dr. doc. Cezmi Karasu, Universitatea Osmangazi, dr. doc. Enis Tulça, Universitatea Galatasaray, dr. doc. Mehmet Naci Önal, Universitatea Muğla, dr. doc. Bilgin Çelik, Universitatea „9 Septembrie”, și dr. doc. Alp Yücel Kaya, Universitatea Istanbul.

Lucrările simpozionului s-au bucurat de prezența secretarului de stat al Ministerului de Externe din România, Valentin Naumescu, și a consulului general al României la Izmir, Mircea Neață.

Cu acest prilej, participanții la simpozion au evocat, prin comunicările lor, principalele momente din istoria celor două țări, România și Turcia, subliniind importanța pe care a avut-o, de-a lungul timpului, stabilirea raporturilor politico-diplomatice și economice româno-turce.

Arhivele Naționale ale României au participat la lucrările simpozionului prin comunicarea cu titlul *Problema autonomiei Țărilor Române în dezbatările Adunărilor Ad-hoc*, susținută de drd. Iulia Cheșcă. În timpul discuțiilor purtate pe

marginea comunicărilor a fost evidențiată importanța valorificării informațiilor cuprinse în documentele din fondurile arhivistice românești, care pun în evidență definirea raporturilor româno-turce.

În deschiderea simpozionului, a avut loc vernisajul expoziției *Documente din arhivele românești privind istoria relațiilor româno-turce*, organizată de Arhivele Naționale ale României în colaborare cu Direcția Arhive Diplomatice-Ministerul Afacerilor Externe al României.

Prezentarea expoziției de către reprezentantul Arhivelor Naționale, drd. Claudiu Turcitu, s-a bucurat de un real interes, atât din partea specialiștilor, cât și din partea publicului larg.

Succesul de care s-a bucurat expoziția, prin diversitatea genului de documente expuse, încadrând perioada istorică 1614-1962, dar și prin atragerea unui public variat (elevi, studenți, profesori, cercetători, reprezentanți ai diasporei române din Turcia etc.), a determinat ca reprezentanți ai autorităților locale din Izmir să solicite Arhivele Naționale ale României, prin intermediul Consulatului General din Izmir, prelungirea pentru încă trei săptămâni a acestei expoziții.

Prin organizarea expoziției fotodocumentare, pe lângă punerea în valoare a surselor documentare aflate în păstrarea instituției noastre, au fost concretizate și prevederile recentului Acord de cooperare încheiat între Arhivele Naționale ale României și Arhivele Statului din Turcia.

IULIA CHEȘCĂ,
CLAUDIU TURCITU

Alexandru Ligor, Grigore Ureche, Miron Costin, Constantin Cantacuzino stolnicul, Ion Neculce, cronicari?, Iași, Editura Junimea, 2004, 373 p.

Autorul, prof. dr. în istorie Alexandru Ligor, cunoscut pentru acribia cu care și-a scris lucrările, stăpânind la perfecție paleografia chirilică, și-a asumat responsabilitatea de a se întreba pe sine și, mai ales, pe toți cei care au scris despre Grigore Ureche, Miron Costin, stolnicul Constantin Cantacuzino și Ion Neculce dacă despre aceștia se poate spune că sunt doar cronicari.

Aprofundând o bibliografie care numără peste 574 de lucrări, datorate unor personalități care de-a lungul timpului s-au aplecat asupra studierii vieții și operelor scrise de cei enunțați, ca Gh. Adamescu, Adolf Armbruster, Mihai Berza, Ioan Bianu, Dimitrie Cantemir, Virgil Cândea, George Călinescu, Șerban

Cioculescu, Timotei Cipariu, Ovid Densușianu, C. Dima-Drăgan, Ioan C. Filitti, Vlad Georgescu, C. C. Giurescu, Nicolae Milescu, Panait I. Panait, Mihail Kogălniceanu, August Treboniu Laurian, Samuil Micu Klein, Ilie Minea, Vasile Netea, Ion Nistor, Constantin Noica, Șerban Papacostea, Ștefan Pascu, Andrei Pippidi, Constantin Rezachevici, Alexandru Rosetti, Dan Simonescu, Gabriel Ștrempel, Tudor Vianu, Alexandru Zub etc., Alexandru Ligor nu a făcut doar un inventar, ci o amplă operă de investigație și sinteză. Investigarea a reprezentat, pentru fiecare referință bibliografică, depistarea izvorului, studierea atentă a conținutului său informativ, sub raport cronologic și tematic, și concluziile personale reieșite din lectura respectivă.

Astfel, Alexandru Ligor concluzionează că Grigore Ureche, Miron Costin, Constantin Cantacuzino stolnicul și Ion Neculce au fost numiți cronicari nu numai atunci când le-au fost analizate scrierile istoriografice, ci și când au fost prezentați cu întreaga lor activitate culturală, politică, diplomatică și militară, și aceasta nu de puține ori, și în virtutea unei interpretări tradiționale, alteleori punându-se chiar semnul egal între semnificația cuvântului *cronicar* și a celui de *istoric*. Mai mult, s-au alăturat cuvântului *cronicar* aprecieri de genul „scriitor”, „cărturar”, „personalitate”, „învățat” și chiar „savant”. Pentru a demonstra că denumirea de *cronicari* le-a nedreptățit activitatea, autorul a apelat tocmai la cercetările remarcabile ale oamenilor de știință prestigioși.

Stilul autorului excelează prin concizie, aceasta fiind dată și de categoriile de lucrări citate: dicționare-enciclopedii; tratate de istorie; sinteze asupra istoriei literaturii române; filozofie; monografii închinat lui Ureche, Costin, Cantacuzino stolnicul, Neculce; studii introductive și prefețele edițiilor critice; istoria culturii; istorie zonală (Moldova); monografii închinat unor personalități politice (Vasile Lupu sau Constantin Brâncoveanu); studii și articole de mai restrânse dimensiuni și, foarte rar, recenzii. Au fost inserate și prezentate uneori pe larg majoritatea edițiilor operelor lui Ureche, Costin, Cantacuzino și Neculce, pentru a se consemna opiniile prefațatorilor, autorilor studiilor introductive, buni cunoscători ai vieții și activității celor cărora le editau opera.

Cuprinsul lucrării conține o introducere a autorului, urmată de două mari capitole intitulate: *În fața istoriei – contemporanii și „urmașii” imediați (sec. XVII-XVIII); Școala Ardeleană; Sec. al XIX-lea. Începutul folosirii termenului de „cronicar” pentru vechii scriitori de istorie. Prima jumătate a veacului XX; De la mijlocul veacului XX la mileniul III* și capitolul *Opinia noastră: Concluzii, Addenda, Bibliografie, Abrevieri*.

Concluzia la care ajunge Alexandru Ligor este aceea că Grigore Ureche, Miron Costin, Constantin Cantacuzino și Ion Neculce sunt întâi scriitori de istorie erudiți. Sunt independenți, nu scriu la comanda și în interesul unei persoane sau al unei familii. Toți scriu pentru țara lor, pentru români, comanditar fiind propria conștiință.

Ei văd derularea faptelor și fenomenelor istoriei în spirit evoluționist, în concepții clar exprimate, istorice, politice, au principii pe care le respectă, au metodă.

Motivul care l-a determinat pe autor să scrie această lucrare a fost, după cum însuși menționează, „încrederea într-o dreaptă ierarhizare a valorilor culturii vechi românești. Ureche, Costin, Constantin Cantacuzino, Ion Neculce nu sunt cronicari. Ei sunt istorici. Sunt personalități ale culturii și istoriei române, nu doar cronicari”. Și ca să nu existe suspiciuni asupra faptului că au fost socotiți doar cronicari de personalitățile românești, Alexandru Ligor își expune punctul de vedere asupra operelor înaintașilor lui, încă de la primele pagini: „Deși opinia mea cu privire la situarea lui Grigore Ureche, Miron Costin, Constantin Cantacuzino stolnicul și Ion Neculce pe o anumită treaptă a valorilor culturii (istoriografiei) române diferă de aceea exprimată de mulți distinși cercetători ai scrierilor din vechime, totuși, respectul meu datorat domniilor lor pentru truda științifică, nobilă, îndelungată și cu atâta rod rămâne unul deosebit. Fără dănșii, nici cartea aceasta nu ar fi fost”.

Deși apărută în 2004, lucrarea, care este o reală contribuție în literatura noastră istorică și bibliografică, a rămas nerecenzată până astăzi, acesta fiind motivul care ne-a determinat s-o semnalăm, cu speranța că cei interesați o vor parcurge, deoarece ea sintetizează cele mai importante date biografice, iar un riguros aparat critic oferă multe posibilități de consultare a lucrării și de înțelegere a faptului că Grigore Ureche, Miron Costin, stolnicul Constantin Cantacuzino și Ion Neculce nu sunt doar cronicari, ci istorici erudiți.

LIDIA BRÂNCEANU

Notițe bibliografice

1. ТК RKP(b)-BKP(b) i naționalnii vopros, 1918-1933/CC al Partidului Comunist(b) Rus-Partidului Comunist(b) Unional și problema națională, 1918-1933, kniga 1, sub redacția L. S. Katagova, L. P. Koșeleova, L. A. Rogovaia, Moscova, ROSSPEN, 2005, 783 p.

Ne cerem scuze cititorilor noștri pentru că le prezentăm lucrări „vechi”, adică apărute anterior anului 2006! Considerăm că e mai util să le prezentăm – chiar și așa, în pofida unui anumit decalaj între data apariției lucrării și cea a prezentării ei – pentru că, în acest fel, specialiștii români au posibilitatea să afle măcar despre existența lor. Dacă luăm în considerare faptul că este vorba, în

marea lor majoritate, despre lucrări apărute în Federația Rusă, atunci demersul nostru pare de înțeles.

Este și cazul noului volum, din seria „Dokumenti sovetskoi istorii/Documente privind istoria sovietică”, rod al colaborării unor prestigioase instituții științifice rusești și occidentale (din Franța, SUA și Italia), care conține materiale documentare ce permit identificarea mecanismelor de constituire și evoluție a politicii naționale în perioada cuprinsă între preluarea puterii de către bolșevici și momentul declanșării crizei interne, provocată de foametea din Ucraina (1932-1933).

Documentele incluse în prezentul volum arată specialiștilor, pe de o parte, modul de luare a deciziilor în probleme naționale, și, pe de altă parte, cum au fost puse în practică aceste decizii, odată adoptate. De asemenea, varietatea surselor – documente care însoțesc diverse anchete, scrisori informative, cereri – oferă o imagine amplă privind situația din regiuni, din punct de vedere național.

Cu privire la România/Basarabia există două documente: *Raportul secretarului Comitetului de partid regional moldovenesc, O. I. Badeev, către V. M. Molotov, cu privire la raportul lui I. O. Dika „Despre organizarea culturală a Moldovei Sovietice. Împotriva orientării rusificatoare sub drapel sovietic”* (pp. 262-266) și *Scrisoarea adjunctului comisarului poporului pentru Afacerile Străine, H.G. Rakovski, către membrii colegiului Comisariatului pentru Afacerile Străine, despre Congresul Basarabenilor* (pp. 267-269).

2. Natalia Kozlova, *Sovetskie liudi. Ștenî iz istorii/Oamenii sovietici. Scene din istorie*, Moscova, Editura Evropa, 2005, 527 p.

Am zăbovit asupra acestui volum deoarece el reprezintă rodul unei abordări mai puțin întâlnite până în prezent, cel puțin în România. Autoarea – cunoscută specialistă rusă în filosofie și istorie – a utilizat ca surse documentare corespondența oamenilor simpli, jurnale personale, scrisori trimise de aceștia ziarelor și revistelor. Natalia Kozlova reușește să reconstituie cu o măiestrie extraordinară puzzle-ul vieții lui *homo sovieticus* în aspectele ei cele mai simple și obișnuite. În cuprinsul cărții se găsesc pagini antologice, în opinia noastră, despre adevărata societate civilă sovietică – am în vedere bucătăria, loc al marilor și celor mai diverse dezbateri din perioada sovietică –, precum și despre problemele cotidiene cu care oamenii se confruntau. Merită a fi amintit faptul că autoarea, începându-și activitatea de cercetare pentru lucrarea sa, a înființat prima arhivă privată din Rusia – Centrul de documentare „Arhiva populară” – care „adună așa-numitele documente de tip nou – urme ale practicilor cotidiene ale oamenilor simpli”. O lucrare care ne oferă o imagine mai puțin cunoscută despre realitățile cotidiene sovietice.

3. V. A. Kozlov, *Neizvestnii SSSR. Protivostoianie naroda i vlasti, 1953-1985/Uniunea Sovietică necunoscută. Opoziția poporului și puterea, 1953-1985*, Moscova, Editura Olma Press, 2006, 447 p.

Istoria „dezordinilor” populare din Uniunea Sovietică a fost dintotdeauna o temă închisă. Istoricul rus V.A. Kozlov oferă o imagine amplă a stării conflictuale dintre popor și autorități, în perioada post-stalinistă. Lucrarea a fost întocmită pe baza unor documente recent desecretizate din arhivele ruse, cu privire la revoltele din Gulag și la conflictele sociale și etnice. Este o lucrare mai puțin despre lideri și eroi, și mai mult despre oamenii simpli, care au făcut istorie în Uniunea Sovietică. O istorie care abia acum începe să fie cunoscută de marele public.

4. Egor Gaidar, *Ghibeli imperiū. Uroki dlia sovremennoi Rossii/Pieirea imperiului. Lecții pentru Rusia contemporană*, Moscova, ROSSPEN, 2006, 439 p.

Ultima lucrare a fostului vicepremier rus, Egor Gaidar, a fost cea mai vândută carte de istorie din Rusia, apărută anul trecut. Era, într-un fel, de așteptat, date fiind funcția deținută, precum și reputația sa de economist. Egor Gaidar reușește să prezinte problemele cu care se confruntă regimurile autoritare într-un stat multiethnic, a cărui economie depinde, într-o măsură considerabilă, de prețul la energo-resurse. Economistul rus analizează – pe baza unor documente recent intrate în circuitul științific – greșelile făcute de liderii sovietici, ajungând la concluzia că „sistemul politico-economic sovietic a fost, prin natura sa, instabil pe plan intern”. Dependența economiei sovietice de exportul masiv de resurse energetice, din perioada Brejnev, avea să se repercuteze negativ asupra performanțelor economice ale acesteia, contribuind, în final, la destrămarea Uniunii Sovietice.

5. Catherine Merridale, *Ivan's War. Life and Death in the Red Army, 1939-1945*, New York, Picador a Metropolitan Book Henry Holt and Company, 462 p.

S-au scris numeroase lucrări despre Armata Roșie în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Despre catastrofele prin care aceasta a trecut, despre faptele ei de vitejie, despre odiseea ei, despre ororile săvârșite în „drumul” ei de la Moscova la Berlin. Amintim doar lucrarea cunoscutului specialist englez, John Erikson, *Stalin's War with Germany* (vol. I, *The Road to Stalingrad*; vol. II, *The Road to Berlin*), care oferă o imagine amplă asupra Frontului de Est. Nici

una, însă, din aceste lucrări nu a fost scrisă din punctul de vedere al lui Ivan, simplul soldat sovietic. Este meritul doamnei Catherine Merridale de a fi pus la dispoziția publicului interesat prima lucrare, după știința noastră, în care este înfățișat drumul făcut de Ivan, de la declanșarea atacului german (22 iunie 1941) până la victoria finală de la Berlin (9 mai 1945) și drumul către casă. Scrisă pe baza surselor de arhivă, precum și a folosirii unui important număr de scrisori personale, lucrarea oferă o altă imagine a soldatului sovietic, diferită, în anumite momente, de cea vehiculată în literatura de specialitate. Lucrarea, în opinia noastră, reprezintă prima istorie socială, în care, grație documentării temeinice, spiritului critic și al harului literar al autoarei, soldații Armatei Roșii sunt personaje vii ale acestei mari tragedii care a fost războiul.

LAURENȚIU CONSTANTINIU

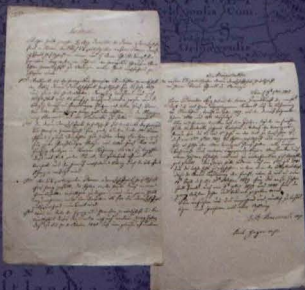
Tiparul executat la **S.C. LUMINA TIPO s.r.l**
str. Luigi Galvani nr. 20 bis, sect. 2, București
tel./fax 211.32.60; tel. 212.29.27
E-mail: **office@luminatipo.com**
www.luminatipo.com

Informăm cititorii că pot procura orice număr al „Revistei Arhivelor“ de la sediul Arhivelor Naționale ale României, Bd. Regina Elisabeta, nr. 49, sector 5, București, telefon: 315 24 46, email: revistaarhivelor@gmail.com, precum și de la direcțiile județene ale Arhivelor Naționale.

„Revista Arhivelor“ publică studii și comunicări de teorie și practică arhivistică, de paleografie, diplomatică, sigilografie, heraldică, miniaturistică și alte științe speciale ale istoriei, studii și articole de istorie bazate pe documente de arhivă, prezentări de fonduri și colecții arhivistice, recenzii și prezentări de reviste și cărți de specialitate, cronici, note și informații bibliografice.

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor. Articolele nepublicate nu se restituie.

MOLDOVA NOUĂ

ORȘOVA

